

JOS. A. AMADESI DISSERTATIO

DE

METROPOLI ECCLESIASTICA RAVENNATENSI,

AD CL. VIRUM

PAULUM PACIAUDUM.

TYPOGRAPHUS VENETUS LECTORI.

Ad umbilicum pervenerat Editio, cum diligentia et cura cl. v. Pauli Mariae Paciaudi clerici regularis. Dissertatio hæc Ravenna Venetias missa ad meas manus pervenit. Hanc hic addere pro coronide horum Prolegomenorum, nec editori ingratum, nec lectoribus injucundum fore, arbitratus sum. Vale.

PROCEMIUM.

Cogitantem ea, quæ de Ravennatis Ecclesiæ dignitate superioribus diebus disserueram, tenebris et oblivioni demandare, me ex hujusmodi sententiæ revocaverunt persuasiones tuæ, optime Paciaude. Et quamvis diu, multumquæ dubitaverim, utram tuæ voluntati resistere, an obtemperare magis expediret; illud enim obedientiæ periculum, alterum observantia atque amor in te meus insinuabat: atamen malui huic qualicumque periculo me totum committere, ut observantia et amori obsequerem, quam isthæc officia, quibus tibi obstringor, ne tantillum quidem violare, ut periculum devitarem. Imbecillitatem ingenii mei scribendique in re critica imperitiam, tum rei ipsius de qua actum est difficultatem et celeberrimorum contra nos optinantium virorum auctoritatem, tum extremam documentorum, rationum, scriptorum inopiam, cui obnoxii sumus, tibi pluries instanti, pluries quoque obsecram, quibus rebus ab hac ratione scribendi deterrerem. Sed quoniam hisce posthabitis in proposito perseverasti, meque nutantem velis remisque in hoc velut mare impulsi, mos est tibi gerendus omnino, atque specimen aliquod opusculorum nostrorum, qualiacumque demum illa sint, publico judicio permittendum.

Tria igitur in oculo nostro litterario de hæc Ravennati Ecclesia tractavimus. Primum enim quæsiimus, utrum Mediolanensis episcopi suffraganea illa fuerit quatuor prioribus æræ Christianæ sæculis. Deinde litteras Clementis II Romani pontificis, quibus Ravennatensi super Mediolanensem antistitem sedendi in conciliis prærogativa restituitur, a falsitatis nota vindicavimus. Tum quid opinandum sit de origine metropolitice dignitatis in Ecclesia Ravennatensi perpensis saniorum auctorum sententiis conquisivimus. Porro ea omnia argumenta, quæ fusiori calamo, ac vernaculo sermone, pluribusque dissertationibus scripseramus, ad tria capita modo contrahenda, breviorique oratione exponenda censemus.

CAPUT I.

Utrum Mediolanensi Ecclesiæ subjecta fuerit Ecclesia Ravennas quatuor prioribus æræ Christianæ sæculis.

§ I. Exponuntur rationes auctorum affirmantium.

1. Eustechius a S. Ubaldo Augustiniano Exaltatus satis prolixam dissertationem intexit postremo exeunte sæculo de *Metropoli Mediolanensi*, in qua omni rationum ac monumentorum genere, si Superis placet, conatus est demonstrare, inter illustriores Ecclesias, quæ Mediolanensi episcopo subiciantur velut suffraganeæ, Ravennatem quoque et Aquileiensem fuisse. Verum Augustiniani nostri una fuit cura in hac firmanda sententiâ, Sirmondi, Schelstratii, Norisii, et aliorum aliquot vestigiis atque auctoritati solummodo insistere. Cum enim nullum de subiectione harum Ecclesiarum antiquum positivum, et inalterabile sibi superesse documentum fateretur, et Nisœni concilii atque Antiocheni decreta non leviter contrarium urgere putaret, auctoritas tamen tantorum virorum antiquitatum ecclesiasticarum peritissimorum hominum pro omni antiquo illi satisfuit monumento. Et optime quidem; si magna auctorum nomina, non autem rationes et fundamenta quibus eorum placita induntur nostra hæc ætas in pretio haberet.

2. Porro celeberrimis etiam hisce criticis æque ac Mediolanensi eorum Symmystæ defuere omnino antiqua omnia positiva, et inalterabilia documenta, quibus Ravennati, et Aquileiensi Ecclesiis jugum subiectionis certissime assererent. Nam concilia nulla primorum Sæculorum, nullæ consecrationes episcoporum, visitationes Ecclesiarum nullæ, sanctiones, appellationes, consultationes, unæ vel suffraganeitatis, ut italoquar, in minoribus, vel præminentia in principibus Ecclesiis indicia esse solent, multominus, vel historicorum, vel Patrum testimonia, aliquod ejusmodi documentum eis suppeditarunt. Una igitur conjecturarum atque argumentorum negantium via processere omnes, salebrosa enimvero et difficultatis plenissima. In hierarchia

impatri hanc sibi viam excogitarunt ad Ecclesiasticam hierarchiam stabilendam. Singulis fere provinciis, in quas longe, lateque Imperium dividebatur per Asiam, Africam atque Europam singulos metropolitanos episcopos tribuere non renunt primis, quae diximus, Ecclesiae temporibus, esse nempe episcopos, qui in praecipua ejuslibet provinciae civitate constituti, alios omnes minorum civitatum com-provinciales moderarentur: attamen ordinem hunc hierarchicum soli Italiae de negant, cui licet in XVII, ut aiunt, provincias distributae, duos tantum metropolitanos episcopos per ea tempora assignatos volunt, Romanum scilicet, et Mediolanensem, ad quartam saeculum Aquileiensis exordia protrahentes, ad quintum usque Ravennatensis.

3. Si vero ab iisdem auctoribus petas qua ratione factum, ut in reliquis orbis Romani provinciis metropolitanis apostolico instituto ordinati sint, in Italia vero ubi Paulus praedicavit, ubi Petrus Ecclesiam instituit, ubi sedes apostolica primis Ecclesiae temporibus erat, institutum illud statim non obtinuit? quemadmodum a semetipso quassierat Emanuel Schelstratius (Tom. I dissert. cap. 5); primo responsiones illorum auctores isti non approbant, qui rationem et causam tanti discriminis in apostolorum vel successorum instituentium voluntatem rejiciunt. Secundo autem responderent ipsi, regimen quoque ecclesiasticum Italiae ad exemplar saecularis apostolos vel successores eorum composuisse; cum enim a duobus vicariis praefecti praetorio Italiae omnis haec regio administraretur, Romano scilicet, cui decem provinciae suberant, et Mediolanensi, cui septem; eadem pariter methodo duo fuerant ecclesiastici metropolitani in Italia constituendi, ut quemadmodum in reliquo orbe, ita ibi quoque ecclesiasticae hierarchiae ordo saecularis hierarchiae ordini responderet. Quapropter decem suburbanarum provinciarum episcopis immediate praerari, ut metropolitanus, ipsemet summus pontifex; in septem vero caeteris, quae Italiae cognomine distinguebantur, metropolitani vices gerebat Mediolanensis episcopus. Hinc distinctio episcoporum Romanae provinciae ab episcopis quos provinciae Italiae appellabant; atque hinc orta est penes auctores ipsos de subjectione Ravennatis ecclesiae et Aquileiensis conjectura; nam Aemiliae prima erat civitas Ravenna, Venetiarum Aquileia, quas provinciae vicariatus Italiae comprehendebat, ideoque earum episcopi metropolitanis Italiae obedientiam praestasse dicendi erant.

4. Vicariatus Italici urbes fuisse Ravennam, et Aquileiam nullus inficiatur; illarum quoque episcopos ab Italia appellatos testantur subscriptiones concilii Sardicensis. Fortunatianus ab Italia de Aquileia, Severus ab Italia de Ravenna, Protasius ab Italia de Mediolano, ad tandem Mediolanum Italiae fuisse metropolim asserit Athanasius in epistola ad Solitarios. Ex quarum numero clarissima sunt confessio- nis viri religiosi, et episcopi boni, Paulinus Trevirorum, quae Galliarum metropolis est, Lucifer Metropa-

A litanus episcopus Sardiniae, Eusebius Vercellis civitatis Italiae, Dianysius Mediolani, quod et ipsum est metropolis Italiae. Accedit testimonium divi Ambrosii, qui tum ad Vercellenses, tum ad episcopum Vicohabentinum scribens Venetias, et Aemiliam ad se pertinere confirmat, ut interpretatur Sirmendus (Lib. 1). In epistola enim ad Vercellenses queritur S. Doctor, eorum Ecclesiam equalere adhuc Pastore viduam, cum reliquae finitimarum civitatum ecclesiae ejusmodi solatio laetarentur, *Confliger dolore, quia Ecclesiae Domini, quae est in vobis, sacerdotem adhuc non habet, ac sola nunc ex omnibus Liguria, atque Aemiliae, Venetiarumque, vel caeteris finitimis Italiae partibus hujusmodi egit officio* (Ambros. epist. 82). In altera vero ad Vicohabentinum illius curae curae commendat Imoleensem Ecclesiam, donec novus ibi constitutur episcopus. *Commendo tibi, fili, Ecclesiam, quae est ad forum Corneliae, quo eam de proximo intervisas frequentius, donec ei ordinetur episcopus: occupatus diebus ingrumentibus Quadragesimae tam longe non possum excurrere* (Ambros. epist. 2). Forum Corneliae, seu Imola urbs est Aemiliae provinciae, seu Flaminiae, cujus etiam caput Ravenna: in Aemilia pariter sita erat Vicohabentia, modo Ferraria. Ex allatis ergo Ambrosii verbis constat Forum Corneliae sub ejus cura, et visitatione, et ordinatione fuisse: Vicohabentiam pariter ad eum spectasse, tum quia ejus episcopo, quem subjectionis nomine *filium* appellat, alterius Ecclesiae visitationem mandat; tum quia ex homilia 173 S. Petri Chrysologi inferius afferenda subjectionem istam Vicohabentiam arguere posse credunt critici nostri. Venetias igitur et Aemiliam continebat provincia Ecclesiastica Mediolanensis, consequenter Ravennam et Aquileiam.

5. Schelstratius vero ad efferendam magis inagisque in has provincias auctoritatem Mediolanensis Ecclesiae, aliud mutatur argumentum ab epistola synodica quam Eusebius illius episcopus Leoni Magno conscripsit in celeberrima S. illius pontificis ad Flavianum epistolae approbationem. Cum enim aliquorum Aemiliae, Rhetiarum, Alpium Cottiarum episcoporum subscriptiones in calce Eusebianae epistolae observasset Schelstratius, arbitratus est in omnem fere Italiam, et ultra jurisdictionis suae limites dilatasse episcopum illum. In verba Schelstratii, « Quam diffuse autem Mediolanensis Ecclesia per Italiam jus metropolitanum obtinuerit ante institutos *Ravennensis, et Aquileiensis* Ecclesiae metropolitae, colligi potest ex Eusebii Mediolanensis epistola, quae ad Leonem Magnum missa est super fide quam ad Orientem direxerat. Illi enim non solum subscribunt Liguriae episcopi Crispianus Ticinensis Cyriacus Laudensis, Abundantius Comensis et reliqui, sed etiam Faventius Regiensis, Majoranus Placentinus et Cyprianus Brizellensis de provincia Aemiliae; Abundantius Comensis pro Agimone Curienti, Gradus pro Eustasio Augustano ex Rhetia, Maximus Taurinatis et Quintus Dernensis ex Alpibus Cottis: quos consequenter spectasse constat ad synodum Eusebii.,

His autem si addas episcopos Flaminiae, cujus episcopum Forocorneliensem ad suam obedientiam spectasse indicat divus Ambrosius.....habebis omnes fere regiones, quae ecclesiasticam Italiae provinciam constituebant, Liguriam nimirum, Aemiliam, Flaminiam, Alpes Cottias, Rhetiam,.... Hisque Histriae et Venetiae provincia dumtaxat deesse cognoscitur, quibus exceptis, in reliquis Italiae regiones Mediolanensis episcopus, tamquam Italiae Metropolitanus, *jus obtinebat.* »

6. Hisce argumentis in sola prorsus conjectura positus, sunt qui pondus addunt argumenti negativi. Illud vero est, de solo Romano pontifice, tamquam decem suburbanarum provinciarum metropolitano, et de solo Mediolanensi episcopo tamquam septem Italiae provinciarum, locutos esse veteres Scriptores et vetera, quae supersunt antiquitatis monumenta: de quibuscumque aliis Metropolitanis altissimum apud omnes silentium.

7. Haec tamen omnia, quae critici pene universi de hierarchia ecclesiastica tractantes singulis fere pagellis regerunt, atque infinita propemodum eruditione ad satietatem usque amplificant, facili negotio, ut arbitror, diluere, et levitatis arguere poterit, qui doctissimam legerit *abbatis Bacchini* de origine ecclesiasticae hierarchiae dissertationem. Celebris enim Cassinensis totus ibi est in suffodiendo allatarum conjecturarum, atque argumentorum fundamento, quod egregia, eaque inconcussa doctrina omnino contrivit. Quare cum omnium probationum vis de Ravennatis et Aquileiensis Ecclesiae subjectione a civilis regiminis Italiae systemate promanet, cui Ecclesiasticam ipsius Italiae hierarchiam auctores ipsi accomodatam volunt; nos cum Bacchinio systema illud commentitium demonstrabimus, atque inde firmiori gressu ad reliquas Mediolanensium rationes enervandas procedemus. Quamvis autem aliqua de patriarchatu Aquileiensi hic obiter miscere nobis continget; protestamur tamen de illius prerogativis nullum prorsus iudicium nos esse laturos, maxime si quae P. Bernardus Rubeus in suo eruditissimo opere, et quae cl. Joseph Motta in dissertatione de jure metropolitico num. 31 et seqq. super Aquileiensis Ecclesiae origine, amplitudine, jurisdictione nuperrime scripserunt, non omnibus aequae placuerint. Mediolanenses solummodo petimus ad eosque convertimur. Verum praestantissimae Mediolanensis Ecclesiae amplitudini nihil ideo per nos detractum volumus, satis superque contenti, si Ravennatensem ab ejus dominio vindicaverimus, rationesque, quibus haec impetitur inter mere supposititias rejecerimus. Nos autem non latet ingenuis Mediolanensibus *ex vano nihil hauriri*, ut verba Ripamontii usurpem contra nimios patriae Ecclesiae magnificatores apte loquentis (*Tom. I Hist. Eccles. Med. lib. 1*): *Nec eo sumus, ait, ingenio, ut dum miscendo falsa veris, primordia nostrarum rerum angustiora facimus, velimus mereri probra et cavillos, et in omne deinceps aevum ire cum illa morum existimatione ac fama, tamquam patrio no-*

A mini speciosa dictu gratificari et venditare fuerit cura Irridet enim iis verbis, ex lib. IV decadis primae Titi Livii desumptis, Ripamontius Galvani Flammæ concivis sui simplicitatem, qui fabellas omnes hinc inde captatas suum in Chronicon congesserat, et praecipue ubi ingentem provinciarum numerum imperite assererat Mediolanensis civitatis imperio, prout in iis versibus:

Urbs secunda Romae, infulis laureata supremis,
Imperii, sedesque Jovis, miris exarata structuris,
Prima metropolis urbes Liguriae regis,
Rhetias utraque: Bavaria, Coria, Cumae,
Corsica, Sardinia, Ravenna, Janna, Pisa,
Gradus, Aquileia, Ticinum, Placentia, Sena
Augusta cum Secundia subsunt; tu Subria Romae;

Quae forsitan de civili, non de ecclesiastica jurisdictione accipi possent, nisi alibi, scilicet in Chronicis suis bonus iste auctor temporali Mediolanensium dominatui ecclesiasticum aequaret illis verbis: *Ecclesiae Aquileiensis, et Ravennas, Januensis, Gradensis, Cumanana, Augustana, Coloniensis, Basiliensis, Coriensis Papiensis, Placentina, et omnes alii episcopi Italiae fuerunt suffraganei episcopi Mediolanensis.* Porro his omissis, ad argumenta criticorum quos jam laudavimus animadversione et responsione propriis accedamus.

§ II. Exponuntur rationes auctorum negantium.

8. In negativam sententiam aliquot praeclearissimi auctores abierunt, inter quos eminent Petrus de Marca, Benedictus Bacchinus, Hieronymus Rubeus ex catholicis, Salmasius inter heterodoxos, licet non omnes ob easdem rationes, neque eodem, ut aiunt, spiritu ducti. Alii enim jugum Mediolanense ab Ravennate Ecclesia excusserunt, eam putantes metropolitanam fuisse usque ab ejus fundatione. Alii vero, quamvis hujus dignitatis initia ad quintum usque saeculum distraxerint, negarunt tamen probari ullo modo posse Ravennates Mediolanensi Ecclesiae paruisse unquam; immo Mediolanensi ipsi quartum Christianorum saeculum vix atque aegre concedere videntur ejus metropoliticae jurisdictionis exordis. Nos vero utriusque opinionis examen de origine hujus prerogativae in Ecclesia Ravennate ad caput tertium deferentes, quaestionem autem de origine clarissimae Ambrosianae metropolis integram doctioribus criticis relinquentes, satis nunc habemus auctorum negantium responsiones in medium producere, quibus allatas in superiori articulo contra libertatem nostrae Ecclesiae rationes refelluntur.

9. Harum igitur, prima, quae caeterarum origo et fundamentum est, petitur ex forma regiminis Italiae, cui contendunt aptari debere formam regiminis ecclesiastici. Quia ergo in duplicem vicariatum Italia omnis partiebatur, Romanum et Italicum, duplex tantum dicendus est fuisse ea in regione metropolitani, nempe summus pontifex, ut Romae episcopus, et Mediolanensis antistes, ut episcopus civitatis quae caput erat Italici vicariatus; et quemadmodum episcopi decem provinciarum suburbanarum papae, ut eorum metropolitano, parebant, ita episcopi septem provinciarum Italicarum episcopo Mediolanensi, quos inter procul dubio Ravennas erat.

10. Qui sic argumentatur, ait Bacchinius, vel admittant necesse est ecclesiasticam Italiae hierarchiam quarti et quinti sæculi ab ea quam apostoli ibi stabiliverant longe dissimilem, vel fateantur eam non fuisse aptatam civilis imperii systemati (*Dissert. de Orig. hier. eccl. part. II*), si illius auctores apostolos arbitrantur. Tempore enim apostolorum, immo neque per integra tria priora sæcula Italicum regimen formam assumpserat duorum vicariatuum, super quibus ædificium omne suum scriptores cæteroquin peritissimi contruxerunt. Italiam a Sicilia ad Alpes Cottias dividerat Augustus, testibus Plinio (*Lib. III cap. 5*) et Tacito (*An. lib. V cap. 14*), in undecim regiones sub unico præfecto: singulis tamen suum tribuisse prætorem credidit Pancirolus (*Ad. Not. Imp. Occid. c. 49*), præter decuriones, qui in civitatibus Italicis Romani senatus imaginem præseferabant, et duum viros, qui consules representabant. Forma isthæc regiminis Italici ab Adriano Cæsare immutata est in quatuor præfecturas, atque earum quælibet singulis consularibus attributa. Rursus novum induxit gubernationis systema in Italiam Aurelianus, si Pancirolo fides (*Ubi supra*), qui argui posse ex Spartiano arbitratus est, sub uno correctore omnem hanc regionem tunc revocatam. Ex Vopisco autem (*In Tacit. ap. Bacch. ubi supra*) conjicit Bacchinius, indicia quatuor consularium non obscure apparuisse sub Tacito Augusto. Quæ omnes variorum regiminum species cum longissime distent a specie vicariatuum Romani atque Italici, illæque ab apostolorum ævo tria integra sæcula, et amplius occupant, repelere liceat, vel Apostolos non efformasse ad normam imperii hierarchiam ecclesiasticam in Italia, vel eam quæ vigeat quarto et quinto sæculo toto cælo distasse ab apostolica institutione. Nutante igitur opinionis de Ravennatis Ecclesie suffraganeitate præcipuo fundamento, corruat opus est opinio ipsa, quæ nulla alia enim vero solida ratione fulcitur.

11. Quarto solummodo ineunte sæculo imperium universum divisit Constantinus Magnus in quatuor præfectos prætorio, quorum præfectus prætorio Italiae Africam, Sardiniam, Corsicam, et Siciliam cum insulis adjacentibus moderabatur præter Italiam ipsam, quam per laudatos vicarios regebat, alterum Romæ, Mediolani alterum residentem, cum ea Italicarum provinciarum partitione superius a nobis indicata (*Zozim. Hist. lib. II. ap. Bacch.*). Hæc autem ipsa Constantini Magni partitio Romani dominatus quot ab Augustis successoribus passa est vicissitudines! Quot provinciarum Italiae commutationes, commixtiones, variasque distributiones! Consulat qui super hac re plura cupit, quæ Bacchinius (*Ubi supra*), quæ auctores centum veteres æque ac recentiores fusius scripserunt. Ne quarto igitur quidem sæculo ordinem hierarchicum Ecclesiarum Italicarum aptatum fuisse imperii systemati suspicari licet inter tot humanarum rerum perturbationes. His accesserunt Ariane hæresis tempora, quibus et præcipue Constantio Constantini filio imperante, omnes pene Ita-

licæ Ecclesie turbatæ, confusæ, atque eversæ fuerunt: adeo ut a veritate, ut ego quidem opinor, aberraret, qui ejusmodi ætate turbulentissima tributas a pontificibus summis fuisse assereret Mediolanensi episcopo septem Italiae stricte sumptæ provinciarum Ecclesias, maxime quia hærosi in Italia eo ipso sæculo adhuc debacchante, jam metropolitana infula præfulgebat Aquileiensis antistes, ut apud omnes in comperto est. Quæ ergo conjectura, quæ ratio superest pro Ravennatis Ecclesie subjectione?

12. Subscriptiones autem concilii Sardicensis innuere quidem aliquo modo possunt, inductam jam et firmatam Italicarum provinciarum distinctionem quo tempore idem concilium celebrabatur, scilicet circa medium sæculi quarti, pluresque annos, postquam Constantinus vicariatuum Urbanum ab Italico distinxerat; ac propterea ad eam distinctionem fortasse indicandam addi potuit ab episcopis septem provinciarum, qui consilio interfuerunt *re ab Italia*. Verum frustra ab hoc addito emendicarunt doctissimi viri indicium vel prætextum effingendi Ecclesiam Mediolanensem omnium Italici vicariatuum Ecclesiarum metropolitanam non solum ipso sæculo quarto, verum etiam, et multo magis sæculis præcedentibus. Primo in dubium revocare jure possemus, utrum *re ab Italia* ad Mediolanensis vicariatuum provincia designandas additum fuerit: primo quia eam denominationem ab Augusti ævo obtinuerat, ut pro Italia toto terrarum orbe cognoscebatur omnis ea regio quæ, ut supra innuimus, hinc ab Alpibus Cottias, ilinc a Siculo mari circumscribitur, cum ante Augustum Gallie Cisalpinæ nomine tractus, qui ab Alpibus ad Rubiconem fluvium, Italiae vero, qui a Rubicone ad Siciliam pertingebat, ubique appellaretur (*Strab., Polyb. Cluver., ap. Bacch. ubi supra*). Secundo quia ab ipso Sardicensi concilio non obscure declaratum est quid ipsum intelligeret nomine *Italiae*, nempe non vicariatuum tantummodo Mediolanensem, sed universam Italiam, et præcipue provincias suburbicarias; epistola enim ad Julium R. P. ita eum hortatur: *Tua autem excellens prudentia disponere debet ut per tua scripta, qui in Sicilia, qui in Sardinia, qui in Italia sunt fratres nostri quæ acta sunt, et quæ definita, cognoscant (Inter Hilarii fragm.)*. Nam si ad fratres, qui in Italia erant, id est episcopos tantum vicariatuum Mediolanensis animum tunc intendisset concilium, omnes alios exclusisset a scientia actorum, et decretorum suorum, qui in Campania, Brutiis, Umbria, cæterisque Romani vicariatuum provinciis residebant episcopi; immo eos ipsos solummodo pontifici suggestisset, qui Synodo interfuerant cum imaginario Italiae metropolitano, tacuisset vero eos qui abfuerant provinciarum vicariatuum Romani, quorum vix unum aut alterum inter Patres Sardicenses reperimus.

13. Tertio quia neque Athanasius, et quod magis ad rem facit, neque ipse Constantinus Magnus rationem semper habuerunt hujus strictioris *Italiae* denominationis, qua solum Mediolanensem vicariatuum

respiciebat. Alter enim in libro de Synodis Picenum annonarium, quod inter Romani vicariatus provincias certissimum numerabatur, tamen *Italiae* vocabulo appellat, cum ait: *Ariminum urbs Italiae*; in Piceno enim hanc sicut fuisse urbem, eaque ratione ad Romanæ provinciae metropolitanam pertinuisse ejus episcopum, non autem ad Ravennatem, omni conatu probare nisus est cardinalis Norisius (*Dissert. de v. syn.*) Constantinus vero Augustus scribens apud Eusebium super celebratione Paschatis: *idcirco, inquit, id æquum omnes rectumque judicaverunt, quod et vobis placiturum esse spondeo, ut scilicet quod in urbe Roma, perque omnem Italiam, Africam, Ægyptum, etc., concordi sententia observatur, id vestra quoque prudentia libentibus animis amplectatur.* Ex quibus verbis luce meridiana clarius colligitur, rō per omnem Italiam in sensu Constantini extendendum esse tam ad septem vicariatus Mediolanensis quam ad decem Romani provincias, prout mehercule ab omnibus extenditur.

14. Quare demum quia longe etiam post ad scilicet Italiam duorum vicariatus magistratum, *Italiae* vocabulum pro integra regione quam uterque vicariatus complectebatur usurpatum fuit. Sic leg. 13 Codicis Theodosiani, quæ est de Accusationibus, et l. 2, de integri Restitutione, omnem simul Italiam a reliquis imperii regionibus distinctam legimus; l. 1. de Desertoribus, et l. 9, de Extraordinariis, integer tractus ab Alpibus ad mare Siculum nomine *Italiae* indicatur. Pariter Campania, Tuscia, Picenum, Samnites, Apulia, Lucania, Bruttii, Calabria, velut *Italiae* provinciae l. 7, de Indulgentia debitorum, Immo urbicarum et suburbicarum *Italiae* provinciae appellantur Leg. 9 et 13, et iudices, consulares, correctores, vicarii ipsarum provinciarum, iudices *intra Italiam* indistincte dicuntur. Quare cum prorsus aut æquivoca foret, et Constantino imperante, et post Constantinum, *Italiae* denominatio, vel potius pro universa *Italiae* regione acciperetur; frustra ab hujusmodi denominatione suffragium petierunt eritici doctissimi, ut distinctionem regiminis provinciarumque distributionem firmarent, multo minus ut formam ecclesiastici regiminis ante et post Constantinum ad duos *Italiae* metropolitanos contraherent.

15. At enim, aiunt, hinc dirimit Athanasii epistola ad Solitarios, quæ et *Italiae* denominatione indigit provincias Mediolanensis vicariatus, et Mediolanum ipsum *Italiae* metropolim. Esto. Sed qui inde pro ecclesiastica episcopi illius jurisdictione super septem provincias, præsertim vero tribus æræ nostræ superioribus sæculis? Sane qui diligentius Athanasii verba attenderit, alterum ex his sensum illa præferre inveniet; aut enim nullo modo Mediolanensem episcopum ibi metropolitanum intelligit S. doctor, aut non omnibus vicariatus provinciis eum præsidere existimat. Et revera non ait Athanasius *Dionysius Mediolani metropolitanus Italiae*, quemadmodum de Lucifero Calaritano, *Lucifer metropolitanus episcopus Sardiniae*. Verum cum immediate post *Luciferum*

A appellat *Dionysium*, ipsum nominat, ut simplicem episcopum, Mediolanum autem, ut *Italiae* metropolim, *Dionysius episcopus Mediolani, quod et ipsum est metropolis Italiae*. Et id forte addidit Athanasius, ut sicuti urbem *Trevirim* dixerat Galliarum metropolim, ita et Mediolanum metropolis *Italiae* solitaris suis agnosceretur, cum jam eo quod ad illos scribebat tempore et locum habuisset divisio *Italiae* in duos vicarios præfecti prætorio, atque apud multos invaluisset stricta denominatio *Italiae* respectu ad provincias Mediolanensis vicariatus. Si autem de metropolibus ecclesiasticis ibi loqui velis Athanasium, videas opus est, utrum rō *Italiae metropolis est*, intelligendum sit de omnibus *Italiae* strictè sumptæ provinciis, an de aliqua tantum ejus parte; verba enim quod et ipsum est metropolis *Italiae* æque interpretari possumus in primo ac in secundo sensu. In primo sensu explicata complecterentur, ut diximus, septem Italici vicariatus provincias; in secundo sensu explicata significarent, Mediolanum unam esse ex ecclesiasticis *Italiae* metropolibus: qua ratione alias metropoles non excluderet Athanasius, imo potius admitteret in ipso vicariatu Mediolanensi. Quod autem fortasse verius in hoc secundo sensu accipienda sint allata verba, quod et ipsum est metropolis *Italiae*, patet ex comparatione, qua Mediolanum eum Treviri confert Athanasius: dixerat enim *Paulinus Trevirorum ac Galliarum metropolis est*, et inde *Dionysius episcopus Mediolani, quod et ipsum est metropolis Italiae*. Sicuti ergo Treviris unica tunc non erat Galliarum metropolis ecclesiastica, vigeant enim primis etiam Christianorum sæculis *Arelatensis, Lugdunensis, Viennensis* metropoles; ita neque Mediolanum unica erat, aut ab Athanasio intelligebatur ulla *Italiae* metropolis ecclesiastica. Parum ergo proficiant laudati Scriptores tanti Patris testimonio abutentes, tum quia ejus verba nullo modo probant, tribus superioribus sæculis Mediolanensem episcopum fuisse septem provinciarum metropolitanam, quod præcipue erat ex eorum sententia demonstrandum; tum quia ipsa Athanasii verba, vel interpretari non possunt de Mediolano, ut ecclesiastica metropolis, vel intelligenda sunt de Mediolano non tanquam totius *Italiae* metropoli, sed tanquam una ex metropolibus *Italiae*.

16. Non majoris deinde sunt momenti ad subjiciendam Mediolanensi episcopo Ecclesiam Ravennatem, quæ desumuntur argumenta ab epistolis divi Ambrosii, ita ut miremur valde, emunctæ naris viros hujusmodi documentis plus æquo fidisse. Nam quod attinet ad Ambrosii, epistolam, quæ est ad *Vercellenses*, verba illa: *Confligor dolore, quia Ecclesia Domini, quæ est in vobis, sacerdotem adhuc non habet, ac sola nunc ex omnibus Liguriae, etque Æmiliae, Venetiarumque, vel cæteris finitimis Italiae partibus hujusmodi eget officio; ea, inquam, verba Sirmondus triumphantis in morem opinioni suæ de Mediolanensi per Italiam metropolitanam, nimia sane confidentia aptaverat. An non, ait, abunde confirmat (Ambrosius)*

omnes Liguriae, atque Aemiliae, Venetiarumque; A vel caeterarum finitimarum Italiae partium Ecclesias ad Mediolanensis Ecclesiae sollicitudinem pertinuisse (Sirm. lib. Prop. cap. 8)? Sensit tamen futilitatem Sirmondianae interpretationis cardinalis Norisius, qui verborum Ambrosii intelligentiam scite consecutus, Ambrosius, inquit, in epistola ad Vercellenses illarum provinciarum meminit, non quod omnes sibi subjectae erant, sed quod uti viciniore, ac sibi notiores in exemplum facilius adducere poterat (Nor. Diss. de v. syn. cap. 10).

17. Qua una doctissimi cardinalis responsione ab epistola ad Vercellenses expediti, ad alteram Vicohabentino episcopo inscriptam procedamus. *Com-mendo tibi, fili, ait S. doctor, Ecclesiam quae est ad Forum Cornelii, quo eam de proximo intervisas fre-* B *quentius, donec ei ordinetur episcopus: occupatus diebus ingruentibus Quadragesimae tam longe non possum excurrere.* En ubi Ecclesia Imolensis dubio procul Mediolanensi suffraganea, cum pro ordinatione episcopi ab Ambrosio pendeat, et ejus visitationi sub-jaceat; immo Vicohabentina quoque ipsa, tum quia *fili* titulo episcopum interpellat Ambrosius, qui sub-jectionis titulus est, tum quia quinquaginta fere post annos D. Petrus Chrysologus in consecratione Mar-cellini Vicohabentini fassus est, se contradicente Mediolanensi episcopo (ita enim interpretantur) pri-mum illud jurisdictionis metropoliticae actum exer-cuisse. Cum autem Ecclesiae istae Fori Cornelli et C Vicohabentiae in provinciis Aemiliae et Flaminiae con-stitutae fuerint, consequens est has provincias, ideo-que Ravennam etiam, earum caput, Mediolanensi episcopi jurisdictionem sensisse.

18. Si Ludovici Antonii Muratorii sententiam de hac Ambrosii epistola consuleremus, forte illam du-biae fidei atque, ut aiunt, apocrypham celeberrimus auctor arbitraretur, ea ductus ratione, quod ibi Am-brosius *filium* appellat episcopum Vicohabentinum; titulum enim istum vitio vertit Muratorius (Tom. II *Rer. Ital. pag. 13*) diplomati D. Gregorii Magni dato ad Marinianum archiepiscopum Ravennae, quem S. ille pontifex *confratrem, filiumque charissimum* dicit; atque ob id etiam criminis inter apocrypha diploma illud amandavit, Hieronymum vero Rubeum, et Ferdinandum Ughellum levitatis insimulavit, qui documentum ejusmodi suis inseruerint historiis. Quod igitur Gregorio Magno summo pontifici non B licuisse putat Muratorius erga Marinianum, quem ipse inter claustra monachum instruxerat, excolue-rat, dilexerat; licuisse dicemus Ambrosio erga Con-stantinum, in quem nulla, quam sciamus, ei erat paternitatis ratio, nisi forte Metropolitanus, si adver-sariis credimus (Joan. Diac. Vit. S. Greg. lib. IV c. 7; D. Greg. lib. IV. epist. 5)? Ubi vero legimus metro-politanum comprovinciales episcopos filii nomine appellasse? Sed ista mittamus, quae ad rem nostram minime conducere videntur. Hisce autem ac simili-bus in D. Gregorii litteras cl. Muratorii objectioni-bus alibi a nobis satis, ut putamus, factum est.

19. Responderi vero criticorum nostrorum argu-mentationi posse crediderim, quod etiamsi admitte-retur Imolensem et Vicohabentinam Ecclesias ali-quando subditas fuisse Mediolanensi; negari tamen posse quod inde inferatur Ravennatis quoque sub-jectio. Leve enim et futile argumentum est in sen-tentia Bacchini (Ubi supra) ex forma et regimine civili particularium provinciarum consequentiam trahere ad formam et regimen ecclesiasticum ipsarum. Longum esset documenta omnia proferre quibus probatissimam tanti viri sententiam firmari animad-vertimus, quorum tamen summa est: primo impro-babile propterea esse sanctissimam, et apostolicam Ecclesiae hierarchiam coarctatam fuisse ad civilium provinciarum limites, qui modo contraherentur, modo pretendebantur, et juxta earum regiminis speciem, quam variatam milites fuisse indubium est, cum duas in unam provincias unitas legamus, tum unam in duas divisam, modo alteram, quae suum praesidem habuerat, alterius provinciae praesidi ob-temperasse, modo alij, iisque frequentibus, obnoxias fuisse variationibus. Secundo, cum apostoli non ex divisione provinciarum imperii, sed ex gentium con- versione et Ecclesiarum fundatione earum hierar-chiam metuli fuerint, ut ipse Bacchinius mira erudi-tione fusius probavit (I et II part. ubi supra), nosque in 3 cap. breviter inuenimus; ideo non ex limiti-bus, non ex gubernio, non ex materiali tractu pro- vinciarum, ideoque non ex una, vel altera civilis provinciae civitate, deduci potest, vel debet illius, vel alterius Ecclesiae subordinatio ad aliquam metro- politanam, praesertim primis aerae nostrae periodis, quibus non omnes civitates Christi fidei statim adhae- serunt, non omnes, licet ad Christum conversee, episcopatum obtinuerunt, non integris civilibus pro- vincijs, sed multiplicibus populis in circuitu ad Chri- stum lucratis, Ecclesiisque a se fundatis apostoli, et discipuli Christianas provincias metiebantur.

20. Verum ad hominem magis respondendum est interpretationi contra Ravennates allatae verborum D. Ambrosii; et primo dicendum, nullum omnino indicium, quod aut certum, aut probabile sit, Am-brosiana verba subesse, episcopi Imolensis ordi- nationem seu consecrationem a Mediolanensi pen- dere; neque enim ait S. doctor, *donec a se ordinetur, vel probetur episcopus* sed simpliciter Ecclesiam illam Vicohabentino commendat, *donec ei ordinetur episcopus*, quae commendatio ex charitate pro manans, cuicumque episcopo, ut statim observabimus, con- veniret. Secundo, quod vero attinet ad visitationis munus quod sibi in verbis vindicare videtur Ambro- sius in Ecclesia Imolensi: *Occupatus diebus ingruen- tibus Quadragesimae tam longe non possum excurrere*; facile patebit Ambrosii tempora consideranti, visita- tionem illam non metropoliticae jurisdictionis, sed apostolicae praedicationis, et legationis signum, et opus in eo fuisse, Meminisse hic etiam oportet, quae de haereseos Arianae cladibus saepius leviter attingi- mus, Italiae fidem corruptam, disciplinam sursum

versum turbatam, plurimas Ecclesias catholicis A
episcopis spoliatas, ab lupis Arianis invasas. Est qui
credat, Auxentii Mediolanensis usurpatione, tunc
primum provinciam Ecclesiasticam Mediolanensem
coaluisse, non paucis Italiae circumquaque episcopis
in sensum, et in conciliabula hæretici illius conve-
nientibus, ut Augustorum Auxentii et hæresis fauto-
rum minis se eriperent, exsilia et mortes evitarent
(*Bacchin. ubi supra*). Hanc miseræ Italiae faciem non
paucis annis confirmarunt, etiam post Constantii
imperatoris obitum, tum Juliani Apostatæ infeliciora
tempora, tum Arianorum præpollens tyrannis, tum
Justinæ Arianæ imperatricis favor, Damaso ponti-
fice cum secunda ab eo Romæ celebrata synodo,
anathematis et depositionis fulmina contra Auxen-
tium nequidquam intorquente.

21. Porro post Auxentii seram mortem Mediolani B
Ambrosio episcopo constituto omnis ad fidem rectam
Italia convertitur, ut testatur D. Hieronymus (*In
Chron. ad an. 41 Gratiani*), et de semetipso Ambro-
sius loquens: *Dissensionum omnium procella defer-
buit: cancti sæcularis cupidatis ardores, æstusque
omnes, quibus Italiae populus per judaicæ olim Ariane
proximæ levitatis incendia coquebatur, sereno jam spi-
ramine temperatur* (*Ambros. Comment. in Luc. lib. ix
cap. 20*). Nam cum episcopali infula apostolatum et
sanctæ sedis legationem assumpsit Ambrosius, per-
versasque circumiens Italicarum provinciarum Ec-
clesias, prædicatione, disputatione, doctrina, labore
contentione omni catholicam fidem restituit, Eccle-
sias reparavit, Arianos lupos qua ejecit, qua in legi-
timos pastores convertit, qua novos episcopos consti-
tuit. Ex quo factum conjecerunt aliqui ut quæ ju-
risdictio metropolitana sub invasore Auxentio ille-
gitime irrepserat, sub vero apostolo ac patre sanc-
tificata confirmaretur super Ecclesias variarum pro-
vinciarum ab eo ad fidem restitutas. Cui opinioni
neque repugnamus, neque annuimus.

22. Nos autem Ambrosii apostolatum prosequimur,
illique, et pontificiæ, qua fungebatur legationi, non
metropoliticæ, dignitati actæ ejus in Ecclesia Imo-
lensi atque etiam, si placet, in Vicohabentina tribui-
mus. Ambrosius vero in alienis provinciis, et in alle-
nis Ecclesiis prædicationis, visitationis et ordinatio-
nis munera exercuisse, mirabitur nemo, qui eccle-
siasticam historiam tantisper calluerit. Centum hæc
historia suppeditat episcoporum exempla, quibus D
populorum, et Ecclesiarum etiam propriæ curiæ non
commissarum cura alte inerat animo, ac propterea
sive apostolica legatione fungentes, vel alio quovis
legitimo titulo illas visitabant, synodos ibi celebra-
bant, episcopos ordinabant, vicinioribus, seu princi-
palioribus commendabant. Quis est autem qui nesciat
Eusebii Vercellensis, Osii Cordubensis, Pictaviensis
Hilarii et Luciferi Calaritani, per Orientem itinera,
labores, celebrata concilia, episcopos consecratos?
Quis Cypriani epistolæ pro Galliarum Ecclesiis,
Theodoretii pro Africanis ignorat? Athanasium legi-
mus Damaso pontifici veluti succensere, qui Medio-

lanensi Ecclesiæ, Auxentio pulso, non consuleret,
*scriptissimus dilecto Damaso episcopo magnæ Romæ
contra Auxentium invasorem Mediolanensis Ecclesiæ.*

. . . . *miramurque, cur nondum depositus ejectus-
que sit ex Ecclesia* (*Athan. epist. synod. ad Afric.*).
Cyrillum vero Alexandrinum, cui damnati Nestorii
causa Orientales universos, ipsumque juniorem
Theodosium infensos reddiderat, nihilominus centies
protestantem audimus, sibi omnium Ecclesiarum,
non suæ tantum, curam habendam esse. Hauserat
ille fortasse zelum istum apostolicum ex Cypriano,
qui ad Stephanum Romanum pontificem scribens
de Ecclesia Arelatensi, quam Martianus ex Novatiani
secta episcopus inficiebat, asserere non dubitavit,
*Cui rei nostrum est consulere, et subvenire, frater
charissime, qui divinam clementiam cogitantes, et
gubernandæ Ecclesiæ libram tenentes*, etc. Nempe
sua quoque interesse debere Ecclesiæ Arelatensis
bonum, zeli et charitatis causa judicabat sanctis-
simus antistes, pontifici autem Stephano id incum-
bere, supremæ jurisdictionis in universam Eccle-
siam potestate et auctoritate.

23. Apostolum igitur, et pontificium legatum agens
Ambrosius, inter tot Ecclesias, quas vel ad fidem
revocaverat, vel episcopis donaverat, hisce benefi-
ciis cumulare facile potuit Imolensem quoque et
Vicohabentinam, fortasse Arianorum labe prius in-
fectas, vel præpotentia episcopis spoliatas, quamvis
ad suæ ditionis jura minime spectarent. Porro du-
bium omne tollit quorundam scriptorum assertio de
Ambrosii pontificia legatione, qua Damasi et Siricii
summorum pontificum vices gerens, ea omnia per-
agere licite et valide potuit in hisce Ecclesiis, quæ
cæteroquin non potuisset. De hac legatione dubitare
haud licet, si Ecclesiæ etiam primorum sæculorum
disciplinam, si sacros canones inspiciamus: præci-
pue vero id dubitare non licet auctoribus illis, inter
quos Bacchinius, Thomassinus et alii, qui nullum in
Italia metropolitanum fuisse, præter Romanum an-
tistitem, omnibusque illum hujus regionis Ecclesiis
præfuisse, non tamquam primatem solummodo, sed
etiam tamquam immediatum archiepiscopum, per
tria vel quatuor priora sæcula mordicus senserunt
et docuerunt; omnium enim prudentiorum critico-
rum opinio est, si quando vel alienæ provinciæ Sy-
nodo præesse episcopum aliquem, vel alienæ Eccle-
siæ novos episcopos ordinare, aut quemcumque
alium jurisdictionis actum emittere legimus, non nisi
pontificia auctoritate id factum, vel apostolica lega-
tione, esse credendum. Quapropter cum Paulino
Antiochiæ episcopo consecrationis benedictionem
impertitus fuerit Lucifer Calaritanus, illum legatione
Romana munitum asseruit Christianus Lupus;
eoque ministerio insigniti etiam creduntur Eusebius
Vercellensis et Hilarius Pictaviensis.

24. Verum de D. Ambrosio diserte id asserit Fran-
ciscus Ballarinus ex antiquo Breviario Patriarchico,
quod Comensi Ecclesiæ usque ad Clementis VIII tem-
pora in usu fuit: *Beatus Ambrosius temporibus Da-*

masi papæ et Theodori imperatoris Ecclesiam Mediolanensem regebat, apostolica fungens legatione, qui et vicinarum regionum Liguriæ, Æmiliæ, Venetiæ, Rhetiarumque, et Alpium Cottiarum Christianis præerat, quo per superiorum temporum calamitates episcopis destituti fuerant. Idem Benedictus Jovius, idem Christianus Lupus nuper citatus crediderunt. Cui assertioni vim quidem maximam addit res Syrmii gesta, atque a Baronio ad ann. 330 relata, multoque prius a Paulino in Vita Ambrosii. Defuncto Syrmii episcopo, orta est contentio inter catholicos et Arianos super novo eligendo pastore. Catholicum illi, Arianum isti petebant, et his quidem adhærebat Justina hæretica imperatrix. Re ad Ambrosium delata, accurrit S. doctor, et catholicum episcopum eligi curat, electum Anemium consecrat. Syrmium dubio procul caput erat Illyrici, atque etiam ecclesiastica metropolis: igitur in illius Ecclesiam nullum jus acquisitum fuerat episcopis Mediolanensibus. Quapropter acta electionis et ordinationis Anemii non nisi legationi apostolicæ, cujus facultatibus utebatur Ambrosius, veniunt tribuenda. Concludendum igitur ex epistola S. doctoris ad Vicohabentinum falso erui Imolensis episcopi vel ordinationem, vel approbationem, ejusque Ecclesiæ, itemque Vicohabentinæ subjectionem, eoque minus Ravennatensis.

23. De tumido Schelstratii argumento, quo Mediolanensis jurisdictionem amplificare conatur ex concilio et epistola synodica Eusebii ad Leonem Magnum, pauca adhuc supersunt hic delibanda. Quamquam ubi dixerimus Schelstratium hoc concilio, hisce litteris gloriari, ut ostendat quæ fuerit amplitudo Mediolanensis metropolis ante institutos Ravennensis et Aquileienses Ecclesiæ metropolitæ; gloriosum istud argumentum per se statim evanescet omnino, tum quia synodo illi vix unus, et forte ne vix quidem ex tot Aquileienses provinciæ episcopis interfuit, adeo ut ex illorum præsentia nequiverit ad suffraganeitatem illius provinciæ consequentiam trahere; et quod mirabilius est, id notavit, et fassus est loco citato ipse Schelstratius iis verbis: *Hisque Histriæ et Venetiæ provincia dumtaxat deesse dignoscitur quibus exceptis in reliquis Italiæ regiones Mediolanensis episcopus tanquam Italiæ metropolitanus jus obtinebat.* Unde ergo jactatæ amplitudinis argumentum habet synodus Eusebiana ante institutum Aquileiensem metropolitanam? Tum etiam quia synodus isthæc Mediolanensis habita fuit medio sæculo quinto, anno scilicet 451, ut in Baronio, Binio, aliisque scriptoribus videri potest. Aquileienses autem Ecclesia, testante ipso Schelstratio, sub Damaso papa ad metropolitanam dignitatem evecta creditur (de qua opinione legendus Bernardus Rubeus, qui Aquileienses Ecclesiæ jura, doctissimo edito opere, nuper vindicare contendit), nempe fere integro sæculo ante celebratam synodum Eusebianam. Ravennatensis vero viginti saltem jam annos eadem præfulgebatur prærogativa, scilicet ab anno 431, ut Tillemontius, et forte multo ante, ut alii arbitrantur, sed indubie

A quidem Petro Chrysologo eam moderante, ut omnes ad unum conveniunt. Qui S. doctor cum ad superiores evolasset anno 451, et cum episcopum Vicohabentinum in præcedentibus D. N. J. C. Natalitiis consecrasset, immo anno 446, sanctum quoque Projectum Imolensem episcopum (de quibus rebus omnibus in tertio capite fusius dicemus), evidens est eum jam metropolitanum induisse ante synodi Mediolanensis celebrationem. Ubi igitur amplitudo illa, a Schelstratio jactata, ex hujusmodi synodo ante institutos Aquileiensem et Ravennatensem metropolitæ?

B 26. Fatendum est ergo ne per synodum quidem Eusebianam, aut per epistolam ejus synodicam contra libertatem Ravennatensium quidquam probari posse. Quod si eam ab episcopis Placentino, Brixilliensi, et Rhegiano subscriptam quis objiciat, atque inde argumentum instauret, Æmiliam provinciam, cujus civitates erant Placentia, Brixillum, et Rhegium, Mediolanensi episcopo paruisse, atque adeo Ravennam Æmiliæ caput, saltem ante acceptum pallium archiepiscopale, eadem subjectionis nota laborasse; multiplices occurrunt æque magni ponderis responsiones.

C 27. Et primo quidem dubitatum est a quibusdam, an synodus hæc Eusebii provincialis fuerit, scilicet solius provinciæ Mediolanensis synodus. Baronius, Ughellus, alique illam provincialem arbitrati sunt, omnesque suffraganeos episcopos ad eam convenisse, litterasque synodicas proprio nomine signasse. *Exstat quidem, ait Baronius, de his epistola synodalis omnium comprovincialium episcoporum subscriptio-nibus consignata,* Negant tamen Ticinenses scriptores, qui patriam Ecclesiam speciali libertatis privilegio a primis usque sæculis donatam volunt; negant, inquam, Crispinum Papiensem episcopum, cujus subscriptio legitur ad epistolæ calcem, concilio interfuisse, ut Mediolanensis suffraganeum, multasque rationes in medium afferunt, quas criticis examinandas relinquimus. Idem sentiunt Comensis Ecclesiæ historici atque patriarchatus Aquileienses amplificatores, quibus persuasum fuit Comensem episcopum, alterum ex præsentibus Eusebianæ synodo, numquam Mediolanensem, semper vero Aquileiensem in archiepiscopum suum agnovisse. Accedunt Ravennatenses ad negativam sententiam, asserentes D Brixilliensem, Rhegiensem et Placentinum episcopos Æmiliæ, synodo Mediolanensi interesse nullo modo potuisse, ut suffraganeos; vel enim a primordiis rei Christianæ Æmilia omnis episcopo Ravennati addicta fuit, vel quinto tantum sæculo nostra hæc metropolitana in Æmiliam dignitas emerit. Evidens est numquam tres illos episcopos inter Mediolanenses suffraganeos numerari posse, cum ab omnibus utriusque sententiæ de initiis hujus dignitatis auctoribus admitti nequeat, neque admittatur, dimidiata Æmilia, aliquas ex ejus Ecclesiis Mediolanensi datas, alias Ravennati, contra universalissimam omnium hypothesim, scilicet hierarchiam ecclesia-

sticam ubique aptatam fuisse hierarchiam civili, quod præsertim quarto et quinto sæculo in particularibus Italiæ provinciis fieri cœpisse existimat, cum plerisque criticis abbas Bacchinius. Si igitur nostri illi *Æmilie* episcopi synodum Eusebianam petierunt, litterasque ad Leonem Magnum consignarunt, non ideo de Mediolanensi provincia credendi sunt, neque per consequens illa synodus habenda est mere provincialis.

28. Urget secundo non levis etiam ponderis animadversio. Si enim dicamus ad hanc synodum omnes convenisse provinciales, nullos autem alterius provinciæ Ecclesiasticæ episcopos, admittendum necessario erit in regiminis ecclesiastici ordine absurdum non exiguum, truncatas scilicet non paucas Italiæ provincias, confusamque ut cum maxime quæ pulcherrima erat in aliis Ecclesiæ partibus hierarchiam; provincia enim ecclesiastica Mediolanensis primorum sæculorum composita dici deberet ex tribus *Æmilie* episcopis, ex duobus Rhetie, ex totidem Alpium Cottiarum, ex uno Venetiæ præter Liguriæ episcopos: quod apud criticos omnes absurdissimum esset, juxta nuper allatam eorum de hierarchia ecclesiastica sententiam.

29. Advertendum tertio ad hanc ipsam Eusebii synodum missos fuisse a Leone Magnæ legatos Abundantium et Senatorem. Cui quidem apostolicæ legationi, quatenus vera fuerit, tribui commode potest convocatio ad Eusebii conventum aliquot episcoporum aliæ provinciæ, quemadmodum non paucis exemplis probari potest, id neo novum, nec insuetum fuisse. Eustachius ipse a S. Ubaldo, propugnans contra cl. Muratorium diploma Attonis episcopi Vercellensis, lectum in synodo Mediolani habita an. 945, sub Olrico archiepiscopo, animadversionem hujusmodi nobis suppeditavit; cum enim inter suspicionis notas, quas Muratorius in hoc diploma congesserat, illam dilueret de præsentia isti synodo aliquot episcoporum qui non erant de provincia Mediolanensi, hæc habet Eustachius: *Legatum pontificium concilio, de quo loquimur, præsedisse velim animadverti; intelligere hinc enim est sub metropolitani jurisdictione non comprehensos antistites potuisse ab eodem (legato) ad illud convocari.* Advertendum quoque censemus, eam ipsam ob causam, damnandæ scilicet Eutychiæ hæresis, et epistolæ magni Leonis ad Flavianum approbandæ, alias in Occidente synodos coactas fuisse, et præcipue in Galliis, in Hispania et in Illyrico, omnesque istas non provinciales, sed plurimum provincialium nationales, a quibus similes huic nostræ Eusebianæ fuerunt ad S. pontificam scriptæ epistolæ synodales. Quare nihil prohibet, immo ratio suadet, Eusebianam quoque non provincialem, sed nationalem fore appellandam, opinandumque aliquot ex aliis Italiæ provinciis episcopos ad eam vocatos fuisse fortasse a Leone Magni legatis. Et revera Natalis Alexander huic opinioni suffragari videtur, cum ait convocatum ab Eusebio dioceseos Italiæ conventum, quod certe et

A mandato Leonis, et puriorum apostolicorum auctoritate fecit.

30. Neque nobis stomachum moveat Eustachius a S. Ubaldo inani illa nominis *coepiscoporum* interpretatione, qua sub hujusmodi appellatione cadere dicitur episcopos tantum suffraganeos, ideoque cum in laudata synodica *coepiscopos* appellat Eusebius, quos ibi subscriptos videmus, hos ejus suffraganeos fuisse omnes. Nam in meridiana luce talia objectantem cæcutire arbitramur, quando plena omnia sunt vetera Patrum monumenta isto *coepiscopi* vocabulo, vel cum de alterius provinciæ, vel cum de æquali, vel cum de inferiori, aut superiori episcopo loquuntur. Consulatur pro omnibus D. Cyprianus, qui epistola ad Stephanum Romanum antistitem, Gallicanos diserte vocat *coepiscopos nostros*. Verum in re adeo evidenti grave est diutius immorari. B Quare argumentum absolvimus, et quia Eusebii concilium probari non potest provinciale, concludendum est frustra præsentia episcoporum *Æmilie*, illorum suffraganeitatem conjectari.

31. Cæterum duo adhuc consideranda super hac ipsa præsentia nobis supersunt, alterum quod primis Ecclesiæ sæculis, et fortasse etiam aliquot posterioribus præsentia isthæc episcoporum alicui synodo certum indicium subjectionis non erat; alterum, quod etiam vere tres illi *Æmilie* episcopi tunc fuissent Eusebio suffraganei, non ideo posset idem argui de Ravennate Ecclesia ante acquisitam dignitatem archiepiscopalem. Primum quod spectat satis habemus ad concilia prioris illius et posterioris etiam ætatis oculos convertere, ut de propositionis nostræ veritate certiores fiamus. In concilio Arelatensi primo contra Donatistas, Constantini magni cura celebrato, notum est, quot ab diversis totius Occidentis provinciis adfuerunt episcopi, quos certo certius Arelatensi non dixeris suffraganeos. Sub Liberio papa aliud in eadem civitate habitum est concilium, nec tamen omnes qui illic confluerant Ecclesiæ pastores, atque inter eos Paulinus Trevirorum, Saturninum Arelatensem metropolitanum habuere. Scimus Osium Cordubensem, Eusebium Vercellensem, Hilarium Pictaviensem, Ægyptiacis atque Orientalibus conciliis astitisse; ideoque vel Alexandrini, vel Antiocheni episcopi comprovinciales vocabuntur? Tandem Aquileiensem synodum in causa Palladii sub Valeriano episcopo composuerunt tum Itali, tum Africani, tum Gallicani præsules, penitus ab Aquileiensi jurisdictione exempti; secus Mediolanensis ipse pastor Ambrosius, qui et ipse intererat, Valeriano subditus foret censendus.

32. Neque objicias cum Baronio (*ad an 381*) Aquileiensi concilio præfuisse Ambrosium, et quamvis Valerianus primus sederet, primus subscriberet, id ætatis et ordinationis prærogativæ concessum, qui primorum conciliorum mos fuerat. Nam etsi morem istum facile concedamus, licet non semper et ubique observatum: tamen eadem facilitate negamus morem istum spectasse metropolitanos, apud quos

synodi habebantur, vel earundem præsides, quem-
admodum cum Leone Allatio sentit Petrus de Marca,
ostendens, citatis canonibus Apostolico 35, Antio-
cheno 9 et Bracarense 24, si quando in conciliis
episcopi confuso ordine sederent et subscriberent,
metropolitanis tamen in eorum provinciis, et præsi-
dibus conciliorum, priorem sessionis et subscriptio-
nis ordinem servatum esse: ait enim Bracarense
canon: *Conservata metropolitani episcopi primatu,*
cæteri episcoporum secundum suæ ordinationis tem-
pus alius alii sedendi deferat honorem. Videant autem
Mediolanenses, ne dum Ambrosium Aquileiensi sy-
nodo præfuisse pertinaciter contendunt, quamvis se-
cundus a Valeriano et sederet, et subscriberet; in
dubium et ipsi inducant, cum Eusebius synodi Me-
diolanensis, de qua modo agimus, præsides fuerit, licet
prior sua subscriptione epistolam ad Leonem Ma-
gnum consignaverit; et nobis arma præsentent contra
factam ab eis sessionem in consiliis Mediolanensis
antistitis supra Ravennatensem. Quoad exempla con-
ciliorum post eam ætatem habitorum, sufficiat pro
omnibus synodus Ticinensis celebrata an. 876, et
quæ deinde confirmata fuit ab alia synodo apud Pon-
tigonem ejusdem anni (tom. XI Concil. pag. 279).
Illi autem Ticinensi synodo subscriperunt inter mul-
tos alios Mutinensis, Placentinus et Florentinus epi-
scopi, qui certissime eo tempore non erant provin-
ciæ Mediolanensis. Præterimus superius memoratam
Olrici synodum an. 945, ubi Boso Placentinus, Sigi-
fridus Parmensis, Wido Mutinensis, et alii alienarum
provinciarum episcopi interfuerunt et subscriperunt.
Præterimus alteram synodum, quam Ticinensi celebra-
vit Anspertus archiepiscopus Mediolanensis an. 876,
ubi, nullo præside nec præse apostolico nun-
tio, adfuerunt Mutinensis, Comensis, atque Aretinus,
certissime non subjecti metropolitano Liguriæ. Tici-
nensem pariter alteram non adducimus an. 966 a
Walperto archiepiscopo convocatam, quam præsen-
tia et subscriptione sua firmarunt episcopi Parmæ,
Placentiæ et Novicomii. Satis enim superque ex die-
tis innotescit, subscriptiones et præsentiam episco-
porum alicui synodo non semper arguere eorum sub-
jectionem. Solummodo pro coronide istius animad-
versionis addere liceat, in more fuisse apud antiquos
primorum sæculorum archiepiscopos seu metropoli-
tanos, alienæ etiam provinciæ episcopos in causis
gravioribus ad proprias synodos vocare, ut ex cano-
nibus Antiochenis atque ex notis Zonaræ et Balsa-
monis conjicit cl. Joseph Motta in aurea disserta-
tione de Jure Metropolitico num. 112 et seqq.

33. Alterum quod nobis erat propositum, postremo
loco animadvertendum illud est, quod, licet Medio-
lanensibus concederemus suffraganeos eos Emiliæ
episcopos quos in Eusebii synodica scriptos reperi-
mus, nulla tamen inde promanaret consequentia ad
probandum, tam ipsam Emiliam, quam Flaminiam,
et cum eis Ravennatem urbem ante Eusebiana tem-
pora metropolitano Liguriæ obedientiam præstitisse
si quæ de Corp. Corneliensi et Vicohabentina Ecclæ-

34. Expensis hactenus criticorum conjecturis quæ
ex regiminis Italici forma, ex Athanasii et Ambrosii
epistolis atque ex synodica Eusebii Mediolanensis
derivarunt, eas in præsens examinandas assumimus
quas illis suppeditat argumentum negativum. De
nullo alio, inquit, Italia metropolitano mentionem
faciunt vetera monumenta, nisi de Romano ac de
Mediolanensi in primis æræ Christianæ temporibus;
Ecclesiæ igitur omnes Italia eorum alterutri fuerint
subjectæ necesse est. Notissima autem est suburbi-
cariarum provinciarum pervetusta descriptio, quæ
Romano pontifici, ut metropolitano, parebant, et
quarum episcopos consecrabat. Has inter neque
Emiliam, neque Flaminiam, neque Venetias habet
notula illa suburbicariarum provinciarum: quapro-
pter cum neque Aquileiam, neque Ravennam
adhuc fuisse metropoles per ea tempora invenia-
mus, numerandæ profecto sunt inter Mediolanen-
sis archiepiscopatus suffraganeas.

35. Contra hujusmodi negativum argumentum,
quo omnes præter Romanam et Mediolanensem, aliæ
metropoles excluduntur primis Ecclesiæ sæculis, dis-
serendum erit consulto in cap. 3. Interea breviter
respondemus cum Bacchinio, idem negativum argu-
mentum retorqueri posse contra Mediolanenses, cum
neque de metropolitana eorum jurisdictione innega-
bile aliquod documentum proferant illa ipsa priora
tempora. *Metropolitanum in Italia ante Ambrosium*
nullus certis asserat documentis, ait Bacchinus, at-
que allata in medium antiquiora quæ pro Mediola-
nensi metropoli facere videntur, omnia gravissime
distingit, explicat, rejicit. Præsertim vero in apo-
crypharum numerum amandare non dubitat, narra-
tiunculæ quasdam de S. Barnaba apostolo, quem
Mediolanensis Ecclesiæ institutorem primum, atque
Italia metropolitano effingunt. Nos autem in
eam quæstionem sensum nostrum non immiscemus,
neque præstantissime Ambrosianæ Ecclesiæ jura,
præeminentias, ornamenta invidemus, præsertim
postquam cl. Joseph Antonius Saxius traditionem
patriæ Ecclesiæ de adventu Mediolanum S. Barna-
bæ eruditissimis vindictis illustravit. Ravennatensis
æque illustris, æque celebris Ecclesiæ libertatem pro-
pugnamus tantummodo; et satis pro nunc, superque

habemus, nullum profecto, vel minimum *documentum antiquum, positivum, et inalterabile*, ut ipsi fatentur, immo nullum veteris scriptoris testimonium, nullum probabile indicium, ut jam ostendimus, Mediolanensibus superesse, quibus de subjecta sibi Ravennate Ecclesia vel minimum gloriantur.

36. Quapropter omittimus ad trutinam vocare, quæ de consecratione aliquorum Æmilie episcoporum, ac de nonnullis aliis jurisdictionis actibus illi magnificant, neque examinandum censemus, quibus auctoribus fidunt, quomodo vetusta aliquot verba interpretantur; longius enim ac proposueramus nostra protraheretur oratio. Unum est, in quo insistimus, nullum omnino vel tenuissimum probationis genus contra Ravennatem episcopum pro Mediolanense militare. E contrario autem aliquot positiva nostre exemptionis ab jactatæ servitutis jugo nos utique proferre possemus indicia, inter quæ præcipuum illud esset, Ravennates antistites ab Romano pontifice consecrari consuevisse, quos metropolitani Mediolanenses passi non essent, si jus metropolitici supra Ravennatem Ecclesiam obtinuissent, juxta antiquissimam et inconcussam Ecclesie disciplinam. Id probant S. Severi acta, qui ante Ambrosium; id acta S. Petri Chrysologi, qui annos fere quinquaginta post Ambrosium, a Romanis pontificibus consecrati fuerunt: Petri Chrysologi, inquam, dummodo inceptæ ab S. hoc episcopo dignitatis metropolitice sententia, licet communissima, errori non sit obnoxia, de qua inferius. Alterum exemptionis istius nostre positivum indicium exhibent subscriptiones, de quibus in sequenti cap. 2 conciliorum Romani I, sub Julio I, et Sardicensis, inter quas prior omnino occurrit subscriptio episcopi Ravennatis ante Mediolanensem: *quod nequaquam fieri potuisset, si Ravennatensis tunc suffraganeus episcopi Mediolanensis fuisset*: quemadmodum argumentatur Schelstratius ex subscriptione Valeriani ante D. Ambrosium in prænarrata synodo Aquileiensi ad vindicandam per ea tempora hujus Ecclesie libertatem ab jugo Mediolanense. (Schelst. tom. II Antiq. Eccl. Dissert. 4, cap. 5, n. 8 et seqq.)

CAPUT II.

De litteris Clementis II Romani pontificis præeminentiam in conciliis Ravennati episcopo super Mediolanensem asserentis.

Non exiguum propugnatae libertatis indicium est prærogativa sessionis quam in conciliis super Mediolanensem et Aquileiensem Ravennati archiepiscopo confirmavit Clemens II summus pontifex in synodo Romæ habita an. 1407, universa ipsa synodo antiquo Ravennatum juri suffragante. Nam si quando Ecclesia nostra Mediolanense jugum subiisset, illud in fervore quæstionis, toties, ut aiunt, Romæ excitatae pleno ore jactassent archiepiscopi Mediolanenses, quod numquam Deo favente factum legimus, neque pontifices summi celeberrimo Ambrosii successori antistites nostros præposuissent, qui tali subjectionis signo notati fuissent. Dexteram ergo pontificis in

A conciliari sessione Ravennatensi archiepiscopo confirmavit Clemens II, absente imperatore, sinistram vero illo præsentate, vetuitque Mediolanensi et Aquileiensi, ne in posterum super hujusmodi prærogativa quæstionem moverent. Clementis diploma retulit Ughellus in archiepiscopis Ravennatensibus, ubi de Humfrido archiepiscopo verba facit.

B Ea res Mediolanensium animos adeo stimulavit, ut fabulæ nominæ synodi, et Clementis judicium, falsitatis vero nota ejus pontificis litteras commaculare non dubitaverint. Puricellius inter hosce obtrectatores eminent in Vita quam descripsit Laurentii Littæ. Hujus autem secutus est vestigia Eustachius a S. Ubaldo (*Sect. 4, c. 11, n. 389*), quem ab initio usque memoravimus. Quod spectat ad Aquileienses, hi Mediolanensium argumentorum viribus confisi, illis acquieverunt omnino, neque ulterius quæstionem prosecuti, prout videri potest apud P. Bernardum Rubeum (*Cap. 56*), nihil pro suorum patriarcharum præeminentia vindicanda sunt conati. Retulit quidem cl. Muratorius (*Tom. VI, ad. ann. 1047*) nescio cujus Dominici patriarchæ testimonium, scribentis se in possessione esse ad dexteram papæ sedendi, atque idem repetit in relata dissertatione de jure metropolitico laudatus Motta n. 31. Verum præterquam quod ne verbum quidem iste Dominicus fecerit, an ea prærogativa potiretur in concursu Ravennatensis archiepiscopi; nulla omnino, ni fallor, de isto Dominico mentio apud Rubeum, neque invenitur in ullo ex catalogis Aquileiensium patriarcharum ad calcem ejus operis recensitis. Quare Mediolanensium scriptorum, qualiscumque auctoritatis ii sint, rationes ac testimonia, cum nusquam, quod ego sciam, a Ravennatibus perpensa fuerint, forsitan pro eorum levitate; id mihi consilium in animum venit, ut in synopsis redacta hic repeterem, excuteremque.

C § I. Quæ faciunt contra veritatem diplomatis Clementis II.

37. Aiunt igitur Puricellius et Eustachius a S. Ubaldo, Clementinas litteras ab aliquo impostore in gratiam Ravennatis archiepiscopi concinnatas, quæ deinde, sicut Ravennæ in S. Vitalis bibliotheca, sic etiam Romæ in archivo Vaticano, unde illas hausit Ughellus, reconditæ fuerint. Baronius nullum verbum habet quo se eas probare insinuet, nullum pariter habet Norisius ubi illarum meminit. Hieronymus Rubeus Ravennatum historicus, qui primus harum litterarum tenorem narravit, auctor est in hujusmodi diplomatibus suspectus, cum ad ann. 426 aliud pro Ravennati episcopo produxerit Valentiniani III imperatoris, contra quod veluti undequaque suppositum debacchati sunt post Baronium pene omnes scriptores.

38. Plura autem Clementine confirmationis veritatem infirmant; et primo esse illam incredibilem demonstrat contrarium decretum, paucos ante Romanam Clementis II synodum in consimili concilio emanatum. In coronatione enim Conradi Salici, quæ an. 1027 a Joanne XIX papa celebrata fuit in Vaticano, Heribertus Ravennæ archiepiscopus dexteram

Augusti apprehendens, eum pontifici ad altare sedenti presentare præsumpserat. Reclamantibus autem Mediolanensibus, tumultuque exorto Conradus ipse publice pronuntiaverat archiepiscopo Mediolanensi officium illud presentandi regis ex æquo et bono deberi, utpote qui ipsius regis Italiam aduentis consecrationem coronationemque inchoaverat. Cujus dicto audiens pontifex prærogativam offerendi regem Mediolanensi adjudicaverat, coactaque synodo vni idus Aprilis ejusdem anni confirmaverat, lege lata, ne in posterum archiepiscopus Ravennas se in negotiis pontificalibus præferre auderet Mediolanensi. Hanc autem narrationem derivarunt nostri auctores ab Arnulpho Mediolanensi scriptore, tunc manuscripto, modo typis edito doctissimorum Leibnitii primo, dein Muratorii opera, et notis aucto tomo IV Scriptorum Italiæ. Ergo non pro Ravennate, sed pro Mediolanense controversiam resolvit concilium. Idem scribunt Galvaneus Flamma, qui citat Henricum Barbamigram; Tristanus Calchus, Sigonius, Albericus de Rosate. Quam concilii legem credibiliorem reddit possessio presentationis novorum imperatorum, quæ certe stabat pro Mediolanense; nam Othonem Magnum, teste ipso Sigonio, in sede prius divi Ambrosii consecratum, et corona ferrea redimitum, Romam associavit iste archiepiscopus, illumque pontifici obtulit inungendum et coronandum. Eodem munere functum etiam dicunt ipsum Mediolanensem anno 972, ex testimonio pariter Sigonii de Othone II scribentis: *Conventu peracto Romam ad tertiam imperii Romani coronam accipiendam, ipso archiepiscopo deducente, pergebat.* Qui ergo fieri potest, aliter sub Clemente II, anno 1047. sancitum fuisse, et Ravennati collatam præminentiam, jam viginti retro annis pro Mediolanense decisam, hunc vero fuisse suo jure quæsito spoliatum? Hoc certe fidem elevat Clementinarum litterarum.

39. Porro Arnulphus prælaudatus, quem auctorem oculatum volunt prænarratæ historiæ de Clementis II electione, immo de Leonis IX ejus successoris pontificatu scripsit, neque ullum de Clementinis litteris verbum addit; facturus, si veræ fuissent, nam scriptor ille neque ipsis Mediolanensibus archiepiscopis pepercit. Quod majori nota dignum est, ex quo Arnulphus ipse narret a Nicolao II summo pontifice concessum subinde fuisse Widoni archiepiscopo Mediolanensi primo loco ad sui dexteram sedere in concilio Romano. Accedit quod idem auctor ita compositam asserit quæstionem in Conradi Salici inauguratione jactatam, ut postea omnis illa quieverit controversia. Verum igitur esse non potest illam exarsisse iterum post Conradi inaugurationem usque ad tempora Arnulphi.

40. Quia vero in Clementino diplomate recensentur litteræ quædam Joannis papæ Symmachi successoris, quibus præcedentia in conciliis dabatur Ravennatensi; urgent argumentum Mediolanenses: si ergo litteræ istius Joannis, si diploma ipsum Clementis II genuinum est, quomodo a dextris Nicolai

A II anno 1059 sedit Wido, a dextris Calixti II anno 1122 sedit Olricus, archiepiscopi Mediolanenses? Gratianum adde, qui dist. 47 loquens de synodis a Symmacho papa celebratis, *Hoc quoque, ait, notandum est, quod in hoc concilio, et in alia synodo Symmachi papæ ante Ravennatem episcopum Mediolanensis subscripsisse, et respondisse legitur, ex quo et sedis prærogativam ante eum habere colligitur.* Gratianus autem, qui suum decretum juxta Triterium confecerat ab anno 1127 ad ann. 1151, apprime edocuserat qui tunc temporis foret utrorumque archiepiscoporum in synodis sessionis modus, quapropter loquendo de tempore presentis *habere*, non de præterito *habuisse*, satis indicat eo vivente præcessisse Ravennati Mediolanensem, nullamque habitam de Clementis bulla rationem, quæ ideo si exstasset, non fugisset Gratianum. In synodis vero sublimiori loco sedere, ac priorem loqui, prout de Mediolanensi scriptum reperimus in conciliis Symmachi, prærogativæ dignitatis indicium sapit, ut ex ipso Gratiano, Glossa, Tiraquellio, Barbosa aliisque probare nituntur.

41. Videmus autem in tribus Symmachi conciliis, ann. 501, 502 et 503, habitis, duplici illo præcedentiæ honore insignitum Laurentium Mediolani præ Ravennæ episcopo Petro: immo illæ ipsæ synodi, immo Ennodius in earum defensione, Theodoricus rex ad easdem scribens, Baronius et Sigonius in ipsarum synodorum relatione, cum utrumque prælatum memorant, primo Laurentium, tum Petrum nominant. Concilio etiam sub Agathone anno 680 Romæ celebrato prior subscripsit Mansuetus Mediolanensis, deinde episcopus Aquileiensis, tertio Theodorus Ravennas: quem fuisse verum subscribendi ordinem laudat cardinalis Norisius dissert. de v synodo cap. 10. Tum in alio conventu anno 963, præsidente Joanne XII, et astante Othone I, Romæ habito, ante episcopum Ravennæ sedit et subscripsit Walbertus Mediolanensis, referentibus Luitprando et Binio. Sedisse autem a dextris Nicolai II, et primo loco subscripsisse Widonem an. 1059, ut dictum est, affirmat citatus Arnulphus, Galvaneus Flamma, Ughellus. Item in concilio Lateranensi sub Calixto II Olricus Mediolanensis dextram apostolici occupavit, ut ex eorum temporum scriptore Landulpho de S. Paulo eruitur, qui de Grosulano etiam anno 1103, et de Jordano anno 1116, archiepiscopis Mediolanensibus idem scripsit, et ex eo Puricellius in Vita Laurentii Littæ cap. 23, n. 42. Verum quia non apparent synodo Nicolai II Ravennatem archiepiscopum simul cum Mediolanense interfuisse, neque a relatione Landulphi præcise argui possit an in conventu Calixti affuerit Ravennas, cum Olricus a dextris papæ sedere dicitur: ante occupat difficultatem Eustachius a S. Ubaldo, atque opinatur in iis conciliis quia eorum primo 113 Patres, alteri 300 et amplius, et forsitan usque ad 426 interfuerunt, ideo credendum esse Ravennatem etiam interfuisse atque a deo sub Mediolanense, qui primus a dextris papæ erat, sedisse.

42. Alterum suspitionis argumentum contra veritatem Clementinarum litterarum ipse earum tenor Mediolanensibus præstat. Inscriptio enim *Clemens episcopus omnibus S. Ecclesie filiis*, pariterque conclusio *bene valete*, non eis arridet. Non agebatur, inquit, in ea controversia de aliquo fidei articulo, cujus explicatio omnes Ecclesie filios, quibus hæc bulla inscribatur tangeret, et impropria erat, si recte perpendatur conclusionis formula, *bene valete*. Aperitur etiam in litteris Clementinis Petrum Ravennatem primam sedem in Symmachi papæ synodis cecidisse Laurentio Mediolanensi, *non aliquo jure, sed humilitatis gratia*; cum certum sit prælatos, quos sanctiores, eo firmiores pro suarum Ecclesiarum iuribus stetisse; et locum sustinere sibi debitum non cedere, virtutis esse partes. Sed esto cesserit præ humilitate: num etiam humilitati tribuendum erit Ennodio, Theodorico regi, aliisque auctoribus, qui priorem Petro Laurentium nominarunt? Ad quid autem in synodis illis ejusmodi humilitas? Quinam vero iste titulus humilitatis, si Laurentio debebatur prima sedes ante Ravennatem Petrum tum consecratione antiquiori; tum propriæ dignitatis præeminentia? Ostendatur saltem aliquod monumentum, quo ante Laurentii episcopatum probetur Ravennatensi primum locum fuisse attributum.

43. Cæterum ait in supposititia bulla Clemens II Petrum Ravennatem Laurentio cecidisse in conciliis Symmachi *illo tantummodo casu*. At cur illo, non aliis autem casibus humilitatis actus? Atque ecce contradictio: non uno tantum casu, sed tribus diversis temporibus ante Ravennatem Petrum subscripsit Mediolanensis et sedit, scilicet in synodis III, IV et V Symmachi. *Item similtoties ventilatum a retro pontificibus prædecessoribus nostris, aut vix, aut nullo fine sopitum est synodi sedendi iurgium, quemadmodum loquuntur litteræ iste Clementinæ*: quare nullibi legitur super jure præcedendi inter hos archiepiscopos fuisse altercatum? Et revera non aliud indicium istiusmodi altercationis apparet, nisi ex relatâ Conradi Salici coronatione, ubi secundum Mediolanensem est pronuntiatum. Quare cum a Symmachi ætate ad annum 1027, nulla suppositæ quæstionis memoria resultet, dicendum in possessione præcedentiæ perseverasse Mediolanensem, et litteras Clementinas, quæ multoties altercatum fuisse mentiuntur, ex hoc etiam capite fidem non mereri.

44. Sed ex dupliori ulterius alio capite claudicat diploma istud; cum enim legatur quod orta in concilio Clementis II controversia de præcedentia sessionis inter utrumque archiepiscopum, Mediolanenses propria jura et monumenta protulisse, *statim prolatus quidam catalogus nominum eorum archiepiscoporum qui interfuerunt synodo Symmachi papæ, ubi præscriptus erat Mediolanensis archiepiscopus*. nullumque aliud allegatum fuisse jus aut privilegium id enim vero inverisimile prorsus videtur. Ubi enim metropoli anterioritas? Ubi antiqua Ravennatum subjectio? Ubi jus eligendi, coronandi que reges Ita-

liæ? Quorsum omissa obtentæ in subsequentibus conciliis præcedentiæ exempla, de quibus non dubitatur, sub Agathone anno 880, sub Joanne XII, anno 963? Cur sola Laurentii sessio in Symmachi conciliis adducitur in exemplum in re tanti momenti? nulla certe in ejusmodi omissione credibilitatis species. Litteræ insuper Joannis I, fidem facientes de cessione loci facta a Petro Ravennatensi humilitatis gratia in Symmachianis synodis, privilegium vocantur in eodem Clementis II diplomate; etenim Mediolanensibus exemplum illud jactantibus opposuerunt statim Ravennates memoratas Joannis primi summi pontificis litteras: *Quo contra ostensum est privilegium Ravennatis Ecclesie, qualiter illa inscriptio nominum non aliquo jure, sed potius gratia humilitatis evenerit; et iterum placuisse papæ Joanni successori illius Symmachi ipsum privilegium fieri*; quæ cum solam attestationem contineant, a ratione privilegii prorsus abhorrent. Tandem quomodo verificari possunt postrema illa verba Clementinæ bullæ: *Sedem enim Ravennatis archiepiscopi jubemus semper esse à dextris nostris, nostrorumque successorum secundum antiquæ constitutionis auctoritatem*? Ea vero lis hæc antiqua pro Ravennate constitutio? Ea vero etiam præexistente, qua fronte paulo ante verba nuper allata dixerat pontifex, *Quisquis enim sibi juxta nos dexteri lateris locum vindicabat, et cui jure deberetur, nobis incertum erat*. Si Clementi nota erat antiqua pro Ravennate constitutio, quomodo illi incertum diuinam ejus dexteram deberetur? Item e contra si id erat illi incertum, quomodo nota antiqua illa constitutio? Quare concludunt Puricellius et Eustachius: *Non aliis opus est ut eas litteræ rejiciantur*.

Argumentis. Effictæ ergo fuerunt ab aliquo Ravennatensium privilegiorum amplificatore post annum 1027, quo ea quæstio excitata fuerat in coronatione Conradi, et decisa secundum Mediolanenses.

45. Quia tamen a Ravennatibus opponi facillime poterat eorum episcopum tum in concilio Romano sub Julio I ante Mediolanensem nominari, tum in nonnullis scripturis, scilicet in distributione largitionum Caroli Magni ex Eginardo apud Baluzium, tum in gestis Friderici imperatoris ab Othone Frisigensi scriptis, tum in gestis Othonis I imperatoris, per Luitprandum collectis, qui secundum a papa archipræsulem vocat Ravennatensem; idcirco respondent Mediolanenses, anno 337, quo Julius I concilium celebravit, Ravennatem episcopum nondum metropolitam fuisse, quare a denominatione simplicis episcopi ante archiepiscopum non potest argui Ravennatis præcedentia; quæstio enim est, quisnam post papam primus archiepiscopus: præterquam quod in primis illis conciliis non servabatur præeminentiarum ordo, ut videri potest in Arelatense, ubi ante papæ legatos aliarum provinciarum episcopi subscribuntur; et in Romano i antedicto, ubi ante primatem Africæ Rufum Carthaginensem ponitur Aquileiensis; et in Sardicense, ubi alphabeticus ordo in

nominandis episcopis adhibitus creditur, teste Bifio (Tom I, pag. 439, col. 1).

46. Quod vero ad distributionem largitionum Caroli Magni, non constat utrum ab ipso Carolo, an ab ejus vitæ scriptore prænomina fuerit Ecclesia Ravennas; quod si ab ipso Carolo, id speciali forsitan benevolentiae tribuendum. Otho Frisingensis ultra montes degebat priorem nominavit, quem viciniorum bibi putavit, nempe Aquileensem, tum Ravennatam, tertio Mediolanensem. Luitprandus autem non dicit episcopum Ravennæ secundum à Romano semper fuisse archipræsulem, sed *per idem tempus*, scilicet quando Theodoræ præpotentis familia factionibus Joannes X Ravennas episcopus ad pontificatus apicem ascenderat: hoc enim observato; non mirum quod tunc temporis Ravennatensis ea de causa pluris quam par erat, et præ aliis metropolitibus apud aliquos, atque etiam apud sedem apostolicam valeret. Omitto centies jactatum regum Italiae coronandorum jus, quin immo etiam eligendorum, cui Ecclesie patenter innixam volunt auctores nostri Mediolanensem episcopum prærogativam præcedendi in ecclesiasticis functionibus, ne legendibus ansam præbeat Gelasii papæ verba repetendi, quæ illæ de Constantinopolitanae Aecle: *Atsimus, quod prærogativam voluit Mediolanensi comparari, quia episcopus fuerit regie civitatis (Epist. ad. episcop. Dard.)*.

§ II. Mediolanensem in litteras Clementis II animadversionibus respondetur.

47. An idm adversiones istas eo animo in præcedentem paragraphum contraximus, atque illis demmet fere verbis et sensibus patris Eustachii exposuimus, ut eorum inutilitatem uno intuitu et absque nimio studio per semetipsos uniusquisque illico sentiat. Et revera quod primam animadversionem respicit, si cardinales doctissimi Baronius et Norisius bullam Clementinam non expresse apocrypham dixerunt, sed ejus fidem rejecerunt in Hieronymum Rubeum Ravennatam historicum, nonne evidens indicium est, nihil in ea tanto viros invenisse, quod de veritate bullæ dubii aliquid moveret? Nonne ii erant viri qui ab authenticis apocrypha discernere, qui apocrypha aperte rejicere, authentica aperte scirent probare? Rubeus autem, etsi in nonnullis veterum monumentis referendis parum fortasse criterii præ se tulit, quemadmodum in Valentiniiani III diplomate, criticis omnibus nihili habito, de quo nos in sequenti capite 3, optime tamen audit apud omnes in centum et millibus aliis, quæ narrat et producit. homo vero quando Rubeus ob Valentiniiani diploma redarguitur tam aperte, nullo autem modo improbatur propter Clementis II litteras a doctissimis viris qui ad unco naso, acerrimis oculis antiquas hujusmodi merces scrutari consueverunt; nonne dicendum indubie potius fidei ab illis fuisse reputatas ejusmodi litteras? Tales re ipsa eas censet cl. Muratorius, qui de iis loquens; *La bolla, ait, di Clemente II accennata dal Rossi, e pubblicata dall' Ughelli, veramente ha tutta l'apparenza di non esser finta (Mur. tom. IV. Annal. Ital. ad an. 1047)*.

48. At enim quas notas in iis deprehendere non valuerunt Baronius, Norisius, Muratorius, alique sagaces viri, deprehenderunt fortassis Puricellius et Eustachius a S. Ubaldo, quibus miramur suffragatum quoque fuisse cl. Joseph Antonium Saxium in notis ad Arnulphum cap. 35, et in notis ad Sigonium. Igitur apud istos auctores historia coronationis Conradi Salici, quæ incidit anno 1027, alteram falsitatis notam in Clementina bulla indigitat; tunc enim indicatum est, ad Mediolanensem spectare præ Ravennate, dextera regis apprehensa, illum pontifici summo offerre coronandum. Heus homini qui istud argumenti est? Quæstio illa positane erat in eo, cui nam deberetur regum presentandorum prærogativa; an potius in eo, cui nam in conciliis sedendi ad pontificis dexteram jus esset? Illud æquum fortasse erat tribui Mediolanensibus archiepiscopis, qui regem primo Italiae advenientem ferrea corona redimerent. Ast ab hac quæstione nulla erat consequentia ad aliam de sessione in conciliis. Concluditur ea occasione est pro Mediolanensi, eique datum presentare Conradum, atque id juris illi est perpetuo questum ex decreto pontificis; non tamen actum, non tamen decretum de sessione in synodis, quod erat quidem probandum. Muratorius supra laudatus alteram ab altera quæstione et ipse discernit; qui enim ad annum 1027 ex Arnulpho altercationem propter Conradi inaugurationem exortam, et synodi subsequens definitionem narraverat, recensens postea ad annum 1047 secundam de sessione in conciliis, *notam eam vocat præcedentem controversiam; inquit insorse nova lite di precedenti fra gli arcivescovi di Ravenna e di Milano; e il patriarca di Aquileia, e la sentenza fu data a favore del Ravennate (Mur. tom. IV. Ann. Ital.)*.

49. Synodus tamen, reponunt Mediolanenses, a Joanne XIX eam ob causam congregata vii idus Aprilis ejusdem anni 1027, decrevit *ut in omnibus negotiis pontificalibus Ravennas nullo modo in æternum se Mediolanensi archiepiscopo præferat*. Papæ decretum! Rixabatur super regis presentatione, sententia autem synodi definit de cujuscumque generis præcedentia. Novus sane ordo judiciorum! Sed esto, id totum factum sit; et fortassis in penam perturbatæ solemnitatis iudices, qui cum imperatore atque cum Mediolanensi Eriberto Romam venerant, istius consequenter fautores, decretum ediderint, in æternum contra Ravennatium quæcumque jura duratum. Esto, inquam; ergone igitur falsa erit negotii istius retractatio in posteriori synodo Clementis II? Ergone, qui præ se ferunt pristini iudicii revocationem, apocryphæ erunt Clementinæ litteræ? Nugantur enim vero Puricellius et pater Eustachius hoc argumenti genere. Quis nesciat, seclusa fidei articulis, easdem numero quæstiones, quamvis sententiis etiam conciliaribus firmatas, ad examen revocari iterum ac tertio posse et consuevisse? Quis neget concilia ipsa conciliis emendari, et posteriora prioribus semper anteponi? Nemo profecto id inficiabitur, qui sui

compos videri velit. Quoties retractatam legimus celebrem quæstionem inter metropoles Arelatensem ac Viennensem, licet toties pontificiis et conciliaribus decretis, modo Arelatensi, modo pro Viennensi roboratam? Verum rei evidentissimæ exempla omittimus. Quare non solum litteræ Clementis II apocryphæ esse non possunt, quia Joannis XIX synodo posteriores, quin potius majoris habendæ sunt auctoritatis, quæ post iteratam controversiæ discussionem pontificio et synodali iudicio prodire. *Certe enim, inquit Cicero, recentissima quæque sunt correctæ, et emendatæ maxime (Cic. Acad. quæstion. I. 1).*

50. Porro hucusque processimus, quasi vera, inconcussa, atque indubitata forentea quæ Arnulphus omnium primus de controversia coronationis Conradi Salici scripserat, et de synodo posterius habita. Verum non adeo authenticum est Arnulphi testimonium, ut nullus supersit dubitandi locus. Solus ipse, octoginta si Pagio, sexaginta si Muratorio credimus, annos posterior auctor Mediolanensis historiæ illam lepide instruxit. Glaber Rodolphus, Volpherus, atque, ut alios taceam. Wippo cœvi scriptores, inter quos oculatus Wippo, sulcius et cappellanus Conradi Salici, qui ejus omnia gesta collegit, præsertim ejus atque uxoris coronationem Romæ a Joanne XIX peractam, ne unum quidem verbum mussitant de tanto per Ravennatam excitato scandalo, de sententia regis tam magnificata, depugna inter Mediolanenses ac Ravennates, quam ea de causa contigisse addit Arnulphus, neque tandem de synodo super ea controversia postmodum celebrata. Rursus accuratissimi conciliorum omnium collectores, qui vel nudos titulos synodorum, actibus deficientibus, frequentissime edunt, istam non curassent, quæ licet de præcedentiarum tantummodo controversia, non levis tamen ponderis reputanda erat, ut inferius innuemus?

51. Sigonius quidem sæculo ab Arnulphi commentis quinto historiam de præsentatione Conradi ab Ravennate archiepiscopo tentata, et Mediolanensi ascripta pontificis decreto repetit lib. VIII de Regno Italiæ. Verum tamen Sigonii relatio a relatione Arnulphi non parum differt, ut legenti utramque facile patebit; neque ille synodum celebratam ait, neque in omnibus pontificalibus negotiis præcedentiam Mediolanensi supra Ravennatam decretum: adeo accuratissimo doctissimoque historico fabellam redoluit Arnulphi commentarius. Ejusmodi autem est Sigonii narratio: « Cum autem Romam omnes, ut assolebat (in coronatione scilicet novi imperatoris), Italiæ proceres convenissent, Ravennas quoque antistes accessit. Is, die Resurrectionis, quo die in basilica Vaticana, augustalia insignia accipere Conradus debebat, cum præsens pompæ adesset, absente forte Mediolanense, Conradum manu prehendit, ut ipsum pontifici pro ara stanti offerret. Ea re animadversa, legati Mediolanenses antistitis munus id esse sui clamarent, qui regem Italiæ legendi et coronandi jus oblineret. Orto autem ex ea re inter astantes principes an-

tistitesque tumultu, tum Conradus audientibus omnibus: *Non est dubium, inquit, reverendi patres, quin quemadmodum imperatoris inunctio ad Romanum pontificem pertinet, sic regis Italiæ consecratio tota sit Mediolanensis antistitis. Quare est æquum ut Mediolanensis antistes, cujus manu futurus imperator in regem Italiæ jungitur, si adsit, regem pontifici offerat, quem ad imperium provehat, ut ex hujus auctoritate possit imperare qui ejusdem ordinatione didicit et cepit regnare.* Annuente vero pontifice, Mediolanensis ad id muneris est vocatus. Cum autem justa de causa abesse diceretur, jussit pontifex ut Ardericus Vercellensis episcopus servatas metropolitano suo vices impleret; atque ita ab Arderico Conradus oblatum aureum diadema suscepit. » Hæc Sigonii narratio, quam si quis cum Arnulphi narratione comparaverit, fraudem schismatici auctoris facile perspiciet. Omittimus vero in ea facti serie animadvertere, nullam Mediolanensis Ecclesiæ præ Ravennate excellentiam, jus nullum metropoliticum, nullam metropolis præexistentiam, et, quod caput est, nullam in superioribus conciliis sessionis prærogativam tunc jactasse Conradum, aut Mediolanenses legatos, sed unum tantummodo regis Italiæ coronandi munus. Omittimus pariter ex tumultu inter principes et astantes præsules ea occasione commoto argumentum non leve deducere amplitudinis Ravennatis Ecclesiæ, quæ Mediolanensi Ecclesia, vel excellentior, vel certe non inferior haberetur. Verum ut ad Arnulphi fabulas redeamus, illum tandem mendacii redarguit Landulphus senior ejusdem, qui patriæ, ingenii, sectæ, furfuris homo. Hic de ipsomet Heriberto Mediolanensi archiepiscopo quatuordecim prolixos scripsit paragraphos, seu capita, in quibus ne syllaba quidem invenitur de tumultu in Conradi augusti inauguratione exorto, ne syllaba quidem de synodo Joannis XIX. Immo, quod magis Arnulphi auctoritatem elevat, et simul ipsius Landulphi narrationem suspectam nimis reddere videtur, jurgium inter archiepiscopos Romæ natum, Landulphus non Heriberti, ut Arnulphus, sed Widonis archiepiscopi temporibus attribuit; non præsentandi regis causa, sed sessionis in Stephani papæ synodo (error adest in papa ipso, qui non Stephanus, sed Nicolaus II tunc erat). Pugnam quoque inter ambas nationes Romæ factam ob præsulorum suorum discordiam Arnulphus jungit cum Conradi coronatione sub Joan. XIX; Landulphus autem cum synodo Stephani, seu Nicolai II, ob discordiam sessionis. Nonne contradictio isthæc inter auctores cœvos ejusdem patriæ et sectæ, eorum fidei auctoritatisque ut cum maxime detrahit; atque ea omnia quæ narrant pura putida commenta esse declarant de hac quæstione, quod nos infra ulterius demonstrabimus? Interea non abs re erit lectorem monere Landulphum istum seniore fabulas æque ac Arnulphum venditasse propemodum infinitas, de quibus videndi ejus annotatores, ac præcipue cl. Saxius, qui etiam in suis Vindiciis de adventu S. Barnabæ Mediolanum, Landulphum accusat fabulæq-

tem, clero Mediolanensi indultam fuisse a beato Ambrosio facultatem uxores ducendi : quæ una fabula genium hominis aperit omnino.

52. Hieronymo Rubeo litterarum benemerito, multisque ab eo exaratis editisque operibus celeberrimo, auctoritatem derogare conati sunt Mediolanenses ob vulgatum Clementis II diploma ; cui auctori an Arnulphus sit comparandus, iudicium esto apud sapientes. Certe de Arnulpho id evidens est, atque moderni ejus illustratores hic atque illic in suis notis fatentur, anachronismis, mendaciis ac fabulis confectum esse ejus opusculum. Silemus de Nonantulae donatione a Burgundiorum rege Ambrosianæ Ecclesiæ facto in expiationem octoginta occisorum hominum, de Othonis II liberatione e Græcorum et Saracenorum manibus, de electione, coronatione, atque in Italiam adventu Conradi Salici, deque aliis centum quæ ab ejus illustratoribus notantur. Integra autem de Mediolanensi schismate, vel potius hæresi narratio nonne putidissimis mendaciis scatet? Quot verba, tot fere calumniæ, blasphemiæ, invectivæ in doctrinam fidei, in sedem apostolicam. Omnia fallaciis, commentis fraudulenter miscet confunditque. Quod autem ad rem nostram propius accedit, archiepiscopum Mediolanensem ante Romanum pontificem citari vocarique ad synodum Romanam impatienter videtur ferre, infremi, debacchatur. Romanæ sedi Mediolanensem vociferat æqualem ad nauseam usque. Hujusmodi ergo scriptori subjectionem Christi vicario impie neganti, et dicta, facta, scripta adulteranti omnia in gratiam Mediolanensis Ecclesiæ, fabula de coronationis Conradi Salici tumultu, ac de synodi Joannis XIX decreto, temere et inconsulto credenda erit, tacentibus ad unum cœvis omnibus auctoribus etiam oculatis?

53. Quare ipsemet cl. Muratorius dum historiam de coronatione Conradi Annalibus Italiæ inseruit, suspicionem suam satis aperte demonstravit illis verbis : *Se vogliamo credere ad Arnolfo storico Milanese*. De nostro autem Clementis II diplomate constantissime pronuntiavit : *La bolla di Clemente II veramente ha tutta l'apparenza di non esser finta*. Pagius ipse, quem legisse Arnulphum apparet ex auctorum Catalogo Breviarii sui tomo II præfixo, tamen ejus fabulam de coronatione Conradi a Ravennatense perturbata, et de synodo a Joanne XIX habita omnino præterit, licet postea e contrario bullam Clementis II pro Ravennate referat et admittat. Quapropter cum sexaginta vel octoginta annos post datas Clementis II litteras Arnulphus scripserit, ideoque suspicari jure ac merito possit, illum ad eludendam earundem litterarum vim commentum suum elaborasse, liceat nobis Puricelli verba, quæ contra Ravennatenses nostros, quasi bullæ hujus confectores effutit, in Arnulphum suum potiori jure retorquere, post annum nempe 1047, quo rursus ea questio (Sessionis in concilio) inter Mediolanensem et Ravennatensem archiepiscopum excitata fuerat, historiolum illam ab homine compositam fuisse, qui eo præsidio

A firmam in posterum cuperet præ excellentiam, quam sibi Mediolanensis super Ravennatem vindicabat. Quia vero nihil ex parte Ravennatis obstare magis posse crederet, quam synodum sub Clemente II papa celebratam, propterea commentum illud anni 1027 excogitasse, ut ejusmodi per eum historiola mentita..., et in annum prædictum 1027 conjecta, decretum synodale Clementis II in omnem occasionem facile obrueretur et infringeretur, quod anno 1047 conditum fuerat.

54. Neque Arnulphi fabulam credibiliorem reddit possessio, in qua Mediolanenses archiepiscopi erant anno 1027 novum imperatorem summo pontifici præsentandi, prout probare conantur, allatis exemplis ex Sigonio ad ann. 962 et 972 ; nam hujusmodi exempla non tangunt quæstionem de prærogativa sedendi a dextris papæ in concilio, quam unicam litteræ Clementinæ sartam tectam volunt Ravennatensibus. Hujus possessio ante illam synodum probanda erat Mediolanensibus, non alterius, quam non impugnamus, et quam vel minime violavit in coronatione Conradi archiepiscopus Ravennas, vel si regis manum vere apprehendit, ut sibi id honoris vindicaret, forte fecit, absente Mediolanense, ut Sigonius est auctor.

55. Silentium deinde Arnulphi, qui cum scribat de Clementis II electione, silet de Clementina Ravennatium bulla, argumentum est non falsitatis bullæ, sed vel ignorantiæ, vel potius malitiæ istius schismatici. Quia ergo neque synodum contra Simoniacos a Clemente habitam is memorat, falsum erit quidquid de ea synodo S. Petrus Damianus aliique gravissimi viri memoriæ mandarunt? Quod autem res sub Clemente gestas, aut ignoraverit Arnulphus, aut studiose adulteraverit, patet ex narratione ipsa electionis istius pontificis, quam unicam de eo refert, si cum veritate historiarum conferatur. *Facto autem, inquit Arnulphus, Romæ generali conventu præsulum, visum est regi (erat is Henricus III), et episcopis omnibus papam injuste tenere cathedram. Quo statim abjecto, unum ex Theutonibus præsulem illius loco substituit, quem mutato nomine Clementem vocavit, a quo etiam coronam accepit*. Quot in paucis lineis mendacia ! Non Romæ, sed Sutris conventus ille præsulum celebratus est coram Henrico rege. Non abjectus papa Gregorius VI, sed ipse agnoscens se non posse juste honorem tanti sacerdotii administrare, ex pontificali sella exsiliens, ac semetipsum pontificalibus indumentis exuens, postulata venia, summi sacerdotii dignitatem deposuit. Videsis Victoris III summi pontificis lib. III. Dialog. indubitatum ac pene oculatum testimonium qui narrationem ita continet : *Post hæc Urbem ingressus (Henricus), congregato in ecclesia beati Petri apostoli clero et populo una cum episcopis qui in prædictam convenerant synodum (Sutrinam), communi consilio Clementem Bambergensem episcopum elegerunt*. Non ergo Henricus, statim abjecto Gregorio, unum ex Theutonibus præsulem illius loco substituit ; sed Clementis electio, post Sutrinam

synodum, ubi Gregorius sponte se abdicavit, Romæ facta est, non ab Henrico, sed a clero populoque Romano, cum episcopis Sutrinx synodi juxta canonicam regulam, *communi consilio*. Nè minore indignitate sapit Arnulphus in gestis Leonis IX referendis. Quid est enim quod ait, *Geminam in Italia synodum celebravit* (Leo), *Papæ scilicet atque Mantuæ?* Vercellensem verò tertiam, de Romanas tres ille nescivit? Qui tot præcipua suisque temporibus proxima aut neglexit aut nescivit, tamquam testis negativus inducitur contra Clementis bullam?

56. Narrat quidem Arnulphus Widonem Mediolani præstitem a Nicolao II Romam benigne exceptum sedisse in concilio ad pontificis dexteram. Id pariter confirmat Landulphus senior, de quo superius, sed factum ait in concilio Stephani IX, incassum redi-
 tente Ravennæ archiepiscopo. Cul credendum, Deus bonè? Neutri profecto. Stephanus IX brevi paucorum mensium pontificatu, nullam Romæ nec alibi synodum habuit. Nicolaus II synodum quidem celebravit an. 1059; verum enim vero illi non interfuerunt neque Ravennatis, neque Mediolanensis. Quoad Mediolanensem Widonem, is tunc Simoniacus labè infectus, juramentum ac pœnitentiam in manibus S. Petri Damiani promissam dejeraverat in hæresim reciduis, atque uba cum clero suo concubinario pejor priorè induruerat: tantum abest ut Romam accesserit, et ad pontificis dexteram in synodo accumberet. Immo in notis ipsis ad Arnulphi historiam non solum Widonem abiisse Romam, synodoque affuisse ex omnium auctorum silentio negari posse videtur; sed etiam ex actis synodi ipsius, in quibus Widonis subscriptio non apparet, immo ex condemnatione Widonis ab eadem synodo, teste Sigonio emanata jure ac merito arguunt annotatores doctissimi falsam omnino esse tum Arnulphi, tum Landulphi de Widonis presentia Nicolai synodo assertionem. Quod Ravennatem verò spectat, qui tum erat Henricus, eum Romanæ huic synodo affuisse tacent auctores omnes, atque ea quæ de ipso habemus testimonia; læcet ipse et Ughellus, quamvis Widonem Mediolani antistitem synodo illi presentem inducit, nescio quibus actis fidens, quæ legisse affirmat, ac ea propter jure vapulat apud auctores annotationum quas huicmet concilio annexas legimus. Neque solus a Nicolai synodo abfuit archiepiscopus Ravennas, verum omnes ad unum ejus suffraganei ab-
 fuerunt. Forte autem non bene audiebat tunc temporis apud Nicolaum II Henricus noster, aut fortasse quædam subortæ inter eos erant similitates. Id certum est, qui solitus fuerat suis diplomatis notas pontificias inserere, prout refert Hieronymus Rubeus *temporibus Victoris summi pontificis ut universalis papæ in apostolica sacratissima beati Petri apostoli sed secundo*; Nicolao sedente, et præsertim dicto an. 1059, omissis pontificiis, regias notas adoptavisse *sub anno Domini Incarnationis millesimo quinquagesimo nono, regnante verò Henrico honesto puero, filio quondam Henrici imperatoris anno*

A *quarto, die vigesimo nono mensis Decembris indictione tertia decima Ravennæ*. Easdem notas adhibebat adhuc sequenti anno 1060.

57. Anno autem 1122 dexteram Calixti II tenuisse Orlicum Mediolanensem in concilio Romano scribit Landulphus junior, eo modo quo jam tenuerant Mediolanenses pariter archiepiscopi, Grosulantis anno 1103, et Jordanus an. 1118. Immo quid in concilio Calixti inter Orlicum Mediolanensem et Ravennatem archiepiscopum Gualterium altercationis acciderit, suum vero præsulè primas habuisse, se oculatum testem Landulphus gloriatur. Vah testis oculatus! Romæ certissime non erat anno 1122 Gualterius, præsertim mense Martio, et si mavls etiam Aprili, quibus concilium generale Lateranense credunt nostri Mediolanenses coactum fuisse. Id probant indubiæ archivi nostri pergamene: *Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo vigesimo secundo temporibus dom. Calixti papæ et Henrici imperatoris, die quinta decima mensis Martii, indictione quinta decima Ravennæ. Gualterius servus servorum Dei divina grãtia archiepiscopus sacræ nostræ Ravennat. Ecclesiæ Lauterio presbytero, et priori ecclesiæ sancti Jacobi positæ in insula Volana, etc.* Erat ergo Gualterius Ravennæ die 15 Martii 1122; Cerviæ autem debebat die 10 mensis Aprilis subsequenti. Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo vigesimo secundo die decima mensis Aprilis indictione decima quinta Ficoclenise. Residente domino Gualterio archiepiscopo sacræ Ravennæ Ecclesiæ in ecclesiâ sancti Joannis in loco Ficoclenise ad justitiam faciendam, etc. Verum si fides Pagio, qui non paucos citat contemporaneos auctores, concilium illud sequenti anno coadunatum est, ac die 19 mensis Martii inceptum. Huic interfuit procul dubio Gualterius, atque alter fuit ex iudicibus quibus controversiæ inter episcopos Pisanum et Januensem dirimendæ negotium a Calixto fuit demandatum. Ast in duplicatis actibus istius synodi, qui referuntur in concilliorum collectione, indicium nullum quæstionis et iurgi inter Gualterium et Orlicum. Addita quidem fuit in postrema hujus collectionis editione Landulphi junioris narratio, sed fides relicta apud auctorem.

58. Porro hæc ipsa narratio, cui et. vir Joseph Antonius Saxius sensum suum addit de patriæ Ecclesiæ primatu supra Ravennatem, laudatque Puricellum, qui illum contra Rubeum acerrime propugnaverat; hæc ipsa, inquam, narratio vel contradictionem involvit, vel nobis favet, vel neutris. Ait enim Landulphus se illi synodo personaliter stesisse: *in synodum intravi*, et valde condoluisse, eo quod viderit Ravennatem contendere Mediolanensi dexteram pontificis; et inde sequitur: *Sed tamen ipse Mediolanensis Orlicus in secunda feria, qua incepta et celebrata fuit synodus, loco vacante neque in palatio, neque in synodo apparuit*. Amabo, quomodo conveniunt altercatio in synodo pro sessionis præcedentia, et absentia a synodo atque a palatio? Si aberat, quomodo altercabatur? Landulphus contendentes vidit, et Orlicus

longè aberat? Ecce igitur contradictio. Cur autem contendente Ravennate Gualterio, abfuit in prima sessione Mediolanensis a synodo, nisi certe quia praevaluerat Gualterius? Ecce igitur Landulphi narratio favet nobis. Quando vero ipse addit Olricum in secunda sessione expulso sedisse loco, cur non exprimit etiam Ravennatem simul affuisse in synodo, ac post Mediolanensem secundam, vel tertiam, aut quartam sedem fuisse sortitum? Cur id tacet? Nonne ut in prima sessione Mediolanensis, sic abesse potuit in secunda Ravennas archiepiscopus? Atque ita tandem hujusmodi narratio nemini favet. Nos autem de ipsius narrationis veritate haeremus adhuc; et quamvis qui auctorem istum nuper ediderunt cl. viri, eum a Landulpho seniori, atque ab Arnulpho dissimilem effingere conentur, tamen illius in patriae Ecclesiae phylacteriis amplificandis nimio studio non fidimus: quam animi suspensionem actorum synodi, et Sugerii abbatis ipsi synodo praesentis silentium augere nobis profecto videtur.

59. Exempla vero Grosulani et Jordani archiepiscoporum, quae Puricellus ad an. 1103 et 1116 vult accidisse, ad rem non faciunt. Primo, solus ipse Landulphus ea memorat, et praesertim quae de Grosulano, cujus tempore ipse adhuc morabatur in Gallis; secundo, nullum iis annis celebratum fuit concilium, cui ad pontificis dexteram sedentes interfuerint Mediolanenses archiepiscopi; tertio, etiamsi celebrata fuerint, nullus ad ea convenire potuit Ravennae praesul. Non anno 1103 neque anno 1105, ut contra Puricellum probare contendit cl. Saxius, sed anno 1104, ut Pagius, habita est synodus Romana sub Paschale II; sed praeter depositionem Brunonis archiepiscopi Trevirensis ex fide anonymi cujusdam auctoris, nulla alia de hac synodo superfuit memoria. Illud indubium est ei synodo non affuisse Ravennae archiepiscopum, qui per ea tempora nullus erat, saltem legitimus; mortuo enim Wiberto antipapa, Henricus Augustus Paschali II infensus. Othonem quemdam in archiepiscopatum Ravennatem intruserat, qui, ideo Henrici partibus addictus, pontifici summo obedientiam negabat. Ultra quam quod ejus acta sub nomine *Othonis electi*, temporibus tantum Henrici signata, innuunt satis aperte illum consecrationem episcopalem numquam accepisse: *Anno Domini Incarnationis millesimo centesimo tertio, imperante Henrico anno vigesimo, die tertio decimo mensis Augusti, indicatione undecima. Otho electus servus servorum Dei*, etc. Quod fuerat anno 1103, fuit etiam sequenti anno 1104: *Anno millesimo centesimo quarto, imperante Henrico filio qd. Henrici imperatoris anno vigesimo secundo, die vigesimo mens.... duodecima. Joannes Dei gratia de Firminiana petitor quidem, quia petivi a te Otho electo archiepiscopo*, etc.

60. Quoad annum 1116, agitata profecto legitur causa Grosulani cum Jordano tunc Mediolanensi archiepiscopo in concilio Lateranensi sub Paschali II, ut notat Pagius ex Puricello. Affuisse autem Jordannem, atque a dextris papae sedisse, cum adhuc du-

bitaretur num hic legitimus foret archiepiscopus, neque acta docent, neque est qui asserat, si Landulphum juniorem, qui certe non aderat, excipias. At tamen sederit necne pontifici proximus Jordanus, nihil nostra interest, qui certo scimus id evenisse absente Ravennatium archiepiscopo, neque enim auxilium sumus de hac Mediolanensium prerogativa, quando non adsint concilio praesules nostri. Nullus autem anno 1116 praerat adhuc nostrae Ecclesiae legitimus pastor, sed Jeremias quidam, defuncto Othone ab schismatico imperatore Henrico successus, qui etiam electus tantummodo erat hoc ipso anno 1116, et forte numquam deinceps fuit episcopus consecratus; quod conjicimus ex archiepiscopalis archivi nostri monumentis, et praecipue ex sequenti: *Anno Domini Incarnationis millesimo centesimo sexto decimo temporibus dom. Henrici imperatoris die vigesimo octavo mensis Junii indicatione nona Ravennae. Dom. sacro, et meritis beatissimo, atque apostolico Patri Patrum dom. Jeremia electo archiepiscopo sanctae Ravennae Ecclesiae Andreas de Calcinaris, seu filii, ex nepotibus suis*, etc. Neque contra hanc nostram assertionem faciunt quae Ughellus pro Jeremia isto, quasi legitimus antistes fuerit, expiscatus est ab nescio qua vetuste comitissa Mathildis pagina; nam Ughelli allucinationem satis superque aperuit, atque explicavit cl. ejus annotator. Quare cum neuter intrusus adire Romam, Romanisque synodis intervenire potuerit, consequens est neque a sessione in conciliis 1104 et 1116 Grosulani et Jordani archiepiscoporum Mediolanensium, quatenus Landulpho juniori habenda sit fides, ullum Ravennatum iuris inferri praedictum: maxime etiam quia Ecclesia hanc nostram suis fere omnibus principalioribus ornamentis ab ipso tunc sedente Paschale II spoliata fuerat in concilio anno 1106 apud Guastallam habito, et praesertim metropolitana in Aemiliam provinciam jurisdictione, ut refert Centius Camerarius, qui fuit postea Honorius III pontifex maximus: nec ad pristinam rediit amplitudinem dignitatis, nisi postquam Gualterius Jeremiae in archiepiscopatu successor, Gelasio II Christi Vicario praestita obedientia, et ejurato schismate est reconciliatus.

61. Hic vero sarcinulas parumper colligamus. Si discrepantia et dissimilitudo narrationum de una eademque re apud auctores contemporaneos, maxime, si ejusdem patriae, falsitatis narratae rei argumentum esse apud omnes consuevit; quid credendum de jactata in synodis altercatione inter archiepiscopos? Arnulphus an. 1027 evenisse scribit inter Heribertum Mediolanensem et cognominem archiepiscopum Ravennatem, asserens quod lata in synodo Joannis XIX pro Mediolanensi sententia, postea omnis illa quievit controversia, ut expresse ad rem suam notat Eustachius a S. Ubaldo Puricelli symmysta. Cum igitur fabella suas scribillaret Arnulphus circa annum 1085, testatur consequenter ab anno 1027 ad hunc an. 1085 amplius non excitatam inter archiepiscopos hujusmodi altercationem. At tamen non obstante

tam perspicua Arnulphi assertione, ejus synchronus auctor Landulphus senior, ut supra notavimus, loquens et quidem proluxa narratione de eodem Heriberto Mediolanensi, nihil habet de controversia, de tumultu, de synodo, de sententia, de pugna internationalibus, ab Arnulpho relatis; verum ea omnia transfert ad tempora Widonis Mediolanensis archiepiscopi triginta et amplius post Heribertum annos, cum in concilio Nicolai II (quem Stephanum dicit) Widonem cum Ravennate altercantem et prævalentem inducit, utriusque præsulis aulicos et comites inter se commissa pugna rixantes, devictosque Ravennates, eo prorsus modo, quo Arnulphus ad ann. 1027 in coronatione Conradi retulerat; ita ut mirari cogar in duobus ejusdem ætatis, patriæ, sectæ tam enormem contradictionem.

62. Accedit tertius Landulphus junior, apud editores et illustratores suos fide dignior præ aliis duobus. Is vero cum Olricum Mediolanensem in synodo Laterani propria jura defendentem contra Gualterium Ravennatem describit, tacet et ipse famosum (si fides Arnulpho) concilii sub Joanne XIX habiti decretum, in quo summa rei fuisset pro Olrico; tacet Widonem Henrico Ravennati antehabitu in concilio Stephani IX (si Landulpho seniori credimus), solumque exempla Grosulani et Jordani indicat ad rem non facientia; quorum exemplorum *ratione, et multis aliis, quæ tunc in mente non habebantur, dom. Olricus Mediolanensis archiepiscopus locum illum obtinere non dubitavit*; sunt verba Landulphi; qui tamen fatetur Olricum in prima sessione expetitu locum non obtinuisse. Interea quis non miretur, Olricum non dubitasse locum obtinere ratione exemplorum, et multis aliis que tunc in mente non habebantur? Novum sane genus probationis! Si tunc multas alias rationes aut exempla in mente non habebat Olricus, quomodo ab eis victoriam causæ sperabat? Sed tricas istas prætereamus.

63. Alter igitur alteri ex nostris auctoribus contradicit, alter alteri fidem derogat, alter alterius historias in dubium et falsi suspicionem revocat. Omnes tamen in eo mirabiliter conveniunt, quod impossibile est Puricelli, P. Eustachii, et quotquot de Mediolanensi Ecclesia scripserunt, oculos effugisse, nempe neque Arnulphum, neque Landulphum utrumque, ullibi, et multo minus occasione tantarum altercationum, Ravennatis Ecclesiæ subjectionem, ac præstitam quatuor prioribus æræ nostræ sæculis Mediolanensi suppositæ metropolitæ obedientiam jactare, aut saltem innuere. Illud enim vero maximum, ineluctabile, justissimum exoptatæ in synodis præcedentiæ fuisset argumentum et fundamentum, non regis coronandi ac presentandi jura, non antecessorum archiepiscoporum inopportuna exempla et inutilia, Quid ad hæc Mediolanenses? Ejusmodi tamen probationis atque amplificationis genere non est profecto cur nos offendamur; scimus enim quo civium animos rapiat patriæ charitas, *dum civitas ad*

A se quæque famam rerum gestarum honorumque, fallente mendacio trahit (Liv. lib. viii).

64. Usque adhuc Clementis II bullam a falsitate immunem demonstravimus quam illi affinxerant Puricellus et P. Eustachius ex auctoritate scriptorum Mediolanensium, atque ex posterioribus synodis. Operæ nunc pretium est ad superiora tempora pedem referre atque de iis conciliis sermonem habere quæ Clementis ejusdem ætatem præcesserunt, et in quibus Mediolanensem aiunt Ravennati episcopo præpositum in sessione et subscriptione. Verum Symmachi papæ synodos ad ultimum examen reservantes, gradu retrogrado a Romana exordimur, quam præside Joanne XII habitam fuisse ann. 968 coram Othone I imperatore, atque in ea sedisse et subscripsisse Walpertum Mediolanensem ante archiepiscopum Ravennatem aiunt a Luitprando et Binio esse narratum. Quamnam vero synodum? Impiumne illud conciliabulum catholicis omnibus exsecratum, quod præpotens Augustus, non præside, sed absente Joanne XII coegit, quod sacrilegam sententiam ausum fuit in legitimum pontificem evomere, illoque violenter deposito, Leonem VIII antipapam creare? Istane in synodo præcessit Mediolanensis? Factum sit, non in videmus. In tumultuario conventu, ubi ante Walpertum nominatur patriarcha Aquileiensis, immo Rodolphus diaconus ejus procurator (cui idcirco si Mediolanensium opinioni standum sit, prærogativam sedis tribuendam quis non dixerit?), ubi non intererat pontifex, sed præerat imperator, ideoque locus non erat quæstioni cuiam dextera papæ aut sinistra deberetur; in hujusmodi, inquam, conventu præcedentiam quærentem Puricellus et P. Eustachius; nos id genus honoris non curamus. Cæterum an perperam hic citentur Luitprandus et Binus, consulatur quid iste in notis ad hoc conciliabulum, tum in notis ad alterum ejusdem farinae conventiculum contra Benedictum V Rom. Pontif. protestatur contra impostorem putidissimum, qui sub Luitprandi nomine commenta hæc in illius historiam intravit. Ergo quid in legitima synodo sub Agathone an, 680 actum sit potius videamus, nimium enim nos urget auctoritas cardinalis Norisii ordinem approbantis subscriptionum hujus synodi, scilicet Mansueti Mediolanensis primum tum patriarchæ Aquileiensis, tertio Theodori Ravennatis. Tertius igitur hic erit prærogativa sedis a Mediolanense archiepiscopo.

65. Anno 680, vel 679, ut opinatur Pagius, scripserat Constantinus Pogonatus Græcorum imperator ad Agathonem Romanum pontificem de convocanda generali synodo contra Monothelitas. Super eo negotio episcoporum concilium Romæ Agatho convocavit, jussitque Mediolani alteram, item in Galliis aliisque in regionibus adunari, ut nomine omnium Occidentis episcoporum solemniter fieret legatorum missio ad Constantinopolitanum generale. Ex Gallicana igitur, septentrionali, Mediolanensi synodis legati Romam ad Agathonis supramemoratum con-

cilium convenerunt, atque inter eos, ut placet Pagio, Mansuetus Mediolanensis et Anastasius Ticinensis pro Mediolanensis provinciæ episcopis. Afuisse etiam Theodorum Ravennatum præsullem certum est : is autem nondum schisma ejuraverat, quo sexaginta ante annos Ravennas Ecclesia ab apostolica sede defecerat, in centore Mauro archiepiscopo ; sed hujus synodi occasione, Theodoro ad unitatem redeunte, schisma illud restinctum est.

66. Hujus autem Agathonis concilii nulla pene acta superfuerunt, nisi duæ epistolæ, quas lectas fuisse compertum est in actione quarti concilii generalis, altera videlicet Agathonis ad Constantinum Augustum, altera synodica ab episcopis Occidentis subscripta. Quapropter vanum est scrutari quinam prior sederit post papam, quinam actibus conciliaribus prior nomen dederit. Somniarunt Mediolanenses profecto, Mansuetum Theodoro præcessisse. Tantummodo ex subscriptionibus, quas modo legimus epistolæ synodice appositas, argumentum præcedentis sibi effingunt, et quamvis quæstio sit de sessione ad dexteram papæ, tamen in subscriptionibus etiam suffragium mendicant, nec meminerunt, parum, aut nihil subscriptionum ordini esse fidendum, prout et ipsi prædicant, et nos inferius repetemus. Quisquis autem eas de quibus in præsens, superficie tenus percurrat, auctorum istorum levitatem facillime dignoscet ; nullus enim inter episcopos ordo servatus est. Post Agathonem ergo pontificem non subscribit Mansuetus Mediolanensis, sed plerique Apuliæ, Calabriæ, Brutiorum episcopi ; inde sequuntur Siculi, præeunte Syracusano eorum metropolitano. Succedunt legati Galliarum, quos excipit Mansuetus Mediolani præsul cum suffraganeis suis, sed nescio an istos quoque inter se centaliquot alterius provinciæ episcopi. Post illos vero Lucensis, Pisanus, atque non pauci ex Thuscia ; deinde iterum suburbicarii Tusculanus, Anagninus, Alatrinus, et alii, quibus succedit Agatho Aquileiensis cum suis : hinc Pentapolitani, Pisauriensis videlicet, Anconitanus, cæterique : tum Perusinus, a quo reditur ad episcopos Etruriæ. Ultimus omnium Theodorus archiepiscopus Ravennas, et suffraganei subscripserunt.

67. Quando igitur Mediolanenses ex ordine subscriptionum ordinem præcedentis arguere velint, sibi ipsi contradicere cogentur, qui immediate post papam antistiti suo priorem locum aucupant ; cesserunt enim in Agathonis synodo, juxta seriem subscriptionum, non solum episcopis suburbicariis, ut vocant quos in aliis conciliis fere omnibus post majorum sedium præsulles signatos cernimus ; verum Syracusano etiam archiepiscopo ejusque suffraganeis, immo legatis quoque Gallorum. At enim nemo sanæ mentis tam confusæ subscriptionum seriei præcedentiarum ordinem accommodabit. Ego quidem suspicor, synodicam Occidentalium epistolam, aut a præsentibus episcopis etiam nomine absentium subscriptam fuisse, aut verius, exacta synodo, per diversas Italiæ provincias missam, ab episcopis, qui non

A interfuerant, subscribendam. Neque sit, quæso, qui me temeritatis condemnet in hac suspitione explicanda. Scio quidem omnium in ore esse, synodum Agathonis 225 Patribus constasse, ac totidem epistolam synodicam consignasse : quod etiam ex Eddii narratione in Vita S. Wilphridi Eboracensis episcopi, qui istimet synodo subscripsit nomine Ecclesiarum septentrionalium, videtur luculenter confirmari. Ast si quod narrat Pagius probabile est, ex concilio nempe Mediolanensi duos tantum ad Romanum delegatos fuisse episcopos, nempe Mansuetum archiepiscopum atque Anastasium Ticinensem antistitem, cogar dubitare num auctores qui de numero Patrum synodo Agathonis præsentium scripserunt, eum numerum mutuati fuerint tantummodo a subscriptionibus synodice illius epistolæ, quæ lecta atque inserta fuit actibus concilii œcumenici, non autem ex certa actorum Agathonis synodi notitia. Quomodo autem sibi constant delegatio ad synodum Romanam duorum tantummodo episcoporum provinciæ Mediolanensis, et subscriptio omnium ejusdem provinciæ episcoporum ? Minime sibi constant, nisi dicamus, vel episcopos, qui synodo interfuerunt, aliorum episcoporum suorum nomina adjecisse, vel post absolutam synodum epistolam per diversas Italiæ provincias circumlatam, ut ab omnibus etiam qui abfuerant subscriberetur.

68. Hanc nostram suspitionem auget opportunissime ipsa subscriptionum confusio, ut quieto animo consideranti facile patebit. Nec novum, nec mirandum id accidet memoranti quæ Mabillonius de hoc inducto subscribendi more asserit ac probat argumentis atque exemplis non paucis, quæ hic repetere nimis longum esset. Optime ad rem suam iis usus est eruditissimus Joseph Garampius in nupera dissertatione *de Nummo argenteo Benedicti III P. M.*, ut probaret Lotharium Augustum minime interfuisse synodo Romæ celebrato an. 853, licet acta synodalia consignata essent ejus subscriptione post Leonis papæ nomen. Ex ista vero ipsa suspitione nostra oriri altera potest, scilicet vel Theodorum Ravennatem cum suis non adisse Agathonis concilium, quamvis synodicam sibi postea allatam signaverit ; vel si interfuerit, eam subscripsisse post suum ab Urbe discessum ; nisi dicere velimus quod dilata ad concilii finem ejus cum apostolica sede reconciliatione, ultimus illi locus in synodice subscriptione remanserit. Utcumque res fuerit, adeo concilium Agathonis Puricello et P. Eustachio non suffragatur, ut potius noceat magnitudini atque amplitudini Mediolanensium prærogativarum, quibus supra omnes omnino Italiæ episcopos, immo supra omnes metropolitano proprium efferunt antistitem. Atque ex his apparet quid judicandum de testimonio Norisii ab iis auctoribus citati ; non enim videtur attendisse eminentissimus doctor ad confusionem subscriptionum epistolæ synodice, neque ad Syracusanum archiepiscopum ante tres alios signatum, et præcipue ante Mediolanensem : quam inordinatam subscriptionum seriem certe non probasset vir, cæteroquin

omni eruditionum genere laudatissimus. Quid vero aptius ad objectum istud super Theodori subscriptione penitus evertendum excogitari potest, quam ipsiusmet patris Eustachii a S. Ubaldo responsionem, eademque verba hic tandem atterere? Protulerat eruditus iste Augustinianus excaecatus contra Ticinensem Ecclesiam ab Mediolanense iugo se vindicantem, diploma quoddam Anselmi IV Mediolanensis archiepiscopi, signatum præter alios ab episcopo Papiensi Guiljelmo. De hoc autem monumento dubitavit cl. Muratorius, atque illi aliquot suspicionis indicia appinxit, inter quæ subscriptionem episcopi Papiensis non solum post alios episcopos, sed etiam post longam presbyterorum atque abbatum seriem. Istud ergo suspicionis indicium hac responsione ad rem nostram aptissima diluere satagit Eustachius noster: « Post alios inferioris dignitatis, scilicet abbates et presbyteros, apparet certe subscriptio episcopi Ticinensis. Congruus illi ad id sine dubio post archiepiscopum loquor. Sed quid si aliqua rationabili causa non ita observatum? Aliquando episcopi loco alias sibi non debito in conciliis subscribere, aut quia subscribendi tempore aliis detenti, aut quia partium ordo servatus, ita ut facta prius subscriptione ab his qui ex una parte sedebant, subscripserint deinde, etiam digniores, qui ex altera; de quo more Hallier de Eccles. Hierar. lib. IV, sect. 4, cap. 2, art. 4, § 75, et Cantelius Hist. metropol. urb. tom. I, part. 1, dissert. 6, cap. 2, aut etiam quia quandoque tumultuario, nullo scilicet servato ordine, sed ad cuiusque commoditatem; vel tandem quia sicuti non necessaria in eo casu subscriptio, sic nec attentus subscribentium ordo... Non ergo tanti Ticinensis extra ordinem subscriptio momenti, ut cum rationabilis esse potuerit, etiam quinquæ post sæcula causa præcisæ nequeat assignari, et insuper exemplo non caruerit, falsitatis suspitione valeat hoc documentum obnubilare. »

69. Superest igitur ut de Symmachi papæ conciliis, ubi Laurentium Mediolani ante Ravennæ archiepiscopum Petrum subscripsisse apparet, verba faciamus. Tres præcedentis gradus in hisce synodiæ metropolitæ suo acquisitos mente conceperunt Mediolanenses, alloquutionis, sessionis, subscriptionis. Addunt synodos ipsas Theodoricum regem, Ennodium diaconum, alioque, cum utrumque præsulem nominant, Mediolanensem Ravennati præferre; Gratianum, ex eo quod prior Mediolanensis locutus sit et subscripsit, asserere ejus sedis prærogativam. Singula breviter discutiamus.

70. Quis ergo in Symmachi concilio ante Ravennatem loquitur Mediolanensis, dignior est tenendus? Unica tantummodo vice locutus legimus in hujusmodi synodi Laurentium, scilicet in tertia, quam Pagius *Palmarum* fuisse probat; ibi autem non Laurentius, sed primus verba facit *Crescens episcopus Tudertinæ Ecclesiæ*, alter *Maximus episcopus Bleranæ Ecclesiæ*, tertius *Stephanus episcopus Venusinæ Ecclesiæ*, quartus vero *Laurentius Mediolanensis*. Ven-

igitur si prioritatem alloquentium in conciliis ad stabilendam ipsorum præcellentiam consulamus! S. Hieronymus loquens de fidei professione PP concilii Ariminensis, subjungit (*Dial. adv. Lucif.*): *Aliq die in ecclesia, quæ est apud Ariminum, et episcoporum simul, et laicorum turbis concurrentibus, Musonius episcopus provinciæ Byzantinæ, cui propter ætatem primæ ab omnibus deferebantur, ita locutus est, etc.* Eritne ergo dicendus Musonius iste majoris prærogativæ, et sedis honorabilioris præ cæteris episcopis concilii Ariminensis? Quod vero ad sessionem quam in conciliis Symmachi Laurentio sublimiorem confidenter tribuunt, pace scriptorum Mediolanensium, eam pari confidentia negamus, donec cartis rationibus aut monumentis, non autem nuda subscriptione, qui nihil fidere possumus, nobis veritas elucescat; quid enim habemus in synodicis actibus quod sessionis hujus prærogativam ne latum quidem unguem indiget? Litteræ autem nostræ Clementis II Petrum Ravennatem Laurentio Mediolanensi in subscriptione, non autem in sessione potius locum concessisse commemorant.

71. Tandem quod subscriptionem spectat, non tam facile eam admitteremus, nisi Clementinæ litteræ mox allatæ de ea fidem facerent. Legimus enim in notis ad alteram ex illis synodis, eam nempe ap. 501 celebratam, Baluzium asserentem: *Multum autem diversæ sunt subscriptiones ab editis in antiquis exemplaribus, et diverso ordine positæ sunt in codice canonum Ecclesiæ Romanæ.* Ad alteram vero, quam *Palmaris* a quibusdam vocatur, repetit eam Baluzii de subscriptionum ordine animadversionem Pagius. Il ultima autem observavimus hanc annotationem: *Sunt eadem subscriptiones in manuscripto codice Parisiensi, sed non eodem ordine.* Immo dubitat Bipius has easdem subscriptiones non pertinere ad hanc synodum. En ejus verba: *In subscriptione plurimi Orientales nominantur, qui concilio Chalcedonensi ante annos quinquaginta duos interfuerunt, et quorum post decem annos a tempore dicti concilii nulla mentio reperitur. Unde probabile esse apparet, quod hæc subscriptio non sit Romanæ, sed alterius cujusdam synodi longe ante hæc tempora celebratæ.* Quare nesciremus profecto quænam ratio foret habenda ejusmodi subscriptionum. Dubietas autem isthæc urgeret, magis, si attendenda esset incriptio synodi *Palmaris*, residente ven. viro papa Symmacho, una cum ven. viris *Laurentio, Maximo, Petro, Laurentio, Emiliano*, etc. Quis enim ex duobus istis Laurentiis credendus est Mediolanensis? Equis Maximus ille intermedius? Num Maximus episcopus Bleranus ut in subscriptionibus? Num Marcellinus Aquileiensis? Sed iste acta synodorum nullibi subscribit, licet secundæ saltem synodo interfuisse certum sit ex epistola Theodoricæ regis, et ex præcepto senatus, ipsiusque Marcellini, ubi solius Aquileiensis primo loco nomen exprimitur, nihil habita Mediolanense. Quæ igitur, inquam, habenda esset ratio de jaclatis subscriptionibus, per quas prærogativam Mediolanensis totis viribus pro-

hæc contendunt? Verum de ea dubitandi locum non relinquunt Clementis II sæpius memoratæ litteræ. At enim illæ luculenter declarant, spontanea Petri Ravennatis cessione, pro illa tantum vice, atque solius humilitatis gratia, permissum fuisse Laurentio Mediolanensi ut primus subscriberet, datumque super hoc ad perpetuam Ravennatensis prærogativæ cautionem et præservationem diploma à Joanne summo pontifice Symmachi successore, quod in Clementis II concilio lectum approbatum, que fuit universorum Patrum suffragio. Quid igitur ab hac Laurentii subscriptione sibi captant momenti pro indebita præeminentiâ Mediolanenses?

72. Non credendum, reponunt, hujusmodi declarationi Joannis Romani pontificis, Symmachi successoris, neque litteris Clementinis, quæ falsæ sunt. Optima quidem. At ergo veræ sunt hæc litteræ, aut falsæ, quemadmodum dicuntur. Si primum, concedi nobis necesse est nihil Mediolanensibus prodesse subscriptionem, de qua contendimus; si alterum, provocabimus Mediolanenses ad eas omnes animadversiones quibus, ut superiori numero exposuimus, destrui facile poterit harum subscriptionum fundamentum; nutante enim earum veritate, nutant ipsæ etiam, atque in dubium revocantur. Adde, Mediolanenses ipsos, qui diu Ambrosium concilio Aquileiensi præfuisse affirmant, cum Baronio, licet sederit ac subscripserit secundus à Valeriano Aquileiensi episcopo, arma nobis contra seipsos intorquenda ministrare, etiam litteræ nostræ Clementinæ abjiciendæ forent inter apocrypha. Respondent enim Mediolanenses sessioni et subscriptioni ipsis objectæ D. Ambrosii, non probari præcedentiam concessam fuisse Valeriano ex debito, sed potius ex convenientia et ratione antiquioris ordinationis. In eodem Aquileiensi concilio observat Norisius, Anemio Syrmieniensi metropolitæ præpositum Nimenium Vercellensem episcopum, idque in aliis actum conciliis; non enim semper in synodis dignioris sedis episcopi primo loco subscribebant; nam in Sardicensi ante Protasium Mediolanensem subscriptus legitur Lucillus Veronensis episcopus, qui tamen ea tempestate erat (aiunt Mediolanenses) subditus Protasio. Eiusdem sententiæ auctor fuerat Baronius, qui notat Januensem episcopum modo anteponi Brixiano, modo postponi; idem aut de Vercellensi, et de aliis pluribus; immo, quod speciali nota dignum est, in concilio Romano sub Hilario papa indicat post Romanum pontificem primo loco poni Maximum episcopum Taurinensem, licet digniores ibi astarent metropolitani, atque ipse Mediolanensis. Innumera alia exempla adducunt Haller, Albertus Piccolus (qui observat ad rem nostram idcirco fuisse in metropolitanorum subscriptionibus), Petrus de Marca, et Baluzius. Quapropter etiam in Aquileiensi concilio Valeriani anterioritati potuerunt quidem deferre primas synodi Patres, et ejus intuitu præcedentiam præfatam concedere, salva semper jure superioritatis respectu S. Ambrosii, quem præsedisse voluit Baronius. Addunt, neque

episcopos Aquileienses ex eorum in Arlatensi et Romano conciliis ante Mediolanenses nominatione majores præ istis honoris gradus acquisisse: quoad Arlatense quidem, quia in eo etiam legati pontificis summi postpositi sunt minoribus episcopis, et Syracusanus ipse Aquileiensi præfertur. Quod Romanum vero, Rufus Carthaginensis postponitur Aquileiensi, cum tamen ut Africæ primas debuisset præponi. Et sic non observato in harum nominatione ordine, nec mirum si ante provinciam Italiæ, et Mediolanensem episcopum Theodorus Dalmatiæ in Arlatensi, et in Romano Benedictus Aquileiensis nominatur; ideoque sicut ex episcopis illis, et pontificis legatis, et Carthaginensi antistite, non suo loco nominatis nulla inferitur antepositorum episcoporum aut supra Romanam Ecclesiam, aut supra papæ legatos, aut supra Africæ primalem major excellentia et præeminentiâ, ita neque Aquileiensem supra Mediolanensem præeminere censendum, quia iste in aliis conciliis post illum est nominatus.

73. Cætera Mediolanensium in hæc animadversionem firmandam monumenta præterimus, iis contenti quæ usque adhuc adduximus, ut prærogativæ argumentum ex Laurentii ante Petrum nostrum subscriptione desumptum eorum armis dissolvamus. Etiam si igitur apocryphæ putari debeant Clementis II litteræ, nihilo tamen minus evinci non potest major prærogativa in Mediolanense, quia Ravennatense prior in conciliis Symmachi subscriptus invenitur. Immo liceat etiam nobis conjecturas qualescumque nostras huic attexere præsupposita Clementinarum litterarum falsitate, et concessu usque Mediolanensibus, ut authentico et vero subscriptionem synodali ordine. Quidquid sit ergo de iis Symmachi synodis quas ipse pontifex convocavit, primusque iis subscripsit; certum est tamen alteram ex iis habitam fuisse ubi Symmachus non præsedit, præsederunt vero archiepiscopi Ravennas et Mediolanensis, qui et subscripserunt primi omnium. Hanc vero synodum à Theodorico rege coactam, et episcopos convocatos nemo nascit, licet ipse Symmachi consensum, quem vi extorserat, simularet. Quidni ergo præidentes synodi ipse Theodoricus Marte proprio designaverit Mediolanensem ac Ravennatem, alium alio priorem? Quidni violento regi invitatus acquirerit Ravennas? Aut si id de Theodorico excogitari posse negent, atque omnia ordinata velint cum Symmachi consensu; nonne censeri potest, utrumque archiepiscopum auctoritate à Symmacho eis collata concilio illi præsedisse, atque Mediolanensium præcedentiam a voluntate pontificis eo casu derivasse? Dicent fortasse Mediolanenses, respexisse tunc Symmachum dignitatem Ecclesiarum? non arbitror: secus diceretur foret Romanos pontifices in electione legatorum ad generalia, aliaque concilia, attendisse excellentiam gradum in electis, non prudentiam, non rerum tractandarum peritiam. In ejusmodi autem casu nulla major dignitatis accessio facta est Ecclesie Mediolanensi supra Ravennatem, quia ex voluntate Symma-

chi prior concilio præssederit Laurentius, prior al-
locutus sit, prior subscripserit. Quando autem in ista
synodo vel regis, vel papæ mandato, Ravennatem
Mediolanensis præcessit; quid Ravennatis intererat,
si aliis synodis subscriberet secundus, quibus cum
præesset summus ipse pontifex, in prærogativam
non inducebatur prior aut posterior subscriptio?

74. Hæc addideram in gratiam suppositæ Clemen-
tini diplomatis falsitatis. Verum igitur illud sit, nec
ne, potiora prærogativarum jura frustra sibi aucupant
Mediolanenses ab hisce Symmachianis subscriptioni-
bus. Gratiano autem ex illis argumentum instituenti
pro archiepiscopi Mediolanensis excellentia, aliisque
omnibus recentioribus ab Eustachio citatis, nullius
negotii est respondere, illos nempe antiquum concilii
morem ad sui temporis inductam consuetu-
dinem perperam metiri. Nullam antiquitus sedium
prærogativarum habitam fuisse rationem in subscri-
ptionibus conciliorum probant, quæ Mediolanenses
nobis superius ingenue suppeditarunt, et quæ super
hujusmodi disciplina plurimi auctores docuerunt, et
præsertim quæ in Symmachi conciliis animadverti-
mus. Cœpit quidem recentioribus sæculis pristina
disciplina defervescere, oblitque sunt Ecclesiæ præ-
sules Christi Domini præceptum, *Qui major est in
vobis fiat sicut minor, et qui præcessor est sicut mini-
strator* (Luc. xxii, 26), assumentes e contra discipu-
lorum non adhuc confirmatorum infirmitatem. *Quis
eorum videretur esse major* (Ibid., a ambitione in-
duente personam necessitatis jurium propriæ Ecclē-
siæ tuendorum. Ad hanc respexit Gratianus, illius-
que sectatores respexerunt in allatis casibus, non
autem ad primorum sæculorum simplicitatem.

75. Ob citatam tamen Gratiani auctoritatem Eu-
stachius a S. Ubaldo subirascitur Felici Antonio Guar-
nierio, tribuenti anteriorem Mediolanensis subscri-
tionem in conciliis Symmachi non præcellentiæ di-
gnitatis, sed anterioritati ordinationis in episcopum;
cum enim ea Guarnerii ratio apprime Mediolanen-
sium rationibus quadraret, quibus contra Aquileien-
ses proprii antistitis præ eminentiam defendere co-
nantur, atque etiam consona esset saniorum critico-
rum sententiæ; ideo Augustinianus noster Guarnerio
Gratianum opponit dicentem, ex quo Laurentius
subscripsit ante Petrum Ravennatem, *Sedis præro-
gativam ante eum habere*; ac nolat Gratianum non
dicere *Ordinis prærogativam, sed Sedis*; non dicere
habuisse, sed habere, scilicet dum Gratianus scribe-
ret: quod non dixisset, si authenticæ fuissent Cle-
mentis II litteræ; illi enim innotuissent. Ego vero
credideram, opinionem illam Guarnerii, non Gra-
tiani auctoritate, qua non adeo movetur ætas no-
tra, sed fortioribus argumentis enervandam fuisse,
aut querendum an prior Petro episcopatum adierit
Laurentius, necne; nam si forte prior in episcopatu
Ravennas, id argumentum omnium potissimum fuis-
set contra Guarnerium. Cæterum nisi Gratiani as-
sertio firmiori nitatur fundamento quam subscri-
ptionibus Symmachianis, eam inter innumeras alias

libentissime relinquimus, quæ hujus auctoris ab om-
nibus rejiciuntur; neque obstupescimus cl. cætero-
quin decretorum collectorem non meminisse Cle-
mentini diplomatis, cum tot alia fortasse majoris
momenti et indaginis vel tacuerit, vel miserit, vel
ignoraverit, vel male intellexerit.

76. Quod vero ad Symmachi synodos attinet, quod
Theodoricus rex, quod Enodius, et centum alii, si
placet, cum utrumque metropolitanum nominant,
Mediolanensem præmittunt; ridiculum enim vero
est id convertere in argumentum majoritatis. Scri-
bit divus Paulus et Galatas, *Cum cognovissent gra-
tiam quæ data est mihi Jacobus et Cephas* (Galat. ii,
9); apostolorum principem Cephæ Paulus ergo mi-
norem credidit? Athanasius synodicam Sardicensis
concilii epistolam laudans, atque episcopos qui eam
subscripserunt enumerans, ait (*Apolog. 2*): *Eorum
autem qui in synodo subscripserunt, cæterorumque
aliorum ista sunt nomina, Osius ab Hispania, Julius
Romæ per Archidamum, et Philoxenum prosbyteros
suis Protogenes Sardicæ, etc.* Erit ergo Julius Ro-
manus pontifex Osio Cordubensi postponendus? Væ
autem præ eminentiæ Mediolanensium supra Vercel-
lenses, si ipsius Athanasii auctoritate abutamur, in
epistola ad Solitarios dicentis: *Clarissimæ sunt con-
fessionis viri religiosi, et episcopi boni Paulinus Tre-
virorum, Lucifer episcopus Sardiæ, Eusebius Ver-
cellis, Dionysius Mediolani.* Item quia Constantino-
politano concilio v in damnatione trium capitulo-
rum, *condemnamus, inquit, et anathematizamus...
quæ impie Theodoretus conscripsit contra rectam fi-
dem, et contra duodecim capitula S. Cyrilli, et contra
Ephesinam primam synodum, etc.*, minor habenda
erit isthæ generalis Ephesina synodus sancto Cy-
sillo ejusque capitulis? Quia S. Augustinus, cui po-
tior auctoritas quam Theodorico tribuenda est, *tunc*,
ait, *accepto volumine ejusdem concilii* (Pseudo-Sar-
dicensis), *statuta considerans, legi Athanasium Ale-
xandrinum episcopum catholicum, et Julium Ecclē-
siæ Romanæ episcopum nihilominus catholicum illo
concilio Sardicensi fuisse improbatos* (August. lib.
iv cont. Crescon., epist. 44 et 163); ergo censebi-
mus, Augustinum anteponere voluisse pontifici
maximo Julio Athanasium in sedis prærogativa?

77. Verum quid plura? In concilio Romano sub
Julio I, nonne Ravennas episcopus ante Mediola-
nensem nominatur? Nonne in concilio Sardicensi
ter eodem ordine subscriptos legimus ambos istos
antistites? et præter centum, præter mille auctores,
quibus Ravennatem libuit ante Mediolanensem lau-
dare, nonne Sigonius ipse, quem Eustachius in suas
partes trahere conatur, inter Ecclesias Italiæ princi-
pes Mediolanensi quartum solummodo locum assi-
gnat, Ravennatique postponit? Nos vero ejusmodi
rationibus non adeo fidimus, ut prærogativas Ecclē-
siæ nostræ inde derivare curemus. Sufficit nobis
exempla exemplis opponere, alia falsa ostendere,
alia ad rectam rationem, mores, disciplinam expli-
care, ut levitatem argumentorum quibus Mediola-

nenses utuntur contra Clementis II diploma detegamus.

78. Nondum tamen illud oppugnare desinant, ejusque sensus et verba medullitus perscrutantes, ex principio illo *Clemens episcopus servus servorum Dei omnibus Ecclesiarum filiis*, atque etiam ex salutatione *Bene valete*, nova colligunt falsitatis indicia. Non agebatur, inquiunt, de aliquo fidei articulo, ut omnibus Ecclesiarum filiis litteræ istæ inscriberentur: universis autem Ecclesiarum filiis salutio ista, *Bene valete*, minime convenit. Nugæ! Non agebatur quidem de fidei articulo: verum ea erat quæstio, cujus definitionem omnes Ecclesiarum filios non latere decebat, cum bonus ordo conciliorum, ac Patrum unanimitas et concordia, Christianorum omnium ædificatio sit; e contra vero Patrum altercationes, ambitus, discordiæ omnibus sint scandalo et irrisioni. Agebatur etiam de iis Italiæ metropolitanis, qui propter amplitudinem sedis ac dignitatis ob oculos erant universo Christiano orbi, Mediolanensis nempe, ac Ravennas. Accedit quod istiusmodi controversia excitari potuisset in quibuscumque synodis etiam generalibus, quæ ecclesiam universam repræsentant: quapropter expediebat legem statuere, eamque solemniter publicare, quæ ubique ionotesceret, omnesque obligaret. Cæterum *universis Ecclesiarum filiis* inscriptas legimus *Urbani II* Romani pontificis litteras pro Turonensi S. Martini Ecclesia, quamvis neque agerent negotium fidei, neque disciplinæ ad universam Ecclesiam spectantis. Item dicito de millibus aliis summorum pontificum diplomatibus, eam inscriptionem præferentibus. Quod spectat ad salutationem *Bene valete*, si minus universis Christi fidelibus convenit, doceant ergo Mediolanenses aptius salutationis genus; interea nos illos monemus, plena esse mediæ ævi diplomata similibus salutationis *Bene valete*, licet inscripta sint omnibus Ecclesiarum filiis.

79. Apocryphum est etiam, addunt Mediolanenses, monumentum istud Ravennatensium, quia refert Petrum Ravennatem cessisse Laurentio Mediolanensi in Symmachianis conciliis, *non alio jure, sed humilitatis gratia*, cum virtutis, et numeris partes fuissent Ecclesiarum suarum jura tueri, non cedere. Levissimæ huic objectioni respondeat Mediolanensis Arnulphus cum suo illo Heriberto archiepiscopo; dum enim Ravennas antistes (et ipse Henricus nuncupatus) contenderet cum Mediolanense Regis coronandi præsentationem ann. 1027, *Domnus Heribertus sanctæ Mediolanensis Ecclesiarum venit archiepiscopus, vir strenuus et modestus, immo et patientissimus, ne forte in populo fieret tumultus, adversus ejus* (Ravennatis archiepiscopi) *diram insaniam opposuit sanctam temperantiam, a tantæ seditionis turbine humiliter declinavit, et coepiscopos, et omnes suos hanc temeritatem condemnantes, et illi in faciem resistere volentes, blanda persuasionem admonuit, ut scandalum ejus humiliando vitarent.* Cur ergo archiepiscopus Mediolanensis humilitatis gratia tunc declinavit a tumultu, egressus est templo coepiscopos suos compassus? Nonne

Mediolanenses doceat *Prælatos, quo sanctiores, et firmiter pro suarum Ecclesiarum juribus stetit; non locum cedere, sed sibi debitum sustinere, virtus fuisset?* Hæc autem sunt P. Eustachii verba et morale documentum. Si ergo quia litteræ Clementinæ asserunt Petrum Laurentio cessisse *humilitatis gratia* in synodis Symmachianis, apocryphæ habendæ sunt; tali etiam nota laborabit Arnulphi narratio, quæ Heribertum Mediolanensem templo cessisse, Ravennati non restitisse humilitatis gratia luculenter exponit.

80. Sed urget pater Eustachius: *At quo fine, qua necessitate, aut quod ob bonum exercenda tunc illi* (Petro Ravennati in Synodis Symmachi) *quoad locum humilitas?* Petat ergo ille ab Arnulpho suo quo fine qua necessitate, aut quod ob bonum Heribertus Mediolanensis in coronatione Conradi declinavit a tumultu, templum reliquit, coepiscopos redarguit? *Ne forte* (respondet scriptura illa ex qua narrationem suam descripsisse dicitur Arnulphus, testante Beroldo, et de qua scriptura omittimus rationem repetere cum pretium ejus facile legentibus appareat), *ne forte, inquam, in populo fieret tumultus... ut scandalum humiliando vitarent, nec tanta plebe impetuosa seditio cresceret, ne diabolus totius erroris auctor, bono pacis raperet de proposito episcoporum, quod moribus decet inesse laicorum.* Verba autem hæc laudatæ scripturæ patrem Eustachium docere possunt finem, necessitatem, et bonum ob quod exercenda fuit Petro Ravennati in conciliis Symmachi quoad subscriptionem et, si mavis, quoad locum sessionis humilitas.

81. Humilitati tamen locus non erat, iterum instat P. Eustachius, tum quia nullum monumentum afferri potest, quod probetur ante Symmachi synodum Ravennatensem episcopum aliquando Mediolanensi in conciliis præcessisse, ut ex humilitate dici possit renuntiata sub Symmacho loci præ eminentia; tum etiam quia *Laurentio Mediolanensi, ut consecratione antiquiori, adhuc præcisa propriæ dignitatis præ eminentia, debebatur præcedentia: unde ergo illi locum cessit Petrus humilitatis gratia.* Monumenta nostræ præcedentiæ ante Symmachi tempora nobis præstat concilium Romanum sub Julio I et Sardicense, in quibus præpositum Ravennatem Mediolanensi legimus. Alterum monumentum est, nullibi inveniri antepositum in conciliis ante Symmachum Ravennati Mediolanensem episcopum. Quæ prioribus monumentis objiciunt auctores nostri, inferius indicabimus; quæ vero secundo objiciunt negativo, monumento, plane ignoramus. Dici igitur jure potuit, Petrum *humilitatis gratia* Laurentio cessisse in conciliis Symmachi. Quod autem Laurentio, *adhuc præcisa propriæ dignitatis præ eminentia*, præcedentia deberetur, quia prior in episcopum consecratus fuerat, præterimus animadvertere quænam fuerit *propriæ dignitatis præ eminentia*, unde supra Ravennatem archiepiscopum; præcipue Symmachi temporibus, sese efferre poterat Mediolanensis. Durum fortasse erit auctoribus istis probare hanc dignitatis præ eminentiam, si

clivitatem utramque, si Ecclesias, si earum originem, amplitudines, prærogativas, præsules ad mere veritatis historicæ lumen, seclusis fabulis, conferemus et expendemus. In reliquis caveant doctissimi Mediolanenses ne, dum ab anteriore ordinationis tempore novum argumentum insaurare satagunt contra Clementinas litteras, rem nostram, etsi involti et nolentes, agant; si enim, non obstante priore Laurentii consecratione, Petrus ex humilitate primas partes ei detulit, aliud argumentum nobis in promptu est, ut Ravennatum archiepiscoporum excellentiam probemus præ Mediolanensium.

82. Præstat autem super his non immorari, ut audiamus ultimas falsitatis notas quas invenire in Clementino diplomate sibi videntur Puricellus et Eustachius a S. Ubaldo. Earum alteram arbitrantur, dictum fuisse in eo diplomate, Petrum Ravennatem cessisse Mediolanensi *illo tantummodo casu*. Res, aiunt, non sibi constat; tribus enim in synodis Symmachianis Sevindus a Mediolanense sedit, ac subscripsit Petrus Ravennas; hic autem dicitur *illo tantummodo casu* huic cessionis induxisse. Quam bene ratiocinantur quasi *in illo casu* apprime significaret *pro una vice*, nullo autem modo interpretari posset *pro illis synodis* quæ in casu Symmachi celebratæ fuerunt; seu quoniam in una tantum ex his egerunt uterque personam præsidis, quasi *pro illa tantum synodo* intelligi non possit præcedentia Mediolanensi concessa ex Petri humilitate. Quamquam autem Clementina verba explicanda essent *pro illa tantum vice*, cur intelligere ea deberemus *pro una tantum synodo*? Quis unquam grammaticus itro ita interpretaretur? Aliquot annis, hisque continuis fuerunt hæc synodi repetitæ, et forte Patres numquam ea causa ab Urbe discesserunt, cum tumultus non acquiesceret etiam post iterata concilia, et decreta contra antipapæ fautores, adeo ut unum solummodo tot annis continuatum ea concilia ab aliquibus reputentur. Quapropter optimo jure potuit Johannes I Symmachi successor in declaratione edita pro Ravennate, quam litteræ Clementinæ meminerunt, conventus illos omnes complecti, et indicare his verbis, *illo tantummodo casu*, seu etiam *illa tantummodo vice*. Admissa igitur opinione Puricelli, quod tribus vicibus præscripsit Petro Laurentius, contradictionem minime sonant verba diplomatis Clementini. Nihil vtro mirum, si concessa ex humilitate præcedentia in prima synodo, eadem humilitas concedere sinasit in subsequentibus, ne forte repetita altercatio scandalum excitaret, neu qui Romam venerant schisma teterrimum composituri, aliud ipsi propter inanes præcedentiæ titulos renovare dicerentur.

83. Pudet diutius in hisce tricis immorari, eo magis quia perseverant auctores laudati alias ejusdem farinae notas jaclare. Altera ergo est, dixisse in suis litteris Clementem II *multoties ventilatum a retro pontificibus prædecessoribus nostris aut vix aut nullo sine sopitum est*: nempe jurgium ob præcedentiam in synodis inter tres illos contendentes. Ubi enim, in-

quint, apparent indicia repetiti hujus jurgii? In sola coronatione Conradi Salici legimus illud exortatum an. 1027, cum Mediolanensis archiepiscopi munus sibi arrogasset Heribertus Ravennas. Immo vero, nos addimus, neque in Augusti illius inauguratione de jure in conciliis præcedendi altercatum est. Verum quid inde? Ergone in nullis aliis conciliis contentio isthæc emergere potuerat ante an. 1027? Nonne potuerat in Symmachianis, sopita tamen humilitate Ravennatis? Nonne subsequuta Joannis I declaratio id non obscure indicat? An tot aliis in synodis, quibus modo Ravennatem, modo Mediolanensem scriptum videmus post Romanum pontificem, quæstio hæc agitari nequiverat? Ergo quia Puricello et patri Eustachio ignota sunt hæc jurgia, neque nota fuerunt Patribus, ante octo sæcula in Clementis synodo congregatis?

84. Quare ergo, exclamant, in synodo ista pro omnibus Mediolanensis Ecclesiæ juribus solus omnino dicitur esse *« prolatus quidam catalogus nominum eorum archiepiscoporum qui interfuerunt synodo Symmachi papæ, ubi præscriptus erat Mediolanensis archiepiscopus »* Cur mille alia omnia Mediolanensium potiora jura? Ubi metropolis anterioritas? ubi antiqua Ravennatum subjectio? Quorsum neglecta acquisitæ toties supra Ravennates præcedentiæ exempla, sub Agathone an. 680, et sub Joanne XII an. 963, de quibus supra? Hisne in re tantæ momenti prætermisissis, sola Laurentii sub Symmacho sessio (dicto potius, præscriptio) memorata? » Bona verba, quæso, Mediolanenses. Quorsum vos quidem factabitis metropolis *anterioritatem*, quando sub iudice adhuc lis est, an prior Ravennate orta fuerit Mediolanensis? Argumenta sane quæ capite sequenti producent in medium Ravennatenses, non ita levia sunt, ut tam facilem patiantur responsionem. De antiqua vero nostræ Ecclesiæ subjectione præstat jam opinionem vestram moderari. Esto, amplissimus Insubrium metropolitæ sæculo cadente quarto, noster autem sæculo tantum ineunte quinto ortum cognoverint, adhuc falsissimum est ne die quidem uno vel altero Ravennatenses Mediolanensi episcopo obedientiam præstasse, quod jam demonstratum puto capite præcedenti. Jus eligendi coronandique reges Italiæ (Hud enim hic quoque repetitis), quid juris addidit Mediolanensi episcopo in ecclesiasticis negotiis? Jus coronandi pontifices summos quid juris acquisivit unquam episcopo Ostiensi in Ravennatem, Aquileiensem, Mediolanensem antistites?

85. Memoratam demum præcedentiam in synodis Agathonis, et Joannis XII vidimus jam superius num. 44, 45 et 46, alteram nullo modo probari, alteram omnino esse falsam. Quid si Ravennates certiora proferent documenta obtentæ præcedentiæ supra Mediolanensem in conciliis, post Symmachi synodos, ante coronationem Sylici, ante Clementis II diploma? Primum documentum, et quidem luculentissimum nobis suppeditavit cl. Joseph Garampius insuper affata dissertatione *de nummo argenteo Benedicti III.*

cujus eruditissimi viri eadem verba hic liceat referre: « Ludovicum imperatorem adfuisse huic concilio (Romano an. 850) in ecclesia beati Petri apostolorum principis coacto, deduco ex quodam synodali præcepto in causa Petri Aretinæ, et Cantuariensis Ecclesiæ episcopi prolato, quod editum primo fuit a cl. Muratorio pag. 389 tom. IV Antiquitat, Italic. mediæ ævi, et iterum a cl. Johanne Dominico Mansio, pag. 936 tom. I Supplement. ad Concilia Veneto-Labbeana, cui subscribunt duodecim episcopi quos inter *Joannes, archiepiscopus Ravennæ, Angelbertus, archiepiscopus Mediolanensis, Ambrosius, episcopus Lucensis, Oschisi Pistoriensis, Donatus Fesulanus, Gerardus Florentinus, Joannes Pisanus, Andreas Volaterranus, Taceprandus Clusinus, Otho Rossellensis, et Joan. Tuscanensis.* Cum vero hæc charta nullo certo chronologico caractere notetur. veri nimium simile visum est cl. Muratorio referendam esse concilio quod die 8 Decembris an. 853 in Basilica Vaticana coactum fuit. At in illo nec Ludovicus imperator adfuit (quemadmodum supra observavimus num. 7 hujus capituli), qui tamen synodi judicio prædicto interfuit; nec illi quos laudavimus episcopi, qui chartæ subscribunt, et præsentibus fuerunt (pag. 391 apud Muratorium loco citato), haudquaquam concilio an. 853 adfuerunt, cum eorum nomina in ipsius subscriptionibus, editis ab Holstenio Collect. Roman. part. II. pag. 144, et tom. IX, Concil. edit. Ven. pag. 1137, nullibi legantur. Immo ipsemet Joannes, archiepiscopus Ravennas, chartæ subscripsit et adfuit (pag. 391, ibid.), qui tamen concilio an. 853 absens per legatum suum subscripserat; ibi enim legitur: *Paulus diaconus viem agens Joannis archiepiscopi Ravennæ.* Ego vero, ut mea fert sententia, datum fuisse arbitror in concilio quod die 16 Decembris Indict. XIV, an. 850, in causa Anastasii Romæ coactum fuit, cujus historiam Leo IV in basilica Vaticana depingi fecerat cum inscriptione, in qua præ cæteris hoc notatum fuit: *Post Romanum pontificem in hac excommunicatione consenserunt archiepiscopus Ravennatis et Mediolanensis, alique num. 73* (apud Holsten. in Coll. Rom. part. II, pag. 109, et concil. loc. cit. pag. 1145)... Cum igitur idem Joannes Ravennas et Angelbertus Mediolanensis archiepiscopi tum prædicto synodali præcepto, tum concilio die 16 Decembris an. 850 interfuerint et subscripserint, vero nimium simile mihi videtur præfatum præceptum in hoc concilio prolatum et sancitum fuisse; adeoque affirmare non dubitaverim Ludovicum imperatorem concilio Romano an. 850 interfuisse, etc. »

86. Alterum documentum nobis præbet Ravennatense concilium coram Joanne XIII, R. P., atque Othone I imperatore celebratum an. 967, in quo Walpertus, Mediolanensis archiepiscopus, post Petrum Ravennatem subscripsit condemnationi Salisburien-sis antistitis. Cum autem concilium istud restauratum fuerit sequenti anno 968, propter negotia quædam Magdeburgensis Ecclesiæ, ibique pacta fuerit nescio

quæ permutatio inter episcopos Magdeburgensem et Halberstadensem apud eandem Ravennæ synodum, refert Chronicon Magdeburgense, *huic etiam Concambio Petrus, Ravennatensis archiepiscopus, et plurimi episcoporum Italiae et Germaniæ subscribere anno Dominicæ Incarnationis 968, Indictione XII, confuso probabiliter inter plurimos Italiae episcopos Walperto Mediolanense.* Omittimus querere alia istius generis exempla. Pauca isthæc jam allata, quæ nulli exceptioni obnoxia credimus, satis superque probant præminentiam nostrorum archiepiscoporum in conciliis ante coronationem Salici et litteras Clementis II. Desinant ergo nobis opponere doctissimi Mediolanensis metropoleos patroni obtentam in primis conciliis hanc præcedentiam, jus eligendorum regum, primævam nostrorum præsulum suffraganeitatem; discantque, amabo, ab ipsissimis tam magnificatis auctoribus Arnulpho, et Landulpho utroque, qui in suis annalibus nihil de priore metropolis origine, nihil de antiqua Ravennatum subjectione, nihil de præcedentia in synodis Agathonis et Joannis XIII in narrandis dissidiis inter suos et nostros præsules mussitarunt, disant, inquam, ejusmodi prærogativas in argumentum falsitatis non assumere contra Clementinum diploma.

87. Sed ecce alios Augustiniani nostri cavillos Verbum illud *privilegium* Joannis I Symmachi successoris, quod in Clementis bulla relatum est, in suspicionem trahit bullam ipsam. Hic vero adversarius noster acute aliquid sibi vidisse visus est. Pergamus audire. « Ad summum, inquit, agebatur de simplici attestazione, ab ipso Joanne I facta, Petrum nempe Ravennatem ex humilitate, et illo tantummodo casu Laurentio locum cessione. Simplex autem attestatio *privilegium* dici non potest. Item Clemens II sedem Ravennati statuit a dextris papæ, imperatore absente, præsentem vero a sinistris, *secundum antiquæ constitutionis auctoritatem.* Et qualis hæc antiqua pro Ravennate constitutio? et quatenus ea exstitisset, quomodo dixerat paulo ante Clemens II: *Quisquis enim sibi juxta nos dextri lateris locum vindicabat, et cui jure deberetur nobis incertum erat?* Si namque Clementi III nota erat antiqua ad favorem Ravennatis constitutio, quomodo non ipsi itidem certum erat cui sessio a dextris pontificis jure deberetur? Et si ipsi incertum, quænam vel cujus auctoritatis hujusmodi constitutio? *Non aliis opus est, ut eæ litteræ rejiciantur, argumentis.* » Bellum enim vero argumentatorem I Magnificam conclusionem!

88. Privilegium dici posset monumentum Joannis I, licet nudam attestationem præferret, vel quia attestatio est de privilegio Ravennatis Ecclesiæ, et pontificis Maximi attestatio de privilegio ipsa est privilegium; vel quia in ipsa attestazione sancitum erat, non derogatum iri prærogativæ Ecclesiæ Ravennatis ab spontanea Petri cessione pro illo tantum casu Symmachianæ synodi; vel quia cum ipsa attestazione ab Joanne I etiam confirmabatur Ravennatensi prærogativa sessionis præ Mediolanense. In

quolibet autem sensu constitutum et privilegium esse, et dici poterat Joannis I attestatio, a Clemente II relata. Porro hæc ipsa attestatio hoc idem privilegium esse poterat *antiqua illa constitutio*, ad cuius auctoritatem synodus Romana cum Clemente II sententiam dixit pro Ravennate; nisi in medium quis proferret antiquiorum etiam pontificum privilegia, Ravennati Ecclesie, apostolicæ sedis primogenitæ concessa, quæ a S. Gregorio Magno memorantur.

89. Quid autem, Deus bone, respondebimus dilemmati illi, quo nos irretiri arctarique sentimus: *Si Clementi II nota erat antiqua pro Ravennate constitutio, quomodo non ipsi certum, cui sessio a dextris pontificis jure deberetur? et si ipsi incertum, quænam vel cuius auctoritatis hujusmodi constitutio?* Væ nobis ab hujusmodi dilemmatibus! Orta quæstione de præcedentia sessionis inter archiepiscopos, nescit quidem pontifex, Germanus homo, rerum Italicarum fortasse rudis, cui deberetur, quia nondum lecta fuerat in synodo hæc antiqua constitutio quæ illum latebat. Lecta deinde antiqua hac constitutione, et probata in synodo, ecce nota evadit Clementi, ecce secundum eam pronuntiat pro Ravennate. Dum erat adhuc in incerto constitutio, nulla quidem pollebat auctoritate; quando autem certa evasit per lectionem et examen in synodo de ipsa habitum, auctoritatem omnem obtinet apud Clementem et universos Patres. Vah facilis e labyrintho eruptio! Sufficiebat seriem Clementinarum litterarum attendere, quam nostri auctores strenue interverterant. Dicant ergo: *Opusne est aliis, ut eæ litteræ ejiciantur argumentis?*

90. Sed non ignorabant Mediolanensis metropoleos patroni multa afferri pro Ravennate Ecclesia, quæ male sartam eorum hypothesim plurimum labefactare, immo plane subvertere possint. Itaque nonnulla ex his sibi ipsi objecerunt, eaque diluere conati sunt, sed irritò conatu. Quod itaque in concilio Romano sub Julio I in episcoporum syllabo ante Mediolanensem episcopum Ravennas nominetur, id vero aiunt nullius momenti esse ad præcedentiam Ravennatis antistitis astruendam, quia is per eos dies nondum erat metropolita, sed simplex episcopus: a denominatione autem simplicis episcopi ante archiepiscopum non arguitur ejus præcedentia, cum quæstio sit quis primus post papam archiepiscopus? Adde re etiam quiverat Eustachius concilium Sardicense, ubi habemus Ravennatem ter præscriptum Mediolanensi, atque eadem facillima evasione vim harum subscriptionum infringere. Cæterum an in ratiociniis maximum vitium sit, aliquod incertum probari per aliud æque incertum, seu quod pejus est, aliquod certum improbari per aliud, quod dubium est atque in quæstione positum; logicos alumnos appellabo, atque ad eos provocabo Mediolanenses nostros. Supponunt enim tempore conciliorum Romani et Sardicensis, aut Mediolanensem episcopum jam metropolitanum fuisse, quod ab veritate longe positum esse auctores doctissimi probarunt, vix ab Ambrosii temporibus, Sardicensi, et Romana sub Julio synodo posterioribus

initium hujus dignitatis derivantes; aut supponunt nondum ad id honoris assumptum Ravennatem episcopum tempore conciliorum Romani et Sardicensis, cum non desint celeberrimi scriptores, non desint magni ponderis rationes, quæ contrarium indicant ac pene demonstrant. Quod si etiam daremus Mediolanensem episcopum honore tunc metropolitani insignitum, simplicem autem episcopum fuisse Ravennatem, nonne etiam volunt hunc illi eodem tempore paruisse tanquam suffraganeum? Quis autem dixerit inter insigniores principalium Ecclesiarum præsules, minimum episcopum, iis temporibus, metropolitano suo anteponi, prout in allato Romano concilio? *Residentibus etiam viris venerabilibus, pariterque cum eo (Julio Romano pontifice) audientibus Benedicto Aquileiensi episcopo, Rufo Carthaginensi episcopo, Agapito Ravennatis Ecclesie episcopo, Julio Mediolanensi episcopo, Luciano Maurianensi, et reliquis cum eis 116 episcopis.* Non loquimur de Sardicensi, quia cum Mediolanenses premantur a subscriptione etiam Aquileiensi episcopi, respondent ordine alphabetico congestas fuisse subscriptiones hujus concilii, et citant Binium: quamvis, re bene perpensa, puerile est credere, in tam Augusto ac numeroso consessu, episcopos alphabetice vocatos ab subscribendum, non autem potius vel secundum dignitatem Ecclesiarum, vel secundum antiquiorem consecrationem, vel fortasse interdum ob alicujus episcopi famam, sanctitatem, scientiam, atque in ecclesiasticis negotiis expediendis peritiam. Nos autem dedignamus, juxta uberius dicta in superioribus paragraphis, ex tam turbido subscriptionum conciliarium fonte argumenta certæ prærogativæ derivare.

91. Eginardo in distributione largitionum Caroli Magni Ravennatem Ecclesiam Mediolanensi anteponente, quæritandum volunt auctores nostri utrum speciali ipse Carolus benevolentia, vel Eginardus vitæ ejus historicus suo Marte id fecerit; quia Otho Frisingensis ultimo loco inter Italiæ principes Ecclesias memorat Mediolanensem: aiunt, hominem ultra montes degentem in cæpisse mentionem a metropoli-bus sibi vicinioribus, Aquileiense scilicet ac Ravennatense, et in longinquiore terminasse, nempe Mediolanense: in quo utrum ad rectas geographiæ lineas metiti sint regiones auctores nostri, atque utrum Frisinga Baviaræ civitatis, cujus episcopatum gessit Otho iste, seu potius Morimundense Cistercensis ordinis monasterium in Gallia diocesis Lingonensis, ubi diu ante episcopatum, et multos annos ante mortem, quam ibi oppetiit, moratus est, viciniora sint loca Ravennæ, quam Mediolano, viderint alii; quemadmodum etiam viderint cui Gelasii I doctissimi pontificis vitio dandum sit, ante Mediolanum Ravennam laudasse, ubi contra Acacium Constantinopolitanum scribebat ad episcopos Dardaniæ, dicens: *Numquid apud Ravennam, apud Mediolanum, apud Syrmium, apud Treviros multis temporibus non constitit imperator? Nunquid harum urbium sacerdotes ultra mensuram sibi antiquitus deputatam quidpiam suis dignitati-*

bus usurparunt? Viderint pariter cui cardinalis Bonæ vitio dandum sit, Mediolanensem episcopum ab usu pallii exclusisse per plura sæcula, solique Ravennatensi in Italia: tribuisse: «Cæterum, inquit, non omnibus archiepiscopis hunc honorem tributum, sed iis solummodo qui inter ipsos præcipui erant, nemo ignorat qui in veteri historia versatus sit; nam in Gallia nemini mittebatur, nisi soli Arelatensi, de qua re exstant epistolæ Vigilii ad Auxanium, Pelagii I ad Sapaudum, et Gregorii Magni ad Childebertum regem Francorum lib. IV epist. 53, In Hispania soli Hispalensi, in Dalmatia Salonitano, in Italia Ravennati, in Sicilia Syracusano, in Sardinia Calaritano, ut ex epistolis Gregorii liquet, etc.» (*Bona Liturg. lib. I, c. 24, n. 16.*) Viderint quoque cui Sigonii vitio dandum, sit accuratissimum hunc Italiæ descriptorem primas Ravennæ partes dedisse, postremas Mediolano, quod aut non vidit Puricellus, aut non vidisse simulavit. Item quia Luitprandus Ravennatem archiepiscopum secundum a Romano per Italiam antistitem nuncupavit, antumant Mediolanenses Luitprandum locutum fuisse de sua tantummodo ætate, quando præpotentis Theodoræ factionibus plurimum Johannes X Ravennas in Italia pollebat: in qua interpretatione facile vapulabunt, si grammaticulus aliquis verba Luitprandi exactius legat: *Per idem tempus Ravennatis sedis, qui secundus post Romanum Archierum archipræsulatus habebatur, Petrus pontificatum tenebat: nemo enim non videt, tamen per idem tempus non referri ad existimationem secundi archipræsulatus, sed ad Petrum tunc Ravennæ pontificatum tenentem, cui Petro nihil omnino erat cum Romana impudentissima femina. Si autem summorum pontificum testimonia adduxerimus, vocantium Primogenitam inter Romanæ Ecclesiæ filias, Ravennatem Ecclesiam; si imperatores eam appellantes maximam post Romanam Ecclesiam quas turbas, Deus bone! excitarent Mediolanenses contra huiusmodi documenta? Verum his non insistimus. Sufficiat Clementinas litteras a falsitatis nota vindicasse, sufficiat in Romana synodo a supremo pontifice præhabitu fuisse Ravennatem præ Mediolanensi episcopo, fortassis ad evidentiam probasse.*

CAPUT III.

Quid opinari liceat de origine metropolitice dignitatis in Ecclesia Ravennatense.

Hactenus pro vindicandis Ravennatis Ecclesiæ libertate et sessionis prærogativa, cominus decertatum est cum Mediolanensibus. Modo autem super initiis, seu origine ejus metropolitice dignitatis sermonem habituri partium studia deponimus; versamur enim in re adeo ancipiti, atque in tanta documentorum raritate, ut nihil certi, nihil quod indubiæ fidei speciem præ se ferat, inter tot densas nebulas liceat intropicere. Nos igitur diversas auctorum opiniones earumque rationes solummodo referre atque explanare contenti erimus; nullam vero sequemur, prudentiorum judicio alterutrius præstantiam committentes declarandam. Porro duas esse de hac origine opiniones neminem latet: altera, quam communio-

rem fatemur, ab quinto sæculo hanc originem repetit; altera, quæ pauciorum est, licet non aspernandi nominis auctorum, initia isthæc in primo æræ Christianæ sæculo collocat. Priorem opinionem ad trutinam revocamus.

§ 1. Exponitur opinio de origine hujus dignitatis in quinto sæculo.

92. Emmanuel Schelstratius, Sebastianus Tillemontius, Jacobus Sirmondus, Norisius, Bacchinius centumque alii, qui primas inter criticos tenent, hanc opinionem omni conatu studioque omni tuentur. Commune unicuique eorum argumentum est, nullum prorsus ante sæculum quintum reperiri in Ecclesia Ravennate istius honoris indicium, primumque Ravennatum episcoporum metropolitica infula præfuisse, atque ejus dignitatis jura exercuisse divum Petrum Chrysologum circa istius sæculi medium. Non omnes tamen in Chrysologo pari sensu conveniunt; namque Bacchinius (quem secutus est Patrizius quidam auctor dissertationis de Patena argentea divi Chrysologi) a communiori recedens, primum quidem metropolitanorum jurium exercitium huic nostro Ecclesiæ doctore attribuit, sed negat primum metropolitanum illum fuisse, distinguens initia a dignitatis exercitio. Primum autem qui ad eum gradum ascenderit, constituit Bacchinius Joannem cognomine Angeloptem, immediatum Chrysologi antecessorem in cathedra Ravennatensi.

93. Fundamentem communioris opinionis, quæ principium tum dignitatis, tum exercitii in Petro Chrysologo recognoscit, desumitur omnino ex illius homilia 175, quam in consecratione Marcellini Vicohabentiæ (modo Ferrariæ) episcopi ad populum Ravennatem habuit. Aiunt enim ejusmodi sententiæ fautores laudatæ homiliæ verba non obscure, non dudie, sed apertissime indicare, Marcellinum primum fuisse qui a Ravennate Ecclesia consecrationis munus acciperet ex decreto sedis apostolicæ, intercedente imperatore. Et ne aliter interpretandi locus remaneret, comparat, aiunt, Petrus Chrysologus primam hanc ab Ecclesia Ravennate impertitam consecrationem sacratissimo Mariæ partui, in cujus solemnitate hæc consecratio ceciderat: sicut enim post edictum Cæsaris pagani, Maria Filium suum primogenitum pepererat, ita propter decretum divi Petri, et Cæsaris Christiani primum in Marcellino filium pariebat Ecclesia Ravennas; et quemadmodum primo Mariæ opus fuit Sponsi sanctissimi dubietates superare, deinde longe a propriis laribus, inter hiemis rigores, rerumque omnium difficultates divinum partum in lucem emittere, pariformiter inter contradictiones, quæ episcopo Mediolanensi tunc Vicohabentiæ metropolitano tribuuntur, primos novæ jurisdictionis actus, primam nempe consecratione episcopi sufraganei nova mater produxit. Tali prope modum explicatione declarant doctissimi critici hæc verba Chrysologi: *Omnia quidem rerum primordia sunt dura, sed duriora sunt primordia generantis. Sancta Ecclesia Ravennas, ut primum pareret, viam*

fecit, angores pertulit, sensit dolores, et hoc egit; fratres, ut ordinem partus divini lato veritatis tramite custodiret... edicto Cæsaris pagani Dominus obtemperaturus occurrit, et decreto Beati Petri, decreto principis Christiani servus adhuc aliquid obstitit (Serm. 175).

84. Quod autem in Joanne Angelopte, ut opinatur Bacchinius, hæc dignitas non inceperit, citati auctores; qui pro Chrysologo steterunt, antequam Pontificale Agnelli ederetur, satis, arbitror, habuissent asserere nullo id probari genuino documento, illud vero, quod primum ab Hieronymo Rubeo, tum ab Ughello relatum fuerat, purum putum commentum esse juxta sensum Baronii, atque omnium qui post Baronium de hoc documento scripserunt. Loquimur de diplomate illo Valentiniani III Augusti, quo Joanni Angelopti metropolitana dignitas super quatuordecim civitates Æmilie et Flaminie, pallique archiepiscopalis usus conferebatur. Papæ! Non est, inquit, imperatorie potestatis archiepiscopalem jurisdictionem tribuere, multo minus sacrosanctum pallium, quod ipsius jurisdictionis indicat plenitudinem. Schismatici ergo alicujus figmentum est diploma istud. Quapropter eo abrogato, nullum aliud reliquum est monumentum, quo initium dignitatis metropolitice Joanni Angelopti assignari possit; sed standum homilie Chrysologi, quæ tam initium exercitii quam initium dignitatis huic sancto doctori nimis aperte asserere videtur.

85. E contra Bacchinius in communiorem quidem sententiam abiit, ubi ex Chrysologi homilia primus metropolitice auctoritatis actus in Ravennatensi Ecclesia admittitur, scilicet Marcellini consecratio; immo detestatur et ipse diploma illud Valentiniani atque in Agnellum primum illius assertorem, et Hieronymum Rubeum; atque Ughellum, ut Agnelli Symmistas irascitur: tamen a præconcepta opinione non recedit pro Joanne Angelopte. Et sane optime noverat doctissimus Cassinensis nullatenus collocari posse in Chrysologo istius honoris primordia, quando ante illum episcopum adeo manifesta appareant in Ecclesia Ravennate adeptæ jam pridem dignitatis argumenta, ut nemo sanæ mentis de his amplius dubitare potuerit. Neque contrarium verisimiliter sensissent Schelstratius, Tillemontius, cæterique omnes si dum ipsi scriberent, e bibliotheca Estensi exisset Agnellus vetustissimus auctor. Rubeo narranti quæ in electione Chrysologi evenerant, fidem non habuerunt auctores isti, præsertim Tillemontius consuetæ, qua omnia sus deque affirmat ac negat, libertate. Condonandum iis est tamen: Agnellum non citaverat Rubeus ad eam narrationem; licet cum sæpe ille profiteretur se ab Agnello plurima hausisse quæ Ravennatum historię hic atque illic opportunissime inseruerat, dignus ideo fulset cum quo minus dure, minus superbe ageretur. Plenissimam illi fidem adhibuerat Baronius, non obrectaverat senior Pagius Baronii annotator, et narrationem Rubel in Breviario Romanorum pontificum junior Pagius admisserat.

86. Agnellum vero cum publici juris faceret Bacchinius eumque eruditissimis notis illustraret, animadvertit ex una parte diligenter, quibus circumstantiis, Joanne Angelopte defuncto, enarrat hic auctor successoris electionem, viditque episcopos Æmilie congregatos una cum clero populoque Ravennate ad ejusmodi electionem. Notavit, electum cum legatis Ravennatum, inter quos Cornelius, Imolensis episcopus, Romam processisse, approbationem et consecrationem, ut moris erat, a summo pontifice Sixto III impertiturum. Vidit, illo electo non admissio, Petrum Chrysologum, quem pontifex malebat, Ravennatque despectum, quia diaconus esset Ecclesie suffraganeæ, videlicet Imolensis; admissum deinde, atque a Sixto consecratum; hisque postis, innegabilem resultare consequentiam, jam habuisse ante Chrysologum initia metropolitice dignitatis Ecclesiam Ravennatem. Ex altera autem parte cum in nullius ex prædecessoribus electione similia argumenta Bacchinius inveniat, nullusque eorum legatur istius potestatis actus emisisse, de cætero vero asserere Agnellum sciat Joanni Angelopti a Valentiniano eam dignitatem collatam, propterea quamvis reprobanda sit hæc Agnelli assertio, tamen probabili conjecturæ remanet locus, opinarique jure quis poterit, ait Bacchinius, intercedente Valentiniano, concedente sede apostolica, Angeloptem omnium primum archiepiscopali dignitate insignitum. Quia vero obijcere aliquis Bacchinio nostro potuisset difficillimum captu esse, septem vel octo annorum intervallo, quos Bacchinius Angeloptis episcopatu assignat, ne unam quidem accidisse casum novæ jurisdictionis exercendæ, maxime quia Angeloptis temporibus, juxta chronologiam Bacchini, aliquot ex novis suffraganeis fuissent consecrandi, vel saltém approbandi, inter quos certissime Foropoliensis episcopus, Grati successor, qui anno 424 vita functus est: ea propter excogitare coactus est Cassinensis noster, Joanni Angelopti archiepiscopale pallium collatum solummodo fuisse extremis ejus vitæ diebus, adeo ut illi ne momentum quidem vitæ superesset, ad vel minimum actum novæ jurisdictionis eliciendum; argebat enim necessitas sartum tectum Chrysologo servandi istiusmodi primum actum in consecratione episcopi Vicohabentini, quasi in hujusmodi solo actu metropolitica jurisdictio omnis consisteret.

D § II. Quæ opponi possunt tam opinioni de Petro Chrysologo, quam opinioni de Joanne Angelopte.

87. Quamquam laudatorum virorum rationes non exigui ponderis primo intuitu videantur ad fundata vel in Joanne Angelopte, vel in Chrysologo archiepiscopatus initia, tamen non caret utraque opinio his difficultatibus, quæ difficillimæ sunt solutionis, meo quidem judicio si introspectantur attentius. Aman- dato igitur ad sequentes paragraphos examine argumenti negativi, quod omnibus hisce auctoribus commune est, præmittendum hic venit, non convenire scriptores in stabilienda chronologia temporum Joannis Angeloptis et Petri Chrysologi Rubeus enim no-

ster, quo cum Baronius et Pagius, prodigiosam A Chrysologi electionem anno Domini 433 assignant, Angeloptis vero anno circiter 418; Baechius autem utrumque non paucos post annos retrahit, Angeloptem ad an. 432, Chrysologum ad an. 438. Nos in questione hac non immiscesmur, quam fastidio procul dubio foret legentibus. Aliquo super hujusmodi chronologia eruditissime scripsit auctor Meditationum in vitam S. Geminiani, Mutinensis episcopi, qui idcirco consuli, si libuerit, facillime poterit.

98. Præmissa igitur necessaria ista utriusque chronologiae notitia, videntur opiniones allatæ de primo Ravennate metropolitano inter se pugnare, atque altera alteram destruere. Et revera si quæ narrat Agnellus de electione Chrysologi credenda sunt, præbit Baechianis credenda asserit, non poterunt profecto Tillemontius, eique adherentes critici, quin ante Chrysologum retrahant nostræ dignitatis primordia; posita vero chronologia Baechinii; cogatur Cassinensis noster ea retrahere etiam ante Angeloptem, quem iniisse censet archiepiscopatum an. 432: nam Tillemontius satis aperte probat jam usque ad an. 481 Ravennatem episcopum inter Metropolitanos habitum, ex epistola eo anno ab Orientalibus scripta ad Modiolanensem, Aquileiensem et Ravennatem episcopos contra S. Cyrilli anathematis. Quapropter saltem ad S. Exuperantii tempora, qui Angeloptem immediate præcesserat, in chronologia Baechinii recurrendum foret.

99. Neque pro Tillemontio aliisque proderit Rubi chronologia; nam etiamsi demus electum Chrysologum anno 433, quæ Rubi, et forsitan varior est Q sententia, nihilominus epistola hæc Orientalium data an. 481 Tillemontium aliosque ab præconcepta de hoc primo metropolitano opinione recedere persuadet. Si autem ad Chrysologi homil. 475 appellent, ab eaque argumentum mutuatur ad suam ipsi opinionem propugnandam, facile respondebit Baechianis verba homiliæ indicare primum metropolitanæ potestatis usum in Marcellino Vicohabentis episcopo per Chrysologum consecrato, non autem Chrysologum primum fuisse metropolitanum. Quare velint velint, in altero ex ejus antecessoribus primordia ejusmodi sunt collocanda.

100. Porro neque pro Baechinio chronologiam Rubi (quam de ostero ipse refellere conatur) stare posse credimus, scilicet etsi electionem Angeloptis D factam cum Rubeo dicamus an. 418, et Chrysologi anno 438, deducere inde consequentiam licebit ad initia metropolitana in Angelopte stabilienda, exercitium vero in Chrysologo. Præterquam quod enim destrueretur eo casu Baechinii hypothesis, quod extremis tantummodo vitæ suæ dictus Angeloptes honorem illum fuerit adeptus, adeo ut ne unum quidem novæ potestatis actum elicere potuerit; nam admissa Orientalium epistola, jam saltem anno 434, tribus fere ante Chrysologum, metropolitanus erat Angeloptes, atque ut metropolitanus ab Orientalibus agnoscebatur: quo annorum intervallo quis credi-

derit, amabo, Angeloptem nullum suffraganeum, aut consecrasse aut approbasse, nullum provinciale concilium contra recentis conciliorum generalium canones convocasse, nullam denique vel unum jurisdictionis indicium in amplissima provincia præstitisse? præterquam quod, inquam, Baechinii hypothesis destrueretur, quo deinde probabili fundamento, qua ratione natam dicemus Angeloptis tempore hanc dignitatem? Primo non ea ratione, quia Valentiniani intercessione, et sedis Romane decreto illi concessa fuerit; id enim merum est Baechinii commentum, cum si Chrysologi homiliam consulamus, sancte huius doctori potius, Marcellinæ ordinaturo, utriusque principis favor præfuisse videatur. Secundo non quia per Valentiniani III diploma, quod Rubens et Ughellus referunt, gradus metropolitanus Joanni, non Petro collatus fuerit; diploma enim istud Baechianis cum universa eruditorum turba detestatur, dirisque omnibus devovet: quare illo rejecto, nulla poterit ex eo neque probabilis conjectura erui pro Angelopte. Tertio non quia hoc episcopo defuncto inventa fuerit in Ecclesia Ravennate ejusmodi prærogativa, dici potest incepta in Angelopte: ratio calum enim istud vel nimis infelix esset, vel divinationem saperet, nempe quia Ecclesia Ravennate metropolitana erat, dum e vivis Angeloptes excessit, ergo ipse primus fuit metropolitanus.

101. Confugiet fortasse et ipse Baechianis ad homiliam 175 Chrysologi, quæ in super allatis verbis primum actum metropolitanæ jurisdictionis Ecclesie Ravennatensi tribuit, nempe consecrationem Marcellini: quare recentissimam tunc in ea fuisse hanc potestatem necesse est, ita Joanni Angelopti collatam paucis ante mortem diebus, ut nullo modo potuisset eam exercere; neque aliter conjectari omnino potest, si tum homiliæ verba, tum dignitatis istius præexistentiam servare velimus ante Chrysologi electionem. Verum Baechinii confugium hæc rationes convellent; primo quia consecratio episcopi non est utriusque actus metropolitanæ jurisdictionis; ideoque etiamsi consecratio episcopi Vicohabentini prima fuisset consecratio episcopi suffraganei, facta ab Ecclesie Ravennate, non propterea verba Chrysologi de primo jurisdictionis præfatæ exercitio interpretanda essent; poterat enim Joannes Angeloptes, poterat Exuperantius, Ursus, Libertus, alique antecessores Angeloptis synodos provinciales convocare, suffraganeas dioceses visitare, causas episcoporum judicare, immo electiones eorum confirmare, quin tamen eos ipsi consecrarent: qui actus, cunctumque id generis alii non abstulissent consecrationi a Chrysologo factæ qualitatem primæ consecrationis, neque fidem derogassent verbis divi Chrysologi.

102. Secundo quia nimis durum est credere septemdecim annorum intervallo, quibus in cathedra Ravennatensi sedit Chrysologus, si standum chronologiae historicorum Ravennatum, aut saltem duodecim, si chronologiae Baechinii, primum omnino fuisse metropolitanæ auctoritatis exercitium, Marcell-

lini consecrationem; si enim verum est, ut mox dicemus, sacram hanc benedictionem collatam Vicohabentino fuisse in Natalitiis Domini nostri Jesu Christi an. 450, vel potius 449, paucis ante Chrysologi obitum mensibus; verone simile dici potest tanto annorum intervallo nullum alium suae dignitatis munus exercuisse in provincia? Vacavit, dum ille sederet, Placentina Ecclesia, et electus an. 439 Florianus. Vacavit Bononiensis, vocatusque ad episcopatum Adrianus, vel si quis alter sancto Petronio successit circa annum 450. Item vacavit Foropopiliensis Ecclesia, item Ariminensis (non desunt enim qui hanc quoque inter Ravennas suffraganeas antiquitus numeratam velint), tandem bis vacavit Imolensis. Quando igitur illorum saeculorum disciplinam attendamus, ad Chrysologum spectasset et electos approbare, et si libuisset, consecrare etiam. Insuper praeter episcoporum approbationem et ordinationem, nonne tot annorum curriculo potuit, ne dicam debuit Chrysologus provinciale aliquod concilium celebrare? Sacrosanctos canones Spiritu Dei conditos de hujusmodi synodis singulo quoque anno semel et iterum convocandis, neque ignorare, neque negligere poterat eximius Ecclesiae doctor. Demum si per Italiam universaque Occidentis regiones, jussu Leonis Magni, provincialia concilia et nationalia coacta fuerunt, ut epistolam tanti pontificis ad Flavianum, quae norma fuit Patribus Chalcedonensis synodi in fle defluenda, approbarent et subscriberent episcopi et Ecclesiae omnes; in verisimile est profecto mandata Leonis ad Chrysologum non pervenisse, virum apud universam Ecclesiam sapientia et sanctitate commendatissimum; eumque etiam Aemilias ac Flaminias Patres pro tam celebri causa non coadunasse.

103. Tertio quia etiamsi consecratio episcopi per malam hypothese[m] unicus admitteretur potestatis metropolitanae actus, tamen Marcellinus non fuisset primus episcopus a Chrysologo consecratus. Ad ea[m] quae, auctores qui de illo Vicohabentinae praesule verba faciunt: eum omnes opinantur consecratum fuisse exeunte anno 450, in Natalitiis Domini; immo Ughellus protrahit ad. an. 451, quod tamen comprobari non potest, nisi initium anni 451 ab ipso Domini die natali juxta nonnullorum auctorum morem repetatur; non enim dubitari potest qui longe ante finem anni 451 ad coelos evolaverit Chrysologus, eique jam successerit in episcopatu Neon, si epistolam S. Leonis ad huc episcopum an. 451 inscriptam admittamus, de qua sine rationabili fundamento, ut mihi quidem videtur, dubitavit Bacchinius. Caeterum si quae auctores Imolenses alique probant aliquid ponderis habent, sanctus iste doctor extremum diem obiit ineunte Decembri an. 450; quapropter Marcellini consecratio spectare dicenda est ad Natalitia Domini an. 449, quemadmodum allati auctores opinantur. Contra vero si quae de S. Projecto Imolensi episcopo scripta sunt, fidem merentur, eum ordinatione longe praecessisse Marcellinum, ideoque a Chrysologo prius consecratum cogimur asserere. Baronii;

quidem opinioni non assentimur cum Tillemontio, Baronii, inquam, putantis Projectum hunc Imolensem fuisse illum ipsum quem Ephesine synodo praesidisse legimus Sedis apostolicae legatum; tempore enim hujus concilii, anno scilicet 431, nondum Chrysologus, qui Projectum Imolensem certissime ordinavit, inunctus fuerat Ravennatum antistes. Verum nihil prohibet quin rerum Imolensis Ecclesiae scriptoribus adhaereamus, affirmantibus consecrationem Projecti factam anno 446, quarto ante Chrysologum defunctum.

104. Quomodo ergo, forte redargueret Bacchinius, vocavit hic S. doctor Marcellinum Ecclesiae Ravennatis primum filium et primogenitum? Quomodo toto veritatis tramite ordinem partus divini custodivit nostra Ecclesia, si Marcellinus ex decreto beati Petri et decreto principis Christiani primus non fuit qui a Ravennatensi metropolitano benedictionem acciperet, frustra contranite[n]te servo aliquo, quem Mediolanensem episcopum interpretantur? Et quomodo verificabitur, dura esse initia rerum, sed duriora generantis primordia? Quando ergo hi Chrysologi sensus non aliter intelligendi veniunt, nisi de prima omnino consecratione episcopi, quam Ravennatenses antistites peregerunt post adeptum pallium, potius dicendum esset erasse scriptores vel qui ad Natalem anni 450 aut 449 Marcellinum ordinatum protraxerunt, scilicet post Projectum, vel qui Projectum an. 446 consecratum dicunt, Fatemur in genere non levis momenti esse Bacchini argumentum, universorum pene criticorum interpretationi innixum, qua Chrysologi verba explicari volunt de prima omnino episcopi consecratione.

105. Attamen, omissa responsione quod, etiam hujusmodi interpretatione concessa, adhuc remanent inconcussa quae paulo superius num. 100 et seqq. animadvertimus, si stylum Chrysologi, si figuratas eloquendi formulas, sensusque perpendimus, quibus ut plurimum utitur, fortasse in toto rigore non videbuntur interpretanda allata ejus verba. Filii Ecclesiae primi et primogeniti sunt episcopi, quos primo omnium Ecclesia mater parit: inde autem per eos habent alii omnes esse filios tantae matris. In hoc sensu explicavit Augustinus verba illa psalmi xlii: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii: constitues eos principes super omnem terram.* Scriptura ipsa non semper primogeniti nomen intelligit strictissime sumptum: *Dicesque ad eum (Pharaonem): Filius meus primogenitus Israel; dixi tibi, Dimitte filium meum, ut serviat mihi, et noluisti dimittere eum; ecce ego interficiam filium tuum primogenitum.* His autem verbis non solum appellat Deus Israel nomen filii primogeniti, sed ut ostendat illum habere tanquam primogenitum, minatur Pharaoni, Israel non dimittenti, exterminium filii ejus primogeniti, quasi poenam talionis, primogeniti pro primogenito. Quis autem dicat Israel verum Dei primogenitum? Haec sane qualitas Jesu Christi solius vere propria dicitur, et quatenus Verbum Patris est, et quatenus homo est, ut ex

Paulo didicimus, vel cum inquit ad Hebræos: *Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ, dicat et adorent eum omnes angeli Dei* (Hebr. 1, 6); vel cum inquit ad Romanos: *Primogenitus in multis fratribus, et primogenitus omnis creaturæ* (Rom. viii. 9). Quare illud primogeniti nomen Israeli tributum nec potest nec debet intelligi in proprio et naturali sensu. Neque eo pacto illud usurpavit S. Joannes Chrysostomus, cum dixit: *Et digressus ab hac Ecclesia, ad illam pervenit, qua est primogenitorum descriptorum in cælis.*

106. Idem dicit de unigeniti vocabulo, quod unico filio accommodari solet, et tamen Abrahamo a Deo intimatur: *Tolle filium tuum unigenitum, quem diligis Isaac... et non percipisti unigenito filio tuo propter me* (Gen. xxii, 2, 12); id, inquam, Abrahamo dicitur, quo tempore non Isaac solum, sed Ismaelem majorem natu filium, licet ex alia conjuge habet, ita ut respective ad Abrahamum vere et naturaliter Isaac non sit unigenitus. Referuntur ergo primogeniti vocabula in allatis S. Scripturæ verbis ad nescio quam majorem dignitatem et præstantiam, qua præ cæteris nationibus Israel eminebat in cognitione et cultu Dei, seu ad majorem Dei amorem et benignitatem qua Israelem præ aliis diligebat et custodiebat tanquam primogenitum. Potuit itaque etiam Chrysologus primum et primogenitum Ecclesie Ravennæ filium, figurate loquendo, vocare Marcellinum, comparative ad minores sacerdotes, et ad reliquos de populo, et non quasi in illo episcopo Ecclesia Ravennas prima vice filium peperisset, sed quasi in eo peperisset unum ex primis, seu majoribus et primogenitis filiis.

107. Neque nobis negotium facessit comparatio consecrationis Marcellini cum Mariæ partu, quatenus sicut Maria peperit primum filium, ita Ecclesia Ravennas consecravit primum episcopum: dicimus enim comparationes omnes et præsertim hanc S. doctoris, non ita stricte debere accipi ut in omnibus omnino circumstantiis res comparatæ inter se conveniant, atque ita omnibus divini Mariæ partus circumstantiis accommodentur circumstantiæ omnes consecrationis Marcellini. Sufficit autem si hi duo partus, naturalis unus, spiritualis alter, conveniant in tempore, scilicet quod die natus est Christus Dominus, consecrationem Marcellinus obtinuit: tum conveniant in matrum angustiis, ut filios paterent, nempe quemadmodum Maria patriam propriosque lares dereliquit, iter habuit crudescente hieme, in Bethleemico præsepio paritura, et in maxima inopia: ita Ecclesia Ravennas ob consecrationem Marcellini contradictionibus, velut partus angoribus, fuit obnoxia, viam facere coacta est, nempe ad Romanam sedem, atque ad imperiale patrocinium confugere. Tertio sufficit ut hi duo partus conveniant in edicto supremorum principum: nam Augusti edicto ut obediret Maria, Jesum peperit apud Bethleem; et per Romani pontificis et Cæsaris decretum Ecclesia Ravennas superatis contradictionibus Marcellinum consecravit. Tandem sufficit ut conveniant aliquo modo in qualitate partus; sicut enim

A filium primogenitum peperit Maria, ita etiam episcopum, scilicet filium dignitate primogenitum Ecclesie inunxit Ravennas archiepiscopus. Cur autem credi non potest contradictiones de quibus Chrysologus loquitur respicere non consecrationem simpliciter, sed personam Marcellini, ita ut necesse fuerit ad pontificem atque ad Cæsarem confugere, ut electo illi benedictio episcopalis impertiri potuerit? Licet ne suspicari aut conijcere contradictiones illas, qualescumque fuerint, ex humili Marcellini conditione derivasse, quem non nisi piscatorem et forte uxoratum verba Chrysologi indicare videntur, atque adeo clero et Vicohabentinis despectum?

108. Si autem nos urgeret Bacchinius, strictissime et in omnibus circumstantiis partum partui comparare, fortasse comparisonem istam contra illius opinionem possemus aliquatenus retorquere. Nam si toto veritatis tramite ordinem partus divini custodire debebat Ecclesia Ravennas, videat Bacchinius ne Hieronymo Rubeo ejusque fautoribus viam faciat, ad revocanda per eam comparisonem impugnatas dignitatis initia ad tempora apostolica. Et revera sicuti decretum Cæsaris pagani non tribuit Mariæ facultatem pariendi primogenitum, quem purissima ejus viscera jam novem menses gestabant, cujusque mater usque ab æternis sæculis electa fuerat, ita neque decretum B. Petri, decretum principis Christiani Ecclesie Ravennati contulit facultatem prima vice consecrandi episcopum suffraganeum in Marcellino; ea enim pollebat a primis Ecclesie temporibus. Immo eo modo quo Augusti pagani decretum in Mariæ partum influere non potuit, nisi ut ederetur in specu Bethleemico ad prophetiarum adimplementum, quæ Jesum ibi nasciturum tot ante sæcula prænuntiarent: ita decretum papæ et imperatoris Christiani nihil aliter influxit in consecrationem Marcellini, nisi ut de medio tollerentur difficultates, quæ, ne fieret, observabantur; non autem ut Ecclesia Ravennas tunc primum metropolitana facultate uti inciperet, quam forte quatuor ante sæcula illi contulerat ex voluntate beati Petri sanotissimus Apollinaris.

109. Ita Rubeus argumentari posset contra Bacchinium, ipse quoque beneficio utens allatæ comparisonis. *Primordia vero illa duriora generantis, quæ Chrysologus memorat, quid aliud fuerant nisi eæ difficultates, eæ contradictiones ad quas offendit ubi agi ceptum est de Marcellini consecratione, et quæ eo majores forte fuerant, quo majorem emissurus erat partum, scilicet filium inter natos Ecclesie dignitate, et ordine primogenitum?* Certe quidem omnia maguarum rerum initia æqualem ut plurimum secum habent difficultatem; non ideo tamen dici possunt tunc primum susceptæ, quia per mados labores suscipiuntur. Idem opus pluries repetitum, eundem laborem afferre semper aut fere semper potest, dum repeti incipitur; quare illius primordia dura semper jure dicuntur. Quapropter concludendum ex huc usque dictis videtur, Chrysologi verba, nedum primos jurisdictionis metropolitice ac-

tus non indicare, cum ante Chrysologum Ecclesia Ravennas jam fuerit metropolitana, et centum similia acta, etiam absque episcopi alicujus consecratione, quiverit exercere; sed ne indicare quidem primam episcopi consecrationem, tum quia in commodiorem sensum homiliae emphatica verba traduci possunt, tum quia factum ipsum nobis suadet interpretationem istam, nempe anterior consecratio S. Projecti Imolensis episcopi (ne dicam aliorum) a Chrysologo peracta.

110. Si quis autem contenderet, Marcellinum primum fuisse Vicohabentiae episcopum, quia Ravennate inunctus fuerit, ideoque Chrysologi verba commode explicari debere, non quidem de prima generatim consecratione, sed peculiariter de prima Vicohabentini episcopi, concederent fortasse nonnulli quibus, et Marcellinus apte Ravennatis Ecclesiae primogenitus tunc dici posse videretur respectu ad Vicohabentinam, et tantorum virorum integra remanere pariter videretur interpretatio de obiectis quos a mediolanensi antistite primae illi consecrationi oppositos fuisse arbitrantur; immo si ad ea quae in cap. 1 opinati sumus de Ecclesiis Imolensi, atque ipsa Vicohabentina, respectus haberetur, non omnino improbabilis appareret istiusmodi conjectura; sed uias namque eas Ecclesias ab Arianis, atque in Auxentii pseudoepiscopi Mediolanensis partes aut vi aut metu raptas non egre suspicari sumus, et quas defervescente procella divus Ambrosius reconciliaverit, et catholico pastore donaverit; propterea Mediolanenses antistites veluti patres ac benefactores aliquot annorum intervallo respexisse, illisque fuisse obsecutas Imolensem et Vicohabentinam Ecclesias, non esset fortasse incredibile; quibus positis nil mirum si revocatis tandem ad Ravennatensem provinciam Caesareo pontificioque decreto Mediolanensis obstitisset.

111. Verum, qualescumque sunt ejusmodi conjecturae, illud evidens est, tot inextricabilibus ambagibus tam Tillemontii suorumque asecularum assertionem, quam Baehini opinioem circa nostrae dignitatis primordia vel in Angelopte, vel in Chrysologo stabilienda, involvi, ut alterutra amplecti periculum sapiat, atque ab alterutra adhuc abhorreat animus; maxime etiam quia contra eas sententias tot difficultatibus obnoxias aliud asserere possumus argumenti genus, quod penes cordatos viros atque ecclesiasticorum temporum disciplinae peritos aliquod pondus est fortasse habiturum, et principue apud Baehini sectatores; ipse enim contra Agnellum et Rubicum argumentum istud accerrime intorquet, ubi in Valentianum infelix diploma totus imminet.

112. Illud vero desumimus ex universae Ecclesiae, et praesertim Romanorum ejusdem saeculi pontificum sensu, et legibus contra ecclesiasticae hierarchiae immutationes ac perturbationes. Revera enim nihil tum magis oderat Ecclesia, nihil magis Romani pontifices impugnabant, quam novarum metropoleon novorumque archiepiscoporum creationem in praedictum stabilitam ab apostolis hierarchiae. Adeo autem hae innovationibus Ecclesiae et pontifices resisterant, ut

A imperatorum potentiam non timuerint, et ipsorum conciliorum generalium canones irritaverint. Omittoque antiquiorem concilii Niceni canonem sextum, quo Orientalis Ecclesiae discordias componere sanctissimi illi Patres studuerunt, non aliunde exortas nisi ab episcoporum ambitione, qui mutatae imperii hierarchiae, novisque civilibus erectis metropolibus, hierarchiam novasque ecclesiasticas metropoles aptare aut maverant; omitte, inquam, canonem illum, venioque ad exempla Joannis Angeloptis et Petri Chrysologi temporibus proximiora.

113. Consuluerat Innocentium I Romanum pontificem Antiochenus episcopus, utrum deberet mutationibus civilium provinciarum Ecclesiarum regimen accommodare, ita ut si provinciae imperii primaeque earum civitates multiplicarentur vel minuerentur, multiplicari etiam vel minui ecclesiasticas provincias et metropoles oporteret. Cui ergo respondet Innocentius: *Quod sciscitaris, utrum divisis imperiali iudicio provinciis, ut duae metropoles fiant, sic duae metropolitani episcopi debeant nominari, non vere visum est ad mobilitatem mundanarum necessitatum Dei Ecclesiam commutari, honoresque aut divisiones perpeti, quas pro suis causis faciendas duxerit imperator.* Antiocheni episcopi consultatio, si Thomassino credimus, eam controversiam spectabat quae jam inter magnum Basilium Caesarem, et Antimum Thianum episcopos saeculo quarto excitata ob Cappadociam in duas provincias ab imperatore Valente divisam in odium Basilli, nondum fortassis cessaverat inter illorum antistitem successores. Qui quid sit de hoc, sensus Innocentii contra novas metropoles nimis apertus est. Innocentius autem sedebat in cathedra apostolica ab anno 401 ad an. 417. Jovenalis, Hierosolymitanus episcopus, favente Theodosio juniore Augusto, in tres Palaestinas, in utramque Phoeniciam, atque in Arabiam sibi arrogaverat jurisdictionem; cujus ambitiosos conatus improbavit primo Celestinus summus pontifex, et concilium generale Ephesinum, tum magnus Leo et concilium Chalcedonense, a quo demum ad officium revocatus est Jovenalis, reservataque illi vix Palaestina, Arabiam ac Phoenicias patriarchae Antiocheno restituere coactus. Celestinus vero ab an. 422 ad an. 432, et Leo Magnus ab an. 440 ad annum usque 451, Ecclesiae universali praeserant. Ejusdem Theodosii tempore et decreto nonne Phoeniciam in duplicem provinciam partita fuerat, atque unius regimen retinebat Tyri episcopus, alterius ambebat episcopus Beritensis, quorum altercationes in eadem Chalcedonensi synodo fuerunt solutae, lata in favorem veteris metropolitanae Tyriensis episcopi sententia, radactoque in ordinem Beritensi? Nonne eodem tempore repressus fuit etiam Nyceni antistitis malesanus ambitus, qui ab Augustis Nicesiam creari in metropolim curaverat, seque in metropolitanum extulerat?

114. Praeter haec exempla, summam Ecclesiae universae repugnantiam in has hierarchiae suae mutationes demonstrat evidenter ipsiusmet Chalcedonen-

nis synodi duodecimus canon, quo Augustorum Hærentium in erigendis metropoli ecclesiasticis, episcoporum vero ambitioni frenum est impositum; vetitumque ne eas dignitates sub depositionis pœnæ sibi ab Augustis compararent. Et revera fuit hic perpetuus Ecclesiæ sensus, summorumque pontificum, tum priorum tum posteriorum sæculorum, qui omni conatu resisterunt, negaruntque hierarchiam ecclesiasticam a principatibus pendere, illamque civili politici accommodari: Id protestati sunt contra Græcos Hadriani II Romani pontificis legati in celebri controversia super regno Bulgaricæ, cujus ordinationes Græci Latinis arripuerant eo prætextu quod Bulgarorum provincia membrum esset Græci imperii: *Sicut Bulgaricæ, aiebant legati, nobis diverso modo ordinationem pertinere dicentes, mendacium non loquimur, ita eandem Bulgaricam ex Græco regno fuisse numquam negamus. Sed intueri vos decet quia aliud ordinant jura sedium; aliud patiuntur divisiones regnorum; nos de divisione regnorum non agimus, sed de divisione sedium loquimur.*

115. Verum, quis nostræ metropolis auctorem arbitrantur quidam Leonem Magnum, licet multo ante illum pontificem et Cœlestino sedente jam metropolis esset, quod superallatæ rationes certissime probant, attamen tanti pontificis sensum super hujusmodi hierarchiæ perturbationibus præstat exponere. Ideo celeberrimum Anatolii Constantinopolitani episcopi facinus non abs re hic repetamus, qui secundam a Romano pontifice dignitatem ausus est sibi arrogare in Ecclesiæ regimine, suffragantibus tum Orientis imperatoribus, tum concilii Chalcedonensis Patribus, qui, donec cum sanctissimo Leone consenserunt, eumque ducem secuti sunt; leges Spiritu Dei planas condiderunt; ut primum autem ab ejus disciplina declinarunt, Anatolii ambitioni Augustorumque insinuationibus cesserunt, viamque aperuerunt terribissimo schismati. Rugiit magnanimus Leo, infractosque Nicænos canones, perturbatamque Ecclesiæ pacem, apostolicam hierarchiam ac disciplinam Anatolio, Augustis, concilio exprobravit, ac synodale decretum pontificia autoritate rescidit. Aliqua ex sanctissimi pontificis responsione ad Martianum imperatorem excerpta verba hic liceat adducere. « Habeat, inquit, sicut optamus, Constantinopolitana civitas gloriam suam, ac protegente dextera Dei, diuturno elementæ vestræ fruatur imperio. Alia tamen est ratio rerum sæcularium, alia divinarum; nec præter illam petram, quam Dominus in fundamento misit, stabilis erit nulla constructio. Sed propria perdit, qui indebita concupiscit. Satis sit prædicto (Anatolio) quod vestræ pietatis auxilio et mei favoris assensu episcopatum tantæ urbis obtinuit, non dedignetur regiam civitatem, quam apostolicam non potest facere sedem; nec ullo speret modo, quod per aliorum possit offensiones augeri. » Ex his autem verbis S. Leonis discimus mentem Ecclesiæ numquam fuisse ecclesiasticam hierarchiam efformare ad civile regiminis systema, aliamque esse rationem rerum

sæcularium, aliam divinarum. Item eum ait, præter illam petram, quam Dominus in fundamento posuit, stabilem nullam fore constructionem, jubetque Anatolium non dedignari regiam civitatem, quam apostolicam sedem facere non poterat, non obscure indicat ordinem atque ædificium hierarchicum Ecclesiæ a Christo Domino fuisse demonstratum mandatumque, ab apostolis vero constructum, et præcipue patriarchalium sedium; quæ vere apostolicæ erant, ita ut ubi esset eam constructionem discindere, novas metropoles erigendo, allarumque Ecclesiarum auctoritatem et jurisdictionem minuendo aut immutando.

116. Id etiam vehementius ipse Leo exprobravit epist. 83; inquit: *Superbum nimis est, et immoderatum ultra fines proprios tendere, et antiquitatem calcata, alienum jus velle præripere, atque ut unius crearet dignitas; tres metropolitanorum impugnare primatus.* Notum est etiam quàm severe in S. Hilarium Arelatensem animadverterit idem Leo ob usurpatam in aliena provincia jurisdictionem. Sacrorum canonum acerrimus propugnator atque ecclesiasticæ disciplinæ, non patiebatur pulcherrimum hierarchiæ ordinem, ab apostolis ubique terrarum constitutum, ullo modo perturbari.

117. Ejusmodi igitur erat Ecclesiæ mens, spiritus et constantia: tales ei præerant fortissimi, atque hujus apostolicæ hierarchiæ tenacissimi pontifices; tunc cum vel Angelopte vel Chrysologo Ravennatem infulam gestante, volunt auctores pene omnes novam hanc metropolim emersisse. Verumenimvero credibile id dicemus? Ullane in eo probabilitatis species? Dum Cœlestinus et Leo, dum concilia, dum Ecclesiæ obstrepunt, repugnant, fulminant in Oriente contra novas metropoles quæ allarum præstantiam, jurisdictionem, majestatem imminuunt; in Occidente, eodem tempore, iisdem pontificibus, Mediolanensium querelæ non audientur ob ereptam sibi jurisdictionem, ob ædificatam super Ambrosianæ Ecclesiæ jacturis novam metropolim? Quo tempore Cœlestinus Theodosio Juniori, et Leo Magnus Martiano succensent ac resistunt ob perturbatum Ecclesiæ ordinem, eodem tempore non resistet Mediolanensis episcopus ipsismet Cœlestino et Leoni ob eundem Ecclesiæ ordinem perturbatum? Nonne Orientales, nonne Egyptii; nonne Constantinopolitani episcopi eadem objurgationum jacula in Cœlestinum et Leonem retorquere potuissent, quæ isti in illos tam acri stylo intorserant, si novas in Italia metropoles contra hierarchiam ab apostolis inductam constituissent, fervescentibus adhuc in Oriente iisdemmet controversiis?

118. Huic ratiocinio pondus non exiguum addere potest sanctitas utriusque antistitis, Joannis nempe Angeloptis, et Petri Chrysologi; ea enim sanctitate alterum fuisse ferunt, ut quod cœlites ventilare ad eum familiariter consuissent, ad hæc usque tempora Joannes, qui vidit angelum, vocetur. Aterius vero sanctitatem, zelum, doctrinam, eloquentiam prædicat Ecclesia universa, atque ea quæ tanti doctoris adhuc supersunt monumenta. Ejusmodi ergo viri enorme

ambitionis facinus admiserint, iis temporibus Ecclesiae invisum, damnatum a conciliis atque a summis pontificibus, ab Oriente toto maledictis impetum, diris omnibus devotum? Angeloptes et Chrysologus pulcherrimum Ecclesiae ordinem, harmoniam, apostolicas regulas perturbaverint, aliena jura miscuerint, occupaverint jurisdictionem, Ecclesias sciderint et usurpaverint? Vix crediderim fuisse qui talia de illis suspicati essent. Gelasius quidem hujus nominis primus Romanus pontifex ab hujusmodi nota sanctissimos antistites videtur luculenter absolvere, dum inquit: *Numquid apud Ravennam, apud Mediolanum, apud Syrmium, apud Treviros multis temporibus non constitit imperator? Numquid harum urbium sacerdotes ultra mensuram sibi antiquitus deputatam quidpiam suis dignitatibus usurparunt?*

§ III. Exponitur opinio de iustis metropolitanis hujus dignitatis ab apostolorum aevo repetendis.

119. Hieronymus Rubeus Ravennatum historicus hanc opinionem secutus fuerat saeculo XVI, cui astipulati sunt Petrus de Marca, Salmasius, et alii, quos citat Bacchinius. Eorum omnis ratio, meo quidem sensu, ducitur tum ab universali ecclesiastica hierarchiae ordine, tum a praestantia urbis Ravennae apostolorum aevo. Quod attinet ad primum, certum quidem est eamdem fuisse in Ecclesia omni constitutam regiminis hierarchiam, qua scilicet cuique provinciae suus assignaretur metropolitanus, cui comprovincialium urbium episcopi subessent: hanc ab apostolis institutam ordinis formam quae Ecclesiae universae communis esset; metropolitanum vero illum ex episcopis voluisse apostolos, qui in principe totius provinciae civitate sedem obtineret, vel quia praeses seu rector civilis ibi resideret, juraque daret urbibus subjectis, vel quia et frequentia populi, et sui amplitudine, et opibus, armis, commercio celebrior esset; vel quia ibi superstitionis idololatricae pontifices, seu archiflamines divinis praesentent. Floruit ergo hujusmodi hierarchia primis etiam Ecclesiae saeculis, etiam temporibus apostolicis; atque non pauca supersunt adhuc vestigia ecclesiasticarum provinciarum, primorumque cujusque provinciae episcoporum, nedum per Asiam et Africam, verum etiam per Europam, si quae de Galliarum, Hispaniarum, atque Illyrici metropolibus ecclesiasticis priorum saeculorum circumferuntur, ullam fidem merentur.

120. Quando ergo praestantissimi hujus ordinis et hierarchiae regula in Dei Ecclesia esse debuerat universalis, ut quaelibet provincia suum obtineret primum episcopum seu metropolitam, quid est quod nos prohibeat quin eam ipsam regulam in Italia quoque provinciis observatam fuisse iisdem primis saeculis admittamus? Nullibi usque adhuc lectum est argumentum, seu ratio, seu lex, seu canon, quorum intuitu non potuerit Italia quoque esse communis ea ipsa quae aliis omnibus Ecclesiae regionibus communis erat hierarchia. Nullus adhuc ex innumeris contrariam sententiam tuentibus criticis rationem vel unam edidit, quae nobis persuadeat apostolos illorumque

A successores pontifices summos, neglecto universae Ecclesiae systemate, aliud prorsus dissimile pro sola Italiae amplissima regione excogitasse et constituisse. Et revera non exigui momenti visa est haec animadversio cl. Emmanuela Schelstrate, sibi que eam proponit enucleandam ac diluendam. *Verum hoc ipsum, ait, quaeritur, qua ratione factum ut in reliquis orbis Christiani provinciis metropolitanis apostolico instituto ordinati sint; in Italia vero, ubi Paulus praedicavit, ubi Petrus Ecclesias instituit, ubi sedes apostolica primis Ecclesiae temporibus erat, institutum illud statim non obtinuit?*

121. Tentavit quidem Schelstratus hujus argumenti pondus enervare, confugiendo ad divisionem Italiae in duos vicariatus praefecti praetorio, de quibus in cap. I locuti sumus: qua divisione supposita, constitutisque duobus metropolitanis qui vicariis illis responderent, Romanum nempe et Mediolanensem episcopum, quibus caeteri Italicarum provinciarum subderentur; arbitratur praestantissimus auctor, etiam in Italia se reperisse, atque ostendisse observatam prioribus saeculis apostolicam illam hierarchiam, quae in reliquo Christiano orbe vigeat. Verum infelici conatu: nam primo indubium est, ante Constantinum Magnum recensitae divisioni Italiam minime fuisse obnoxiam, sed modo unum correctorem vel praefectum, modo quatuor consulares illius regimini praefuisse. Quare si Schelstratii systema locum haberet, Ecclesia Italica modo unum solummodo, modo quatuor metropolitanos numerare debuisset, numquam vero duos, tribus aerae nostrae superioribus saeculis.

122. Secundo, etiamsi Schelstratio omnibusque ejusdem opinionis auctoribus concederetur Italiam iis saeculis in duos vicariatus partitam fuisse, adhuc vigeret argumentum de universali hierarchia in ea quoque regione constituenda. Vicariatus enim isti, etiamsi exstitissent, non exclusissent divisionem civilium provinciarum ex quibus ipsi vicariatus constabant, neque etiam exclusissent peculiarem uniuscujusque provinciae praefecturam, magistratum, conventus, urbem denique ejus principalem, ethnicae quoque etiam, si volumus, sacerdotii caput. Exemplo sint caeterae Romani imperii praefecturae praetorio, quae cum amplissimis plurimisque provinciis componerentur, haec singulae proprio praefecto, seu consulari, seu praesidi, seu rectori subdebantur, proprios conventus agebant, habebant propriam metropolim, cui comprovinciales urbes contributae erant: atque haec in temporalibus. Si autem spirituale regimen inspiciamus, licet in primates ecclesiasticos et exarchos Oriens, Aegyptus, Africa, Gallia, Illyricum dividerentur, qui vastissimis iis in regionibus Christianis praerant, quis neget tamen fere in singulis provinciis earumdem regionum proprium fuisse metropolitanum, subjectum patriarchae, aut primati, aut exarcho, superiorem tamen omnibus minoribus suae provinciae episcopis? Omitto Alexandrinum et Antiochenum patriarchatum, de quibus nemo dubitat, et vicinio-

rem Africam appello : nonne Carthaginensi primati Africana omnis Ecclesia parebat ? attamen quælibet Africæ provincia suo metropolitano immediate suberat, qui *primus episcopus* dicebatur.

123. Quamvis igitur per tria priora sæcula Italiam gubernassent duo illi vicarii, quamvis duo tantum illis respondiissent primates ecclesiastici, non ideo negandi fuissent particularibus Italiæ provinciis primi episcopi, seu metropolitani, qui in civitate principe cathedram tenerent, respondentes principi provinciæ magistratui, atque etiam, ut aliquibus placet, primario totius provinciæ ethnico sacerdotio : in quo casu metropolitani isti nihil de jure primatiæ Romanæ aut Mediolanensis (si hæc in rerum natura fuit unquam) profecto dempsissent : eo fere modo quo metropolitani patriarchatum Antiocheni, Alexandrini, Africani nullum juribus primatum suorum præjudicium inferebant, quin immo splendorem dignitatemque augere videbantur. Verum hæc ideo a nobis supposita sunt, ut Schelstratio cæterisque ei consentientibus effugium omne præcludamus ad eludendum argumentum de hierarchia totius Ecclesiæ, etiam in provinciis Italiæ admittenda. Porro, cum falsa omnino fuerit divisio Italiæ in vicariatus tribus æræ nostræ prioribus sæculis, falsa pariter est divisio in duos illos metropolitaneos, Romanum et Mediolanensem ; atque adeo, spectata universali hierarchiæ ecclesiasticæ regula, superest ut juste prudenterque conjiciamus per Italiam quoque eundem qui in reliqua omni Ecclesia hierarchiæ ordinem fuisse per apostolos distributum.

124. Sunt etiam qui concedunt nullam fuisse vicariariorum civilium neque metropolitaneorum iis sæculis in Italia divisionem ; negant vero alium ibi præfuisse metropolitaneum præter Romanum episcopum : silentibus enim veteribus monumentis de quovis alio metropolitano, solus pontifex legitur, et episcopos consecrasse, actusque eos omnes in Italicis Ecclesiis exercuisse, qui immediatis metropolitaneis competere, centumque producantur exempla apud istos auctores consulenda. Attamen id argumenti genus nihil probat, quia nimium probat, ut aiunt dialectici. Patriarchæ etiam Alexandrinus et Antiochenus ea omnia jura sibi arrogabant in provinciis subjectis, et præcipue episcoporum ordinationes per Ecclesias Orientis et Ægypti ; neque ideo respondebunt prælaudati auctores nullos metropolitaneos tunc existisse per Orientales atque Ægyptiacas dioceses, sed eos actus jurisdictionis ad patriarchas spectasse cumulative, prout legistæ dicerent, cum subalternis metropolitaneis, ratione eorum primatus atque inductæ consuetudinis. Quæ responsio opportunissima est ad rem nostram, si quidem animadvertere debuerant præstantissimi viri patriarchatus Alexandrinum et Antiochenum ad formam Romani seu Occidentalis institutos esse, si Nicænæ synodi sextus canon in sensu magis obvio attendatur ; ita ut quæ posset in Occidente Romanus pontifex ratione sui patriarchatus, possent in Ægypto Alexandrinus, in Oriente episco-

pus Antiochenus. Quæ ergo minoribus hisce patriarchis licebant in provinciis ejuslibet patriarchatus, quamvis proprios metropolitaneos illæ haberent, maximo omnium patriarchæ, Romano episcopo non licuerit in provinciis Italiæ, etiam immediato alicui metropolitano subjectis ? Accedit, Romanos pontifices hujusmodi jurisdictione vere usos esse iis in regionibus sui patriarchatus quibus nullum apud scriptores dubium quid proprii metropolitani jam pridem dati fuissent, atque illic non solum ipsos metropolitaneos, sed etiam minores episcopos promiscue ordinasse : quemadmodum probavit Natalis Alexander, tertiam Symmachi papæ epistolam citans, primam Nicolai I ad Michaellem Græcorum imperatorem, trigessimam quartam lib. iv. et decimam tertiam lib. v S. Gregorii Magni, tertiam Cælestini I ad episcopos Calabriæ et Siciliæ, ac testimonium Joannis diaconi in Vita Magni Gregorii. Quapropter, ex eo quod legitur Romanos pontifices jurisdictionem metropolitaneam exercuisse in particularibus Italiæ provinciis, et in particularibus Ecclesiis, desumi nequit argumentum papam fuisse solum et immediatum undecim, seu decem et septem provinciarum Italiæ metropolitaneum.

125. Neque etiam desunt qui avaritia et ambitione Romanorum pontificum exclusam velint ab Italia reliqui orbis hierarchiam in Ecclesiæ primordiis ; vel si qui fuissent metropolitaneis, illis asserant ereptum jurisdictionis etiam immediatæ usum ab ipsis pontificibus, ideoque innominatos remansisse. Quæ quidem criminationes satis per semetipsas irritantur, si Petrum et Paulum primos Ecclesiarum Italicarum ædificatores, si sanctissimos eorum successores priorum sæculorum pontifices ecclesiasticæ disciplinæ, apostolicarum traditionum, integerrimorum vitæ morum tenacissimos, quis sana mente et sui compos meminerit. Contraria potius conjectura, oppositumque ex diametro argumentum inde emergit : si enim Petrus et Paulus Ecclesiarum Italicarum fundatores fuerunt, si sanctissimi eorum successores adeo tenaces apostolicarum traditionum, atque integerrimæ ab eis acceptæ Ecclesiarum formæ et disciplinæ, quemadmodum nulla ratio suppetit negandi apostolos hierarchiam Italicam ad totius Ecclesiæ ordinem conformasse, ita eorum successores omni pene studio ac sollicitudine eundem servasse atque ubique dilatasse censendi sunt prioribus sæculis.

126. Hæc pro opinione Rubei aliorumque ei adherentium generaliter suggerere potest universalis Ecclesiæ disciplina. Modo aliquid peculiariter disserendum pro eadem opinione, argumentumque desumendum a præstantia urbis Ravennæ. Vel ergo amplectamur eorum sententiam qui volunt apostolos in constituendis Ecclesiis metropolitaneis rationem habuisse ad civitates provinciarum metropoles, illas nempe *quibus*, ut ait Petrus de Marca, *contributæ erant provinciæ imperii, apud quas magistratus subjectorum causas judicabat, et quo propter-*

ea populi frequentia conveniebat, quod singulari quodam jure civitas a matrice pendebant; vel sequamur aliorum assertionem, qui non tantum ad urbes, civilis provincie capita respexisse apostolos arbitrantur, sed etiam ad insigniores, celebriores, armis, opibusque potentiores, situ, commercio, exterarum nationum frequentia ad propugnandam fidem aptiores; vel tandem iis adhaereamus qui ethnicae hierarchiae formam prae oculis habuisse apostolos credunt in Christiana stabilienda, scilicet, ut ibi minores episcopos collocarent, ubi flamines suos idololatria habebat, ubi vero archiflamines, ibi majores episcopos, nempe metropolitanos constituerent: alterutram, inquam, ex hisce opinionibus sequi velimus, Ravennae congruere certissime inveniemus exigentiam infusae metropolitanæ.

127. A Romanæ reipublicæ temporibus Cisalpinæ Gallie metropolis habebatur Ravenna. Ibi Gaius Cæsar, in hibernis exercitu distributo, morabatur, conventusque celebrabat, jus dicens Gallis universis. Ibi Augustus, ibi Tiberius diu habitare consueverant. In undecim provincias cum Augustus universam Italiam partiretur, harum octava erat Æmilia in binas provincias subdivisa, quarum altera a Placentia ad Bononiam, altera a Bononia ad Ariminum usque protendebatur; utriusque tamen caput Ravenna fuit, ubi provincie prætor, ubi capitolium, senatus, patricius ordo habebatur, qui solis principalioribus inter metropoles tribuebatur. Ravennatum vero iis temporibus res florentissimas quis ignoret? Aptus commercio situs maris vicinitate, amplissimus, isque tutissimus portus, classis Romanæ statio, ad imperii littora defendenda paratæ, celeberrimum denique orbis emporium exteris nationibus frequentatum, divitiis atque armis præ omnibus potens atque excellens; ita ut secunda post Romanam urbs appellaretur, tunc cum Apollinaris, Petri discipulus, prima in ea jecit Evangelii semina, prout Martinus Polonus, a Rubeo citatus, confessus fuerat. Demum sedem ibi ac pestilentie cathedram tenebant non minores flamines aut archiflamines, sed pontificum ethnicorum collegium, quod præminentiam urbis, veluti alterius Romæ, non obscure demonstrat.

128. Igitur si apostolos neglexisse in Italia universalis hierarchiæ regulam non est dicendum, aut saltem si nulla ratio positiva probabilis nobis superest taliter arbitrandi, quid convenientius, quid recte rationi magis consonum, quid ecclesiasticæ universali disciplinæ et particularium Ecclesiarum necessitati commodius conjici, immo asserti potest, hujusmodi urbem, provincie florentissimæ metropolim, Italicarum civitatum potentissimam, ethnicae superstitionis caput, per quam tot nationibus in eam confluentibus fidem communicandi aditus amplissimus aperiebatur; hujusmodi, inquam, urbem ab apostolis electam fuisse, ubi sedes episcopi constitueretur, qui ad circumjacentes urbes et populos Evangelium transferret ac dilataret. Ecclesiæ ori-

geret, episcopos ordinaret, eumque doctorem suum, patrem, ducem conversi populi, novæque Ecclesiæ respicerent, ac venerarentur? Quod ergo tot insignibus Europæ metropolibus dicuntur apostoli tribuisse, ut eas scilicet ecclesiasticarum provinciarum capita constituerent, quemadmodum factura legimus per Hispaniam, Galliam, Illyricum, probabilissime censendum est tribuisse etiam Ravennæ, nobilissimæ Italiae metropoli, juxta universalis hierarchiæ regulam, et inspecta tantæ urbis excellentia.

§ IV. Exponuntur objecta contra Rubi aliorumque opinionem.

129. Aliqua ex iis quæ contra Hieronymum Rubicum ejusque assecclas facere videntur, superius retulimus, et Ravennatum verbis confutavimus, qualia sunt, et commentum vicariatum Italiae, duorumque metropolitanorum, aliis quibuscumque reiectis; et verba homiliæ 178 divi Chrysologi primitivæ metropolitice jurisdictionis exercitium sanctissimo huic præsuli ex adversariorum interpretatione asserantia. Verum alia sunt non minoris fortasse ponderis, quæ Rubi placitum videntur enervare. Primo enim ad illud elevandum pene omnes conspirarunt magni nominis auctores, in ecclesiastica historia peritissimi, eosque universus fere criticorum, historicorum, geographicorum cœtus est secutus: quæ res eorum opinioni vim maximam addere solet. Ea vero est, natam sæculo tantum quinto ineunte Ravennæ metropolim fuisse, aut Joanne Angelo, aut Petro Chrysologo eam Ecclesiam gubernante. Hi autem auctores scriptoresque omnes præter positiva quæ conglomeratione argumenta superius memorata, alterum achilleum enimvero et insuperabile ad unum omnes jactare non desinant; et jure quidem, silentium videlicet antiquorum, deficientiam monumentorum ex quibus unum saltem vel alterum in Ravennate Ecclesia indicium eruatur exercitiæ quatuor Ecclesiæ primis sæculis metropolitice jurisdictionis. Porro sicuti Ravennates libertatem vindicant propriæ Ecclesiæ ab jugo Mediolanensium, maxime quia nullus omnino pro his adduci potest vel minimus actus ejusdem jurisdictionis in Ravennatem Ecclesiam absolutus, nulla episcoporum ordinatio vel approbatio, nulla synodus, visitatio nulla, epistola, decretum, canon, scriptoris alicujus testimonium: pari igitur lege, si nullum ex similibus actibus ante Angelo, aut Chrysologum peregrisse, nullum ex similibus testimoniis habuisse inveniuntur Ravennates episcopi, dicendum profecto erit opinionem quæ hanc dignitatem usque ab apostolorum ævo derivat nihil firmitatis habere.

130. Petrus ipse Chrysologus ne verbum quidem, tot editis doctissimis homiliis, de hac dignitate in suis antecessoribus eminente fatus est, neque cum de primo Ravennatum episcopo Apollinari sermonem haberet. Ipse Agnetus, noni ceteroquin sæculi rudis historicus, ne syllabam quidem super id genus prerogativæ musitavit, nec amplificandæ Raven-

natum præsulum potestati plus nimio interdum studuerit, ipsius Romanæ Ecclesiæ divinum primatum ægre admodum ferens. Quid plura? Initia dignitatis metropolitice Agnellus in Joanne Angelople constituit, quamvis istius gradus et pallii collationem impie efflaxerit Valentinianum III Augustum. Quem igitur patronum opinionis suæ, quam rationem nobis afferent Rubeus, de Marca, Salmasius, et si qui sunt alii ejusdem opinionis assertores?

131. Nutat insuper potissimum eorum fundamentum, universali nixum Ecclesiæ hierarchiæ ordini, et regulæ per totum orbem diffusæ, nempe quod fere singulis imperii provinciis proprium metropolitanum dederint apostoli, in civitate earum principem residentem, atque Ecclesiarum regimen, civilium provinciarum regimini aptasse. Si enim vel generale totius imperii systema attendere velimus, vel particulare quarumcumque provinciarum, quo tempore cæpit per apostolos Ecclesiæ ordo stabiliri, ineptum prorsus fateri cogimur utrumque fuisse cui conformatam ab ipsis apostolis Ecclesiæ hierarchiam credamus. Auctor est gravissimæ hujus propositionis cl. abbas Bacchinius, qui omnibus numeris absolutam, sacra profanaque eruditione validisque argumentis refertam dissertationem edidit de origine ecclesiasticæ hierarchiæ. Perpensa igitur Romani imperii forma, regiminum ac magistratuum distributione, provinciarum distinctione ac partitione, tum quæ forent principales urbes, provinciarum metropoles, omnibusque post prolixum examen cum regimine Ecclesiæ illiusque hierarchiæ partitione in primo sæculo comparatis, concludit doctissimus Cassinensis non potuisse apostolos ad formam civilis hierarchiæ respectum habere in Ecclesiarum ordine distribuendo et componendo, cum diversa fere ubique, ut ipse ait, emergerit distributio provinciarum ecclesiasticarum ab imperialium distributione. Quibus argumentis conclusionem hanc suam firmaverit cl. auctor, legere quisque poterit in primis capitibus primæ partis laudatæ dissertationis.

132. Ex particularium etiam provinciarum systemate argumentum auget Bacchinius contra præsumptam sacræ hierarchiæ convenientiam ad civiles magistratus. Si enim cuilibet provinciæ metropolitæ usque creditur assignatus, cui alii comprovinciales episcopi parerent, quia in qualibet provincia, in qualibet provinciarum primaria urbe rector, seu præses, aut consularis cæterarum provinciæ urbium magistratibus præerat, id, si veritatem consulas, locum habere non potest; adeo inordinatum, adeo varium legimus fuisse particularium provinciarum regimen; cum modo eandem provinciam moderaretur proprius rector, modo alterius provinciæ præses, modo plures provinciæ uni, modo pluribus consularibus parerent: quod maxime de Æmilia nostra observatum est quæ aliquando cum Flaminia proprium habuit consularem, aliquando cum Liguria uni præsidii subjecta fuit. Quare impossibile est profecto super instabili hujusmodi fundamento edificasse apostolos eorum-

que successores ecclesiasticarum provinciarum hierarchiam.

133. Ab imperii systemate temporum apostolicorum ad Synagogæ systema examinandum procedit Bacchinius. Describit qualem per Judææ provincias, qualem extra Judææ fines Israelitica Ecclesia tunc obtineret formam; quæ synedria seu concilia in singulis Judææ urbibus, ubi minora, ubi majora sacro et civili regimini præsiderent, omnia a supremo Hierosolymæ generali synedrio auctoritatem et jurisdictionem trahentia. Extra Judæam vero singulis quidem provinciis, seu magno alicui religionis spatio, unum tantummodo synedrium erat, sed in quavis civitate regionis illius scholæ seu synagogæ habebantur, quæ a regionis seu provinciæ synedrio, veluti a provinciali concilio pendebant ac moderabantur, Antiochiæ hinc, atque Alexandriæ synedria per Orientem et Ægyptum aliarumque civitatum per diversas regiones maxima polluisse auctoritate ostendit. Cum hujusmodi Synagogæ systemate conferens deinde Bacchinius Christianæ vagieptis Ecclesiæ ordinem, alteram conclusionem eruit ex collatione ista, videlicet apostolos, ac præcipue Petrum, in fundandis principibus Ecclesiis minime ad formam Romani imperii respexisse, sed potius Judæorum politiam se accommodasse, habitam ratione eorumdem frequentiam, ac prærogatarum pro diversitate temporum, et locorum, et gentilium etiam, cum ad baptismi gratiam admissi sunt. Hanc opinionem aliis ante illum scriptoribus probatam fuisse, ingenue fatetur Cassinensis noster, inter quos et Grotius, qui dixerat, totum regimen Ecclesiarum Christi conformatum fuisse ad synagogarum exemplar; et patri Thomassino in Vetere et Nova Ecclesiæ Disciplina, quibus nuperrime accessit Joseph Mottæ suffragium in laudatâ dissertatione de Jure metropolitico n. 8 et seqq.

134. Verum, quia innumere in imperio, immo in universo orbe provinciæ supererant in quibus vel nulli vel rari admodum Judæi reperiebantur, adeoque ibi saltem non potuisse ad normam Synagogæ aptari ecclesiasticam hierarchiam videbatur, idcirco cl. Bacchinius, tribus distinctis in apostolorum prædicatione periodis, triplicem etiam diversam distinguit Ecclesiarum constitutionem. Primæ periodus respicit apostolicæ prædicationis tempus, ex Christi Domini mandato Judæis tantum largitæ intra Judææ provincias. Altera respicit intervallum illud quo gentilibus, quibus mixti erant Hebræi, fides allata est ab apostolis per regiones longe lateque extra Judæam positas. Tertia tandem periodus apostolicæ prædicationis illud tempus designat quo in regionibus quas idololatræ omnes, nulli aut fere nulli Judæi incolebant, Evangelium diffusum est.

135. In primæ prædicationis periodo satius fuit apostolis synedriorum formam in Ecclesia ordinanda simulari. Generali ergo ac supremo Hierosolymæ synedrio, cui præerat summus Synagogæ pontifex, apostolorum ac discipulorum Christi collegium oppositum est, Petro præside; in singulis autem

civitatibus, ubi minora synedria, minores Ecclesie, ubi majora synedria, majores Ecclesie fundatæ sunt; et sicuti in singulis Hebræorum provinciis Samaria, Galilæa, Judæa minora a supremo unius cujusque provincie synedrio pendebant, omnia ab Hierosolymitano, ita factum est ut Christianæ Ecclesie minores a majore cujuscumque provincie, omnes autem ab Hierosolymitana penderent. In secunda vero periodo exeuntes ab Judææ finibus apostoli, eas regiones circumierunt in quibus mixti erant gentilibus Hebræi, et synagogas per singulas civitates, synedrium autem habebant per singulas provincias, seu per quosdam regionis tractus. Quia vero ineffabili Dei providentia cautum erat ut ad gentium conversionem Synagoga ipsa viam faceret et Judæi Christi discipulos in gentiliū notitiam ac familiaritatem inducerent, ut eo naturali medio supernaturalem fidem cognoscerent, ad quam Dei misericordia vocabantur, hinc est quod per id tempus tot in Asia, Africa, Europa Ecclesie, ex Judæis et gentilibus coadunatas, didicimus apostolos fundasse, ibique Christianas metropoles constituisse, ubi provinciarum synedria, Ephesinam, Sardicensem, atque, ut alias taceam, Antiochenam et Alexandrinam.

136. Ultima autem periodus apostolicæ prædicationis, ex doctissimi Bacchini conjecturis, ad fidem perduxit Ecclesie gentium, inter quas nec synedria, nec forte synagogas habebant Judæi. Primam omnium fundavit Petrus apostolorum princeps Romanam, in ea scilicet urbe totius orbis metropoli, cui cum æque subderetur Hebræus ac gentilis, congruum erat ibi Ecclesiarum maximam erigi ac fundari, quæ ex utroque populo coalescere componique debebat. Ab hac igitur principe Ecclesia, quam Petrus et Paulus ædificaverunt proprioque sanguine stabilierunt, missi sunt quaquaversum qui gentilibus Christum nuntiarent et Christianas ubique Ecclesie coadunarent. Ex hoc fonte in Italiam, Galliam, Hispaniam, Illyricum, Africam, fidei, baptismatis, traditionum rivuli feliciter derivarunt; adeo ut jure scripserit ad Eugubinum episcopum Innocentius I: *Legant si in iis provinciis alius apostolorum invenitur aut legitur docuisse; quod si non legant, quia nusquam invenitur, oportet eos hoc sequi quod Romana Ecclesia custodit, a qua eos principium accepisse non dubium est.* Hinc qui emersisse volunt jura Romani patriarchatus in omnem Occidentem, non longe a veritate aberrare arbitramur.

137. Porro animadvertendum hic venit in quo differrent inter se foundationes Ecclesiarum primæ et secundæ periodi, et foundationes Ecclesiarum tertiæ: nam quoad primas, non antea in illis ordinabantur episcopi quam Ecclesie ipsæ vel ex solis Hebræis, vel ex Hebræis simul et gentilibus jam conversæ, et aliquo modo formatæ fuissent. Quoad alteras vero, antequam converterentur, aut nullo modo formarentur, ordinabantur episcopi, et mittebantur, vel designati ad aliquam specialem provin-

A ciam seu civitatem, ut ibi propriam sibi Ecclesiam, prædicato Evangelio, efformarent, cathedramque collocarent; vel ad nullam designati individuam provinciam seu civitatem, sed ut ubicumque sors aut potius divina Providentia illis viam aperiret fidei disseminandi, ibi consisterent, sibi que Ecclesiam ex converso populo componerent. Itaque alterutro modo discipuli isti et episcopi ad gentes missi, cum jam Ecclesiam aliquam præclara in urbe fundassent, hinc finitimis civitatibus ac populis Christum annuntiabant, novas Ecclesie in circuitu sanctificantes, eis que etiam interdum, si expedire videretur, episcopos consecrantes.

138. Ex hac autem sapientissima evangelicæ prædicationis œconomia non solum intelligitur quomodo apostoli in ethnicis regionibus tot Ecclesie fundaverint, tot episcopatus erexerint, verum etiam qua ratione primæ omnium constitutæ fuerint ecclesiasticæ metropoles. Illa enim civitas hanc dignitatem adipiscebatur, ubi apostolorum discipuli ad prædicandum missi cathedram firmabant, ex qua cum finitimas etiam gentes atque urbes docendo circumirent, conversisque evangelicas leges imponerent, Ecclesie efformarent illisque episcopos darent; ceperunt conversi populi illos discipulos et missos veluti patres et doctores superioresque in spiritalibus negotiis respicere et venerari, eorumque cathedras, unde primo illis derivaverant fidei rudimenta, et proprias Ecclesie propriosque episcopatus initium habuisse fatebantur, tamquam matrem habere, ab ea traditiones, ab ea in dubiis consilium, ab ea disciplinæ, rituum, morum regulas, episcoporum suorum vel consecrationem vel approbationem mutuari, præsertim apostolis defunctis, quorum prudentissimæ institutioni acceptam referunt istam ecclesiastici regiminis politiam.

139. Id vero probabile, immo prorsus innegabile videbitur, si animadvertas primo apostolos eam regiminis formam sibi proposuisse, quæ et perpetua foret et aptior ad omnes populos ubique terrarum coadunandos in unum corpus atque in unum ovile, et facilius regendos et instruendos; secundo per se ipsos paucosque eorum discipulos tantum opus absolvere non licuisse; erant enim paucula illa grana per vastissimum universi campum disseminanda, paucique illi in multa Evangelii messe operarii. Quapropter necesse fuit aliquot fundari per orbis provincias principes Ecclesie, atque in iis aut apostolorum aut discipulorum, veluti totidem metropolitaram cathedras, fideique ac traditionis depositum collocare, a quibus principibus Ecclesiis per prædicationem, progressu temporis, aliæ Ecclesie et nascerentur et regerentur. Hæ autem principales Ecclesie ab apostolis vel ab apostolorum discipulis erectæ, apostolicæ vocabantur, quarum pulcherrimam distinctionem Bacchinius refert ex Tertulliano.

140. Ingenue ergo fatemur, hanc cl. Cassinensis opinionem de ecclesiasticarum metropoleon origine nobis præ cæteris arridere. Eam gravissimis viris

probatam esse non ignoramus, quidquid alii, præsertim Galli, in contrarium effutierint; congruit enim ut cum maxime ideas quam cordatus quisque concipere debet de Evangelii propagatione, incomprehensibiliter, ac non minus fortiter quam suaviter per mundum universum absoluta. Atamen nescimus utrum ea opinio Bacchini magis noceat, an faveat magis Ravennatensium placito de apostolica origine metropolitice eorum dignitatis.

§ V. Ravennatum responsiones.

141. Ne, quæ possunt allatarum difficultatum vim imminuere, videamur negligere Ravennatum responsiones, quæcumque eas sint, brevissime hic exponemus. Et primo quidem illis minime negotium facessit contrariam opinionem esse communiorum, immo communissimam, quam nempe sequantur et propugnent pene omnes celebrioresque scriptores, in ecclesiastica historia, disciplina, moribus peritissimi; veritas enim opinionum hujusmodi non a multitudine neque a nominis claritate, sed a fundamentorum firmitate dignoscitur. Innumeras propemodum opiniones singulis ætatibus regnarunt, quas soverat universalis consensus; modo autem falsæ sunt apud omnes. Et ne longius exempla quæremus, nonne opinio de Mediolanensi metropolitano, super Italice divisione in duos vicariatus fundata, universalissima hucusque fuit, illique plauserunt critici fere omnes? Verumtamen destructo falso illo fundamento, amandisque ad fabulas tot commentis quæ pro monumentis indubiis habebantur, sententia isthæc ab aula recedit et evanescit.

142. Secundo non magni faciunt Ravennates argumentum negativum adversariorum. Væ, si ab hujusmodi ratiocinio timendum esset: *Non invenitur scriptum, ergo non fuit!* Actum omnino foret de plurimis quæ modo pro certis omnino habentur tum in sacris tum in profanis; actum foret de tot Ecclesiarum antiquitate, et vel non exstisse dicerentur prioribus sæculis, vel episcopos non habuisse, si auctorum silentio, si monumentorum inopie fidendum esset. Quia ergo quarto vel quinto solummodo sæculo de alicujus Ecclesie episcopo memoria vel notitia tunc primum emersit, nullus alter ante istum episcopum Ecclesie illi præfuisse credendus erit? Quia ergo de aliqua Ecclesia serius locuti sunt scriptores, tunc solum eam incepisse arbitrabitur? Undenam, amabo, argumentum desumunt critici nostri, ut probent natas quarto sæculo Aquileiensium ac Mediolanensium metropoles? Ex silentio (respondebunt) antiquorum monumentorum, et quia eo tantum sæculo vertente, aliquem actum legere incipiunt exercite ab illis episcopis metropolitice jurisdictionis. Infelix enim vero ratiocinium! Quia initium non invenitur, illud igitur pendere dicendum est ab hominum conjecturis et opinione. In nostro autem casu id prorsus ratiocinii genus prævalere volunt auctores nostri et quia neque in Chrysologo, neque in Angelopte detegi possunt hujus dignitatis primordia, nihilominus necesse est in eorum altero illam incepisse, quia de

A eorum altero solummodo (aiunt) ceperunt legi quidam actus metropolitice potestatis! Possibile est ejusmodi ratiocinio tot doctissimorum virorum mentes acquiescisse?

143. Atque eo major negativi hujus argumenti imbecillitas apparet, quo probabilior est eorum sententia qui regulam ecclesiasticæ hierarchie asserunt universalem esse debuisse per totum Christianum orbem, nullamque omnino rationem adductam fuisse, neque adduci posse, quare hierarchia Italicarum provinciarum differre debuisset ab hierarchia reliquæ totius Ecclesie. Apostoli primique sanctissimi Romani pontifices, discipline, traditionum, regularum apostolicarum tenaces admodum, eas neglexissent in Italia tantummodo? Leges ad firmamentum ecclesiastici ordinis, sanctæque fidei sanctorumque Christianorum conservationem adeo necessarias, in Italia solummodo immutassent, in Italia, inquam, universi capite, norma discipline, morum, fidei? Quid si aliarum in Italia metropoleum, et primorum quidem sæculorum, indicia magni momenti non desint? Quid si de Syracusis, Panormo, Capua, Rhegio forte non sit amplius rationabiliter dubitandum? Certum est eruditissimas super iis dissertationes nostro hoc ævo prodixisse, quæ vix dubitandi aditum reliquerunt, et quæ jactatæ negationis vim minuunt ut cum maxime, per quam exclusis omnibus omnino ab Italia metropolitans, solos Romanos pontifices per quatuor priora sæcula exercuisse in ea regione metropolitica jura perfidiose affirmatum est.

144. Ravennate vero quid dicendum? Si quæ contra opiniones de ejus initiis, vel a temporibus Joannis Angeloptis, vel Petri Chrysologi repetendis, aliquod probabilitatis specimen præ se ferunt, videtur neutra suscipi posse, et nostræ dignitatis primordia neutri illorum sanctorum presulum esse consignanda. Quando autem eos metropolitans fuisse certissime invenimus, non invenimus autem eos primos illam dignitatem fuisse consecutos, per necessariam consequentiam statuendum venit, ante eos episcopos Ravennatem Ecclesiam fuisse metropolitam, et recurrendum esse ad apostolica tempora juxta universalis hierarchie regulam, quando in nullo ex prædecessoribus Angeloptis, et Chrysologi principium dignitatis reperire datur: quemadmodum, ut supra dicebamus, quia solum extrema jam ætate legitur Chrysologus consecrasse episcopum Vicohabentinum negari absolute non potest, immo de tanto doctore, iis Ecclesie temporibus asseri pro certo debet illum ante Vicohabentini ordinationem plurimos actus exercuisse ejusmodi potestatis per longum duodeviginti annorum decursum, licet de iis nemo neque ipsemet scripserit.

145. Silentium quoque sancti hujus antistitis contra eos non facere arbitrantur Ravennatenses, tum quia non omnia ejus opera ad nostram ætatem pervenerunt, cum ille fuerit *multorum librorum et voluminum conditor, et veluti irriguus fons, ita in eum divina sapientia quotidie emanabat*, teste Agnello,

multaque perierunt non solum Chrysologi, sed antecessorum ejus, quos non pauca eaque gravissima scripsisse tradunt antiquiores historici, vel barbarorum incursum, vel Ravennatis Ecclesie nostrae archivi et bibliothecae incendiis, vel sequentium saeculorum in litteras odio, et praesulum antiquiorum, praesertim schismaticorum vel ignavia vel malitia. Tum quia in homiliis Chrysologi quae unice temporum injuriam superarunt, praeter epistolas ad Eutyphetem haeresiarcham atque ad PP. Chalcedonensis synodi, locus non erat neque occasio de hoc argumento mentionem faciendi. Tum quia silet etiam Chrysologus Ecclesiam Ravennatem hac praerogativa jam insignitam antequam ipse ejus gubernacula jam suscepisset, quod tamen non potest amplius in dubium revocari. Item unum vel alterum memora-

146. Agnellus vero, schismaticus homo, qui imperatoribus nimis justo in ecclesiasticis rebus indulgebat, quique Romanae subjectionis impatiens, Ravennatum anacephaleosim imple aliquoties cultus est probabiliter ex industria eam dignitatem in Angeloptis antecessoribus tacuit, ne ab apostolica sede derivatam cogere tur fateri. Quae ab Agnello de archiepiscopis nostris praeterita fuerunt, quaeque innotuerunt aliunde, propemodum infinita sunt (atque inter ea, mirifica undecim D. Apollinaris successorum per visibilem columbam electio, praecipua est; cum enim de singulis Agnellus scriberet, ineffabile prodigii immemor, aut inscius videbatur, ejus tandem splendida indicia dedit in sancto Severo eorum postremo); mirumne igitur erit si quae errorem suum damnavissent, ille non retulit? Cum autem ad sedandos aliquorum tumultus, de quibus Chrysologus allatis verbis homil. 170 Valentianus III imperator Romani pontificis decreta augustali sanctione roboraverit, qua sartam tectam Ravennatum episcopi dignitatem suam servarent, occasionem verisimiliter arripuit Agnellus Valentiano tribuendi ejusdem dignitatis sacrique pallii collationem, quae sola apostolica sede concedi poterant: si tamen ea fuit Agnelli mens, idque sonant ejus verba; probari enim fortasse ex Agnelliana relatione, minime poterit illum indicasse tunc primum omnino creatam fuisse nostrae metropolis dignitatem, sed potius indicasse tunc primum circumscriptam fuisse certis finibus ecclesiasticam Aemiliae ac Flaminiae provinciam.

147. Ceterum nunquam satis mirati sumus quare tot sapientissimi viri, antiquae disciplinae peritissimi, contra hujusmodi assertum Agnelli nostri, et contra Hieronymum Rubeum adeo impotenter debacchantur, et Valentianum diploma a Rubeo relatam diris omnibus voveant. Duo enim praecipue in eo notant, et damnant absque ulla benigna interpretatione, nempe Valentiano tribui metropolis nostrae erectionem,

A et concessionem pallii archiepiscopalis, in quibus profecto non videmus quid novitatis, quid monstri horreant clarissimi viri. Nonne saeculum illud, nonne ipsa Valentianum tempora hujusmodi exemplis scatebant? Primusne, an solus Valentianus in Ecclesiastica jura manum immiserat? Quis Phoeniciae jurisdictionem dividerat inter Tyrium et Beithensem episcopos? Quis primatum Hierosolymitano tribuerat super Arabiam, Phoeniciam, Palaestinam? Quis Nicæam, quis Chalcedonem ad metropolis fastigium sublimaverat? Nonne imperatores illiusmet aevi? Quo canon duodecimus Chalcedonensis synodi spectabat terribili illa depositionis in episcopos comminatione, nisi ab Augustis ejusmodi novarum metropoleon erectiones impetrare cessaverint? Ex hoc ergo capite nec novum, nec monstruosum fuisset Valentianum diploma, neque omnino condemnandus Agnellus, quasi novam Ravennatum metropolim Augusto illi imputasset.

148. Quod vero ad collationem pallii, hic quoque fugit clarissimos viros prudens antiquae Ecclesiae oeconomia. Fuerit enim necne pallium istud imperatorium insigne, Augustorum munus ad indicandum et decorandum regale episcoporum sacerdotium, aut indumenti genus mere ecclesiasticum ad significandam in metropolitanis plenitudinem potestatis, procul dubio est, aliquot post magnum Constantinum saeculis, expectasse pontifices summos aut preces aut consensum imperatorum et regum, antequam pallii usum metropolitanis indulgerent. Cujus veritatis testes luculentissimi sunt tot epistolae Romanorum pontificum, et praesertim Gregorii Magni ad Caesarium Arelatensem. De hoc autem argumento consulti potest doctissimus Thomassinus, qui istam Ecclesiae consuetudinem fusius explicat, praesertim iis verbis: *Indubitatum est, aliquot saltem saeculis, non sine voluntate imperatoris in Oriente pallium, sicut in Occidente concessum fuisse; cum enim vestimenti id genus initio regum fuisset, eoque voluissent imperatores, quae eximia eorum erat et singularis pietas, regale Christi decorare sacerdotium; hanc vicissim illis per aliquot saecula pietatem gratitudinemque rependit Ecclesia, ut illo praeter eorum assensionem indueretur nemo.*

149. Quae igitur in Valentianum Caesaris concessionem novitas, quod portentum, quando juxta illorum saeculorum oeconomiam tam commode intelligi poterat pro consensu, ab Augusto illo in erectionem nostrae metropolis praestito, atque in usum pallii? Decretum aliquod, seu concessionem, seu nostrae Ecclesiae privilegiorum confirmationem edidisse Valentianum III indicari videtur per musivum opus S. Apollinaris in Classe, in quo Augusti illius imago volumen manibus tenet, scriptumque ibi legimus: *Privilegia Ravennatis Ecclesiae.* Verum de istis alii viderint. Feliquae autem falsitatis notae, quas curiosius auctores laudati scrutati sunt, ac se invenisse aiunt in Valentianum litteris, esse profecto non sunt ob quas in istud diploma adeo

obstrepant; quarum altera esse potest titulus *archiepiscopi*, sæculo quinto a Ravennate antistite nondum usurpatus, altera vero titulus *majoris*, quem sibi tribuit Valentinianus. Voculas hasce Agnellus nob scripsit; irrepserunt autem probabiliter in diplomatis exemplaria, amanuensium culpa. Nos autem arbitramur veras litteras Valentiniani (aliquas enim ab Augusto ipso datas fuisse dubitare non sinunt verba homiliæ 173 divi Chrysologi superadducta), vel archivi archiepiscopalis incendio, vel schismaticorum malitia consumptas, vel in Georgii archiepiscopi captivitate deperditas, qui Ecclesiæ nostræ augustiora monumenta, ad ostendendam ejus amplitudinem, in Germaniam asportaverat, scioli alicujus opera et ingenio fuisse renovatas; et fortasse vel it vel x sæculo, tunc cum *archiepiscopi* titulo passim utebantur Ravennatensium presules, nec non *major* in more erat inter titulos, ejus exempla, ubi opus esset, præsto ferunt in pergamentis archivi Ravennatensis. Hanc tamen conjecturam prudentiorum judicio libenter committimus.

150. Qua autem occasione Valentiniani litteræ verè emanaverint, utrum ab Angelopte, an ab Chrysologo impetratæ, nihil certi habemus. Si autem conjecturas nostras qualescunque aperire licet, credimus, non pro nova Ravennatensis metropolis formatione eas datas fuisse litteras ab Augusto; obstant enim, ne id credamus, gravissima quæ superius contra Bacchinium explicimus argumenta; sed potius ut Chrysologus vel Angeloptes illarum patrocinio ecclesias recuperent, quas diximus ab Arianis forte distractas, et postmodum per Ambrosii prædicationem in clientelam Mediolanensium episcoporum receptas, in ea per quinquaginta fere annos perdurasse, quorum idcirco conatibus, ne illas restituerent, auctoritatem apostolicam et imperialem apponere necesse fuit. Probabile est etiam, cum sæculo quinto incœperint, ut ait Bacchinus, termini hierarchiæ ecclesiasticæ in Italia ad civilium provinciarum terminos accommodari, factum fuisse ut ad coarctandam seu extendendam metropolitancam Ravennatium jurisdictionem intra Æmiliæ et Flaminie confinia, simul concurrerent, temporibus vel Angeloptis vel Chrysologi, et sedis apostolicæ decreta, et Augustorum favor, ad compescendas obrectantium querimonias. Quavis autem ex his causis Valentiniani litteræ prodierint, nil præjudicii inferunt Ravennatium opinioni de impugnata eorum dignitatis origine.

151. Quam vero originem non solum allatis rationibus contra vim argumenti negativi se defendere illi arbitrantur, verum aliquo etiam positivo documento. Illud e Gelasii I Romani pontificis epistola ad episcopos Dardaniæ superius citata, haurire non dubitant, ubi contra Acacium Constantinopolitanum episcopum invehit Gelasius, conantem fimbrias quaquaversum dilatare, seseque in Orientis patriarcham elevare, quia episcopus esset imperialis civitatis. Probat autem Gelasius, non ab imperii systemate, non

ab civilis magistratus præstantia, non ab regum residentia, verum ab institutione apostolica formatam fuisse Ecclesiæ hierarchiam. Acacium vero exemplis urget episcoporum, qui licet imperialibus præessent civitatibus, se tamen infra antiquos jurisdictionis terminos continuerunt: *Risimus*, inquit, *quod prærogativam volunt Acacio comparari, quia episcopus fuerit regis civitatis. Numquid apud Ravennam, apud Mediolanum, apud Syrmium, apud Treviros multis temporibus non constitit imperator? Numquid harum urbium sacerdotes ULTRA MENSURAM SIBI ANTIQUITUS DEPUTATAM quidquam suis dignitatibus usurparunt?* Licet ergo, aiunt Ravennates, multis temporibus apud Ravennam constiterint imperatores, nihil tamen hujus urbis episcopi suæ dignitati auxerunt, nullumque majus jus usurparunt, ex Gelasii attestacione, sed in ea mensura dignitatis et jurisdictionis remanserunt, quam ante imperatores, et a priscis temporibus habuerant. Verum indubitatum quidem est, omnibusque historicis probatum, Ravennates antistites metropolitica dignitate polluisse, imperatoribus in ea civitate residentibus; igitur non illam adepti sunt Augustorum auctoritate aut intercessione, dum in ea resident, sed illam dignitatem in mensura sibi antiquitus deputata, nihil ulterius ei addentes, retinuerunt, et cum Ravenna imperialis civitas facta est, jam ab veteribus temporibus sedes erat ecclesiastici metropolitani.

152. Verborum Gelasii et hujus ratiocinii ponus senserat Bacchinus, qui se primum omnium metropolitici Ravennatium juris propugnatorum illud deprehendisse ait (ubi autem de metropolitana Syrmii Ecclesia locus est Eustachius a S. Ubaldo, forsitan ante Bacchinium vim Gelasianæ auctoritatis indicaverat). Porro mirum est qua ratione Bacchinii animus contorserit, *et aliquando pene in transversum egerit* istud argumenti genus, et in quem sensum explicare conatus sit Gelasii clarissima cæteroquin verba; illis enim in sensu obvio acceptis, viderat vir doctissimus per se cadere omnino suam cæterorumque opinionem de origine Ravennatium metropolis. Interpretationem ergo Bacchinii præstat hic eisdem verbis adducere, ne ipsius valorem imminuisse videamur.

153. « Cum in dubium, inquit, revocari minime possit quod Gelasio summo pontifice Romæ sedente, præsul Ravennas metropolita fuerit, reliquum esse videtur ut ex Gelasii ejusdem testimonio non tunc coeperit metropolitanum jus in Ravennate Ecclesia, cum urbs illa regia Augustorum sedes evasit, sed eodem loco steterit quo antea fuerat, *nec ultra mensuram sibi antiquitus deputatam quidpiam suis dignitatibus usurpaverit.* Certe Gelasii testimonium omni exceptione majus est, tum quod floruerit paulo post ea tempora quibus Ecclesiæ Ravennati metropolitico jus collatum fuisse diximus, tum quod præsumi debeat rem hujusmodi doctissimo Romano pontifici, jurium ecclesiasticorum scientissimo, bene perspectam. Tanta nihilominus sunt, adeoque clara, quæ probant serius quam in cætero Occidenti in Italia jus

metropolitico inductum, tanta ex quibus evidenter liquet de hujusmodi jure recentius Ravennati Ecclesie collato, constatque Ecclesias nonnullas, ut Forocorneliensis, Ambrosio vivente, Mediolanensi episcopo paruisse, et Petri Chrysologi, immo ejus electionis tempore inter Ravennae subditas numeratas, ut obvio eo sensu quem praeferunt Gelasii verba, eadem intelligi minime posse certum sit. Re itaque serio perpensa, Gelasium id solum intendisse reor, quod argumentum ferebat, videlicet nil accedere juris, quo in alios dominantur, episcopis quibuslibet ex eo quod quandoque Augusti apud eorum civitatem resederint, sed jura ecclesiastica ab Ecclesiae auctoritate pendere. Negat propterea quidquam ecclesiastici juris accessisse episcopis Ravennae, Mediolani, Syrmii, Trevirorum, ex eo praecise quod apud illas urbes nullo tempore degerint imperatores, atque ob eam imperatorum moram, eam urbium praesules *ultra mensuram sibi antiquitus deputatam nil suis dignitatibus usurpasse*; minime vero negat aliunde, ex legitima scilicet Ecclesiae potestate, potuisse jus augeri earumdem Ecclesiarum, eo etiam intuitu quod imperatorum ibi sedes exstasset. Gelasii itaque verba ferunt, quod Patrum et synodorum sanior et communior sensus tulit, ecclesiastica videlicet jura nullo modo a saeculari potestate pendere, vel primarum Ecclesiarum decus primarum civitatum decori acceptum referri debere, sed id totum a canonum praescripto et a supremo Petri arbitrio effici ac disponi, prout rerum temporumque circumstantiis congruere dignoscitur. Quare consequitur Ravennae, Mediolani, Syrmii, Trevirorum episcopos et caeteros quoslibet, dignitatum suarum antiquitus deputatae mensurae si quid additum est, non illud usurpasse, quod ibi imperatores quandoque degerint, sed legitime ex Petri auctoritate, salvo canonum praescripto, habuisse. Et ita quidem Gelasii verba intelligenda arbitror, quae proinde efficiunt, minus curate, nec praecedentibus cohaerens, a summo viro de metropolitico Ravennatis juris initiis scriptum, illud videlicet acquisitum, *ea prorsus ratione qua sedes Constantinopolitana ob imperiale thronum patriarchalia jura usurpavit, ac tandem pacifice tenuit*. Oppositum enim ait pontifex, et testatur, ob imperatoris thronum nil supra veterem dignitatis suae mensuram Ravennates praesules usurpasse. »

154. Haec est Bacchinii interpretatio verborum Gelasii, quam ipsemet fatetur ab obvio eorum sensu deviare. Ad hujusmodi vero violentam Gelasiani sensus explicationem Bacchinium cogunt momenta quae probant serius quam in reliquo Occidente in Italiam jus metropolitico inductum, in eaque regione solum Romanum pontificem isto jure polluisse ad quartum et ultra saeculum, ac praesertim quia recentius Ravennati Ecclesiae illud fuit collatum, et quia constat Ecclesias nonnullas, ut Forocorneliensis, Ambrosio vivente, Mediolanensi episcopo paruisse, et Chrysologi electionis tempore numeratas inter Ravennae subditas. Verum haec omnia Bacchinii momenta jam expendimus, tum quae eruit ab argumento negativo,

A et ab opinione solius Romani pontificis in Italia metropolitico, tum quae afferi de Joanne Angelopte, ac de Chrysologo, ejusque homilia 175. Quod attinet ad Ecclesias quas, vivente Ambrosio, ait Mediolanensi paruisse, ut Forocorneliensis, satis pariter, ut arbitramur, superque respondimus in cap. 4, adeo ut dubia omnino, incerta ac fere improbabilia videantur momenta ista cl. Cassinensis. Quare cordato viro ea tanti esse non debent, ut per illa verborum Gelasii sensus, apertissimus per se ipsum et obvius, in distortum sensum violentissime rapiatur; immo potius rem dubiam et incertam, qualem volunt originem hujus Ravennatum dignitatis, per verba tam aperta, tam clara, tam obvia doctissimi pontificis par erat explicare, praesertim quia opinio Ravennatibus favens tot aliis allatis argumentis fulcitur; contra-
B ria vero, licet communissima, tot ambagibus, tot difficultatibus involvitur.

155. Et sane, pace cl. Bacchinii, ejus interpretatio contorta nimis videtur, sensusque Gelasii nimis perturbatus. Acacio ille insultat, quia cum sit episcopus regiae civitatis, tentat jurisdictionem suam augere et super Orientis patriarchas sese efferre; itaque exemplum illi opponit quatuor Occidentis episcoporum, qui cum essent et ipsi imperialium urbium antistites, nullam jurisdictionem sibi usurparunt ultra eam quam *antiquitus* obtinuerant. Verum quidem est, quod ait Bacchinus, Gelasium illis verbis non negasse *ex legitima Ecclesiae potestate potuisse jus augeri earumdem Ecclesiarum, eo etiam intuitu quod imperatorum ibi sedes exstasset*; sed cum Gelasius tacuerit accessionem istam novi juris revera evenisse ex concessione Ecclesiae imperatorum temporibus, evidens indicium est quod non evenit; tum quia argumentum quo contra Acacium utebatur Gelasius, fortius Constantinopolitanum ursisset, ea animadversione quod illi quatuor episcopi, si quid jurisdictionis ultra antiquam mensuram acquisiverint, intuitu imperatorum, non nisi ex indulgentia pontificum Romanorum acquisiverint; tum quia cum id factum tacuerit Gelasius, alia magni ponderis conjectura inde oritur certissime non esse factum; nam ab exemplis quatuor illorum antistitem, si quia fuissent episcopi regiarum civitatum, ab apostolica sede majorem dignitatem obtinuis-
C sent, occasionem opportunissime arripissent Acaciani exprobandi Gelasio, atque Romanae Ecclesiae, negatum iri Acacio, etiam intercedentibus imperatoribus, etiam concedentibus duobus oecumenicis conciliis, Constantinopolitano 1, et Chalcedonense, quod aliis quatuor episcopis non fuerat negatum, perturbationem scilicet ecclesiasticae hierarchiae, et novae jurisdictionis accessionem, licet episcopi illi nullo fulcirentur concilii canone aut consensu. Tum demum quia non potuisset Gelasius Acacio tam libere insultare, si Romana Ecclesia arguenda ipsa quoque fuisset ob perturbatam in Occidente, in gratiam imperatorum, apostolicam Ecclesiarum hierarchiam, quo tempore eam mordicus tuebantur in Oriente contra episcopos Constantinopolitanos, contra

duo generalia concilia, contra ipsos imperatores. Quæ quidem conjectura majorem vim consequi poterit ex iis quæ superius notavimus de resistentia Ecclesiæ, ac præsertim summorum pontificum, hujusmodi novarum metropoleon erectionibus.

156. His autem rationum momentis se expedire arbitrantur Ravennates a Bacchini interpretatione in verba Gelasii, statuuntque ex illorum sensu obvio et naturali probari Ravennates episcopos non ab imperatorum temporibus metropolitico gradum fuisse adeptos, sed eo honore ante imperatores et a priscis temporibus præfuisse; atque adeo cum nulla stabiliri possit incepti honoris epocha, ad apostolica tempora et ad primævam ecclesiasticæ hierarchiæ institutionem illius gradus originem esse referendam. Hic etiam obiter notatum volumus allata Gelasii verba ^B juxta obvium eorum sensum etiam a Mediolanensibus usurpari, ut probent ante divum Ambrosium, non autem ob imperatorum residentiam, jam ad metropolis dignitatem ascendisse inclytam Mediolani Ecclesiam; quod non abs re erit animadvertere. Cæterum mox relatam Ravennatensium conclusionem verborumque Gelasii intelligentiam roborare posse nequam ipsi dubitant auctoritate S. Gregorii VII, pariter Romani pontificis, æque doctissimi, æque jurium ecclesiasticorum acerrimi vindicis. Scribens enim Gregorius ad Ravennates, hæc de eorum Ecclesia ipsis insinuat: *Credimus non latere vestram scientiam, Ravennatem Ecclesiam sedi apostolicæ præ cæteris vicinioribus hærrere solitam fuisse, eamque specialiter ab ipsa dilectam, quidquid dignitatis et honoris antiquitus per beatum Apollinarem tenuit, munere scilicet præfate ^C sedis concessum habuisse.* Prædilectam ait sanctus pontifex Ecclesiam Ravennatem ab sede apostolica, nam illi acceptum habere debebat quidquid dignitatis et honoris antiquitus per beatum Apollinarem tenuit. Si autem antiquitus, ac per primum ejus apostolum atque episcopum nihil aliud Ecclesia Ravennas obtinisset, nisi cum fide Christiana simplicis episcopatus cathedram, frustra eam specialiter dilectam sedi apostolicæ, frustra vicinioribus adhesionem, frustra honores et dignitates ab ea sede obtentas jactasset Gregorius. Loquebatur ergo pontifex de iis honoribus et dignitatibus quibus ejus ætate eminebat Ravennatium Ecclesia, et quas illi a sede apostolica antiquitus collatas affirmat per beatum Apollinarem, primum scilicet Ravennæ episcopum, Petri apostoli ^D discipulum; neque alia dignitas, neque alii honores ibi veniunt intelligendi, si res bene perpendatur, nisi dignitas atque honores metropolitici. Consonat Gregorio VII auctor Historiæ miraculorum ipsius S. Apollinaris in territorio Divionensi, qui auctor sæculo x creditur floruisse, adeoque ante Gregorium. *Qui martyr, inquit, ut descripta ejus passionis gesta testantur, a S. Petro apostolorum principe consecratus ac Ravenna, metropolitane Italicarum urbium nobilissimæ, primus archiepiscopus est destinatus.*

157. Tali testimoniorum positivorum serie, atque aliorum quæ brevitati studentes non quæritamus, et

A præsertim divi Petri Damiani, credunt Ravennates contrarium negativum argumentum exinanire. Atque hic ad doctissimas Bacchini animadversiones animo convertentes, manus victas iis ultro dare non renuent. Concedent enim libentissime nullo pacto efformatam fuisse ab Apostolis Ecclesiæ hierarchiam ad normam civilium magistratuum. Concedent ex generali imperii systemate, quale fuerat temporibus apostolicis, atque ex particulari cujusque provinciæ regimine probabilissime deduci posse veritatem Bacchinianæ opinionis: licet ad rem non facere suspicentur, quæ de instabilitate regiminis cujuscumque particularis provinciæ eruditissime congescit abbas Cassinensis; nam primo instabilitas hæc particularis provinciarum regiminis locum forte non habebat quo tempore Evangelium disseminebant apostoli. Accidit ea quidem temporum decursu, sed cum jam fides Christiana longe lateque diffusa erat, atque etiam stabilitus ecclesiasticæ hierarchiæ ordo ac systema, præsertim in Italia. Et animo divisa ab Augusto in undecim regiones, et unicuique proprio assignato præside, decurionibus, duumviris, forma ista magistratuum et politiæ duo pene sæcula perseveravit, donec ab Adriano Cæsare immutata est. Quare satis intervalli et opportunitatis habere potuisset Ecclesia ad sibi firmandum in hac regione hierarchiæ statum juxta hierarchiam civilem ab Augusto constitutam, quatenus ad eam se conformasset. Stabilita autem semel ab apostolis eorumque successoribus hierarchia, nullis mutationibus obnoxia esse poterat, quidquid fuerit de civilis provinciarum regiminis perturbatione pluries secuta, Adriano, Aureliano, aliisque imperantibus. Quod si etiam verum fuisset temporibus apostolicis vel unam pluribus, vel plures provincias uni tantum præsidi paruisse, hinc opportuna resultaret ratio quare in ecclesiastica hierarchia non ubique uni provinciæ unus præesset metropolitanus sed sub uno metropolitano plures essent provinciæ, et quæ fuerat olim unica, fieret duplex provincia, uti cum Æmia nostra actum fuit, partita in duplicem regionem, quarum altera Flaminia, Æmia altera. Secundo vero quamvis temporibus apostolicis instabilitas particularium provinciarum regiminis observaretur stabiliendæ ecclesiasticæ hierarchiæ aliquibus in regionibus, id tamen de ipsa Æmia neque tunc neque per diuturna tempora forsitan potest verificari; nam post allatam partitionem in Æmiam et Flaminiam, utriusque caput et metropolis fuit immutabiliter Ravenna, etiam postquam Constantinus in duos vicariatus Italiam divisit.

158. Attamen, his non obstantibus, datisque ultro omnibus cl. Bacchinio, sibi adhuc gratulantur Ravennates tanti viri opinionem de origine ecclesiasticarum metropoleon non solum non destruere, sed magis magisque confirmare eorum sententiam qui temporibus atque institutioni apostolicæ initia hujus dignitatis in Ecclesia Ravennate tribuerunt. Si enim verisimillimum est (immo pene certum dixerim) sparsos ubique terrarum et quaquaversum apostolorum

discipulos fundasse Ecclesias gentium a se conversas, ibique propria stabilita sede, inde vicinis regionibus, urbibus et populis fidem communicantes, novas Ecclesias constituisse, novos episcopos ibi ordinasse, unde factum sit ex apostolorum sanctione ut conversis hisce regionibus novisque Ecclesiis, earumque episcopis discipuli isti praeessent veluti primi patres ac doctores, atque eorum cathedram populi novarum Ecclesiarum respicerent uti propriae fidei matrem, ab eaque traditiones, disciplinam apostolicas regulas, in dubiis consilia, in disidiis et gravaminibus refugium, in ordinationibus consensum peterent et amplecterentur, quod proculdubio tunc fuerat et metropolitani juris principium ac fundamentum, et metropolitanae dignitatis prerogativa; si, inquam, id ex Baechinio verisimillimum censetur, acta opportunissime res est Ravennatum, qui Apollinarem Petri discipulum Ravennam, Italiae urbium praestantissimam, ab apostolo missum, ibi episcopali cathedra erecta ac firmata, ex ea toti Aemiliae, Christi Evangelium praedicasse, perque ejus urbes ex conversis populis florentissimas Ecclesias efformasse, pro certo habent, ac testatur non solum perpetua celeberrimae Ravennatis Ecclesiae, sed etiam ipsarum Aemiliae Ecclesiarum traditio, quae illam fidei suae magistram per Apollinarem agnoscunt et confitentur. Id *Benedictus XIV*, qui modo Petri cathedram tenet, eruditione, doctrina, sapientia incomparabilis pontifex, de Bononia nostra luculenter asseruit ea quam in dedicatione novae, ipsi S. Apollinari sacrae, magnificentissimae basilicae, Romae nuper habuit, pereleganti oratione. Doctissimo pontifici praesertim Sigonius ab Ughello citatus, qui ait *Bononiam Christiana sacra suscepisse ab Apollinari Aemiliae apostolo, quem Petrus apostolorum princeps illuc dicitur destinasse; qui tamen in Ravenna sedem fixit, Aemiliam tamen totam Christi Evangelio implevit*. Omittimus autem, ne in longum nimis procedamus, quae de aliis Aemiliae Ecclesiis per eundem Apollinarem formatis, illarum historici asserunt.

159. Longum quoque nimium foret testimonia actorum S. Apollinaris, sacrorum scriptorum et multarum orbis Ecclesiarum hic attexere, quae de missione ejus et per Aemiliam a apostolatu fidem facerent amplissimam. Petrum Chrysologum, Petrum Damianum, centumque historicos, et praecipue cl. Bollandianos consulere unicuique licebit. Fuerunt quidem auctores qui, Apollinaris vetustissima acta superbe negantes, inter apocrypha eiecerunt: alii etiam fuerunt, ut abbas Fleury, qui ne verbum quidem dignati sunt Historiae suae ecclesiasticae inserere de celeberrimo isto Petri discipulo, licet apud sanctos doctores, licet in tot Romanorum pontificum epistolis et monumentis, licet inter tot historicorum memo-

rias tam frequens occurrat ejus mentio, et Ravennatum ab eo fundatae Ecclesiae praestantia celebris sit apud auctores universos. Superbiam hanc omissionem, inter tot alias maculas quibus abbas Fleury scatet Ecclesiastica Historia, merito illi exprobravit nuperus auctor Observationum in eamdem ejus Historiam. Quod vero ad acta antiquissima S. Apollinaris, ea propugnant celebres auctores, ex quibus laudati Bollandiani de iis dubitari jure non posse luculenter docent, ac solum notant alicubi vitiosa fuisse atque interpolata.

160. Verum ne unus quidem inter tot scriptores, vel qui admittunt vel qui rejiciunt ejusmodi acta, criticae rigorem eo usque acuit, ut apostolatum Apollinaris in Aemilia, hujus provinciae urbium conversionem, Ecclesiarum foundationem neget; nituntur enim ista Patrum et historicorum fide, et immemorabili tot Ecclesiarum traditione. Quare si lex ab apostolis sancita, si mos universae Ecclesiae tum per Orientem fuit, quemadmodum invictissime ratiocinatur Baechinius, ut secundae Ecclesiae ab ea Ecclesia ortae, quam per discipulos apostoli fundaverant, illam tamquam magistram, matrem et caput recognoscere, quae origo fuit metropolitici juris et dignitatis; si assertiones Gelasii I et Gregorii VII summorum pontificum in sensu obvio et naturali intelligendae sunt; si ubique per Ecclesiam eadem valere debebat hierarchiae regula; si vix ac ne vix quidem defendi adhuc potest auctorum opinio, qui vel in Johanne Angelo vel in Petro Chrysologo originem Ravennatis metropoliticae dignitatis constituerunt, reliquum est, inquit Ravennates, ut Hieronymi Rubi, Petri de Marca, aliorumque scriptorum placitum de repetenda ab apostolicis temporibus atque a divo Apollinare, primo Ravennatum episcopo, hujusmodi origine probabilius longe esse, aliisque omnibus super hoc argumento placitis praestare videatur.

Haec Ravennatenses. Nos autem, quamquam eorum ratiocinii vim sentiamus, ut cum maxime, tamen insuperabilem non asserimus, sensumque omnem nostrum prudentioribus ac peritioribus criticis, quibus summatissime nostra haec acta abundat, quo animo permittimus. Haec itaque erant, cl. Paciaude, quibus litterarias Ravennatum palaestras pro modulo nostro horis subsecivis exercebamus, quo tempore e metropolitano suggestu illustram hanc urbem, admiratione tua, corda autem omnium doctrinae, eloquentiae, eruditionis tuae divitiis praeco evangelicus excitabas explebasque. Velim igitur et spero etiam fore ut postquam haec nostra tranquille perlegeris, oculoque isto tuo penetrantissimo lustraveris, digna minus probe quae e latebris nostris erumpant, auctorisque imperitiam orbi litterario prodeant ac testentur. Vale.

CENSURA SERMONUM.

Sermo XII a principio usque ad finem tribuitur S. Augustino, et habetur inter eloquia Milleloqui ipsius Augustini, compilati primum ab Urbinate Episcopo Bartholomaeo, inde ab Joanne Colletio impressi Parisiis anno 1649, column. 1, littera D; ibidemque citatur D. Augustinus serm. 13 in Quadrag. Cum autem hujus